

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)
Центр польської мови і культури
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)
Консорціум Варшавського університету
та українських університетів
(Україна, Польща)
Жешувський університет
(Жешув, Польща)
Університет імені Миколая Коперника
(Торунь, Польща)

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ ПОЛОНІСТИКИ

**Матеріали
Міжнародної наукової конференції
(10–11 грудня 2020 року)**

Кам'янець-Подільський
2020

УДК 81+82+008](=162.1)(082)
ББК 81.415.3+83.3(4Пол)я4
К90

Редакційна колегія:

Абрамович Семен, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кеба Олександр, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Стахнюк Наталія, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Хонтяр Алла, кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Шулик Поліна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

К90 **Культурно-історичні виміри сучасної полоністики:** збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції, м. Кам'янець-Подільський, 10 грудня 2020 р. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Видавництво «Рута», 2020. 136 с.

У збірнику матеріалів Міжнародної наукової конференції «**Культурно-історичні виміри сучасної полоністики**», яка відбулася 10 грудня 2020 року в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, представлені доповіді учасників, які відображають різноаспектні дослідження актуальних проблем сучасної полоністики в Україні та світі.

УДК 81+82+008](=162.1)(082)
ББК 81.415.3+83.3(4Пол)я4

Збірник профінансовано за кошти
Генерального консульства Республіки Польща в м. Вінниця (Україна)

Генеральне Консульство
Республіки Польща
у Вінниці

Konsulat Generalny
Rzeczypospolitej Polskiej
w Winnicy

© Автори статей, 2020

**ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
ГЕНЕРАЛЬНОГО КОНСУЛА РЕСПУБЛІКИ
ПОЛЬЩА У М. ВІННИЦЯ (УКРАЇНА)**

Szanowni Państwo!

Ostatnie lata przyniosły wzrost zainteresowania językiem polskim na Ukrainie. Przejawia się on zarówno zwiększeniem liczby osób uczących się języka polskiego na wszystkich szczeblach, jak i wzrostem liczby studentów uczących się na kierunkach polonistycznych. Konferencja «Kulturowo-historyczne wymiary współczesnej polonistyki», organizowana na Narodowym Uniwersytecie im. Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim, stanowi ważny przejaw tego pozytywnego trendu, pokazując że nauczanie języka polskiego na Ukrainie oraz badania nad nim dynamicznie się rozwijają.

Język polski był zawsze obecny na Podolu. Od wieków żyje tu mniejszość polska, która kultywuje pamięć o swoim dziedzictwie. W odpowiedzi na jej potrzeby już od dawna na Podolu funkcjonuje nauczanie języka polskiego. Współcześnie jednak zainteresowanie nauką języka polskiego zwiększa się zarówno wśród członków mniejszości polskiej, jak i Ukraińców. Ważnym wyzwaniem współczesności, któremu sprostać musi kształcenie polonistyczne na Ukrainie jest odpowiedź na to zapotrzebowanie. Poczesne miejsce, które w tematyce konferencji zajmują zagadnienia dy-

daktyczne pokazuje, że zjawisko to nie umknęło uwadze uczestników konferencji.

Historia studiów polonistycznych na Narodowym Uniwersytecie w Kamieńcu Podolskim im. I. Ohijenki sięga roku 2003, kiedy w połączeniu z filologią angielską i specjalizacją pedagogiczną powstał kierunek, którego absolwenci zostawali nauczycielami języka angielskiego, polskiego i literatury powszechnej. Studenci wspomnianego kierunku regularnie wyjeżdżali na praktyki do polskich uczelni partnerskich, brali udział w polskich programach stypendialnych etc. Po kilkuletniej przerwie w nauczaniu języka polskiego na uczelni uruchomiono nowy kierunek: *kształcenie średnie (język polski i literatura)*. Są to 4-letnie studia na poziomie licencjackim. Języka polskiego jako drugiego uczą się też studenci anglistyki i germanistyki tejże uczelni. Uruchomienie takich kierunków jest odpowiedzią na duże zapotrzebowanie na nauczycieli języka polskiego w szkołach ogólnokształcących w państwowym systemie oświaty.

Nie można nie wspomnieć o staraniach uniwersytetu w zabezpieczeniu nauczania języka polskiego przez native speakerów, dlatego już od 2017 roku na uczelnie regularnie przyjeżdżają lektorzy Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, którzy skutecznie wprowadzają studentów w świat polskiej kultury, historii, sztuki i nauki. Lektorami NAWA na Narodowym Uniwersytecie w Kamieńcu Podolskim im. I. Ohijenki w ostatnich latach były mgr Wiesława Świerszcz, dr Aleksandra Stolarczyk oraz wykładająca obecnie w kamieńcu Podolskim dr Barbara Januskiewicz.

Studia polonistyczne nie ograniczają się jednak do dydaktyki. Również badania języka i tekstów kultury polskiej zajmują w nich kluczowe miejsce. Uniwersytety Podola, m.in. Narodowy Uniwersytet w Kamieńcu Podolskim im. I. Ohijenki, Chmielnicki Uniwersytet Narodowy, Doniecki Uniwersytet Narodowy im. W. Stusa w Winnicy oraz Winnicki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Kociubińskiego, mają tutaj do odegrania szczególną rolę, jako położone na obszarze na którym kultura polska rozwijała się szczególnie intensywnie na przestrzeni wielu wieków. Podole zawsze zajmowało i nadal zajmuje szczególne miejsce w polskiej świadomości narodowej, kulturowej i historycznej. Liczba postaci kluczowych dla polskiej historii i kultury a mających związki z Podolem jest tak duża, że nie sposób byłoby ich wymienić – podobnie jak liczba podolskich tropów kulturowych na które możemy napotkać w polskiej literaturze, czy kulturze w ogóle. Jest to niezwykle potencjał, który daje szerokie pole badawcze.

Oczywiście nie można ograniczać badań do kwestii historycznych. Również współczesne Podole stanowi ciekawy obiekt do badań nad języ-

kiem polskim. Zwraca uwagę duże zainteresowanie zjawiskiem naturalnej dwujęzyczności, które występuje m. in. wśród członków mniejszości polskiej. Pokazuje to, że badania polonistyczne na Podolu mogą mieć nie tylko charakter historyczny, ale także zupełnie współczesny.

Organizacja konferencji «Kulturowo-historyczne wymiary współczesnej polonistyki» jest ważnym krokiem w rozwoju studiów polonistycznych na Podolu. Mogąc z wielką przyjemnością objąć patronat nad tym wydarzeniem, pragnę gorąco podziękować jego organizatorom i uczestnikom za ich wkład w rozwój nauki o języku polskim na Ukrainie. W sposób szczególny pragnę wyrazić podziękowania rektorowi Narodowego Uniwersytetu im. I. Ohijenki w Kamieńcu Podolskim Sergiju Kopyłowu za wsparcie nauczania języka polskiego oraz dr Barbarze Januszkiewicz, inicjatorce omawianej konferencji.

*Z poważaniem,
Damian Ciarciński
Konsul Generalny RP w Winnicy*

ЗМІСТ

ПРОГРАМА	8
ДОПОВІДІ	14
<i>Семен Абрамович</i>	
Місія польської культури в Україні (Епоха Речі Посполитої)	14
<i>Тетяна Білоусова</i>	
Іван Огієнко про польські запозичення в українській мові	28
<i>Tetiana Bodnarchuk, Halyna Fomina</i>	
Wissenschaftliches Schreiben als Lehrziel im Deutschunterricht	33
<i>Andrzej Bonusiak</i>	
Rola i znaczenie kultury w oświacie polonijnej	38
<i>Людмила Вишневіська</i>	
Проблеми перекладу польських фразеологічних одиниць	47
<i>Ірина Голубишко</i>	
Творчество В.Г. Короленко: образы поляков	52
<i>Наталія Дворницька</i>	
Застосування порівняльно-історичного аналізу в процесі вивчення іноземних мов	57
<i>Ольга Добринчук, Тетяна Зданюк</i>	
Дослідження терміну «Усне мовлення» через призму лінгвістичної теорії	62
<i>Тетяна Калинюк</i>	
Жанр «гороскоп» у медійному просторі	67
<i>Олександр Кеба</i>	
Проблеми реальності і пам'яті у творчості Чеслава Мілоша 1980-1990-х рр.	70
<i>Yuliia Kretska</i>	
Grammatische Stilmittel in der Pressesprache.....	74
<i>Наталія Сліпачук</i>	
Рецепція творчості Джозефа Конрада в англійській літературі	78
<i>Наталія Стахнюк</i>	
Особливості функціонування полонізмів у говірках Хмельниччини	82
<i>Aleksandra Stolarczyk</i>	
Widzieć więcej, rozumieć lepiej – o młodzieżowym słowie roku.....	86

<i>Анастасія Трофименко</i>	
Soft Skills як основна складова професійної компетентності майбутнього фахівця в умовах глобалізації.....	91
<i>Antonina Umanets</i>	
Some glimpses on translation of texts in english for specific purposes....	94
<i>Алла Хоптяр</i>	
Слов'янські літературні взаємозв'язки в контексті творчих контактів Бориса Грінченка наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.	97
<i>Юрій Хоптяр, Андрій Хоптяр</i>	
Польська родина Орловських та її вплив на соціально-економічний та культурний розвиток Поділля в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (на матеріалах Ярмолинеччини Хмельницької області).....	102
<i>Дарія Хохель</i>	
Роль епітетних структур у тексті П. Бріггс «У червоному і перлах».....	110
<i>Ольга Шаповал</i>	
Рецепція творчості Франца Кафки у прозі Бруно Шульца	114
<i>Поліна Шулик</i>	
Польська література в контексті компетентнісного підходу до навчання зарубіжної літератури	118
<i>Barbara Januszkiewicz</i>	
Міфологізація кресів в польській культурі та літературі на прикладі Поділля.....	122
<i>Інна Яремчук</i>	
Прагматистичні особливості польського та українського мовленнєвого дискурсу	129
ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ.....	133

ПРОГРАМА

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова організаційного комітету

Сергій Копилов,

доктор історичних наук, професор,
ректор Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

Заступники голови організаційного комітету

Іван Конет,

доктор фізико-математичних наук, професор,
проректор з наукової роботи Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка.

Алла Хоптяр,

кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету іноземної філології
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

Семен Абрамович,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,

Члени організаційного комітету

Поліна Шулик,

кандидат філологічних наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи факультету іноземної філології
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

Наталія Стахнюк,

кандидат філологічних наук, доцент
завідувач кафедри слов'янської філології
та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

Янушкевіч Барбара,
доктор гуманітарних наук
Жешувського Університету (Польща).
Анджей Бонусяк,
доктор гуманітарних наук, професор,
директор Інституту Історії Жешувського університету (Польща).
Олександр Кеба,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка.

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

10 грудня

8.00–9.45. Реєстрація учасників конференції.
10.00–12.15. Відкриття конференції; пленарне засідання (конференц-зала університету, ауд. 208).
13.00–14.00. Обідня перерва.
14.00–17.00. Секційні засідання.
17.00–18.00. «Вулицями Кам'янця-Подільського»: віртуальна екскурсійна прогулянка містом.

11 грудня

10.00–12.00. Круглий стіл «Проблеми викладання польської мови і літератури в навчальних закладах України». Презентація навчальних посібників викладачів кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
12.30–13.00. Підсумкове пленарне засідання.

Доповідь на пленарному засіданні – до 20 хв.
Доповідь на секційному засіданні – до 15 хв.
Виступ в обговоренні – до 5 хв.

10 грудня 2020 р.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

10.00–12.15

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ректора Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, доктора історичних наук, професора
Сергія Копилова

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Генерального консула Республіки Польща у м. Вінниця (Україна)
Дамяна Цярціньського

ДОПОВІДІ

Семен Абрамович,

доктор філологічних наук, професор
Місія польської культури в Україні (Епоха Речі Посполитої)

Анджей Бонусяк,

доктор гуманітарних наук, професор,
директор Інституту Історії Жешувського університету
Rola i znaczenie kultury w oświacie polonijnej

Лев Баженов,

доктор історичних наук, професор,

Стефанія Баженова,

доктор історичних наук, професор

Юзеф Ролле – лікар, літератор, громадський діяч, історик

Юрій Хоптяр,

кандидат історичних наук, доцент,

Андрій Хоптяр,

кандидат історичних наук

Польська родина Орловських та її вплив на соціально-економічний
та культурний розвиток Поділля в кінці XIX – на початку XX ст.
(на матеріалах Ярмолинеччини Хмельницької області)

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ

14.00–17.00

Секція 1

ПОЛЬСЬКА МОВА У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Керівник – Наталія Стахнюк,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Модератор – Людмила Вишневська,

асистент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету імені
Івана Огієнка

1. **Тетяна Білоусова** (м. Кам'янець-Подільський). Іван Огієнко про польські запозичення в українській мові.
2. **Людмила Вишневська** (м. Кам'янець-Подільський). Проблеми перекладу польських фразеологічних одиниць.
3. **Наталія Дворницька** (м. Кам'янець-Подільський). Застосування порівняльно-історичного аналізу в процесі вивчення іноземних мов.
4. **Малгожата Кулаковска** (м. Жешів, Польща). Centrum Polonijne jako ośrodek nauczania języka polskiego jako obcego.
5. **Наталія Стахнюк** (м. Кам'янець-Подільський). Особливості функціонування полонізмів у говірках Хмельниччини.
6. **Александра Столярчик** (м. Торунь, Польща). Wiedzieć więcej, rozumieć lepiej – o Młodzieżowym Słowie Roku
7. **Рената Хлебовська** (м. Ярослав, Польща). Oświata w Polsce – zadania i perspektywy.
8. **Інна Яремчук** (м. Кам'янець-Подільський). Прагмастилістичні особливості польського та українського мовленнєвого дискурсу.

Секція 2

ПОЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ТА САМОВИРАЗУ МИТЦЯ

Керівник – Олександр Кеба,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Модератор – Ольга Шаповал,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

1. *Ірина Голубішко* (м. Кам'янець-Подільський). Творчість В.Г. Короленко: образи поляків.
2. *Олександр Кеба* (м. Кам'янець-Подільський). Проблеми реальності і пам'яті у творчості Чеслава Мілоша 1980-1990-х рр.
3. *Вікторія Ринда* (м. Кам'янець-Подільський). Специфіка сюжетно-композиційної побудови творів Юзефа Антонія Ролле.
4. *Наталія Сліпачук* (м. Кам'янець-Подільський). Рецепція творчості Джозефа Конрада в англійській літературі.
5. *Алла Хоптяр* (м. Кам'янець-Подільський). Слов'янські літературні взаємозв'язки в контексті творчих контактів Бориса Грінченка наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.
6. *Ольга Шаповал* (м. Кам'янець-Подільський). Рецепція творчості Франца Кафки у прозі Бруно Шульца.
7. *Поліна Шулик* (м. Кам'янець-Подільський). Польська література в контексті компетентнісного підходу до навчання зарубіжної літератури.
8. *Барбара Янушкевич* (м. Жешів, Польща). Міфологізація Кресів в польській культурі та літературі на прикладі Поділля.

Секція 3

**ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО, ІСТОРИЧНОГО,
ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА**

Керівник – Тетяна Боднарчук,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Модератор – Дарія Хохель

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

1. **Тетяна Боднарчук** (м. Кам'янець-Подільський), **Галина Фоміна** (м. Київ). Wissenschaftliches Schreiben als Lehrziel im Deutschunterricht.

2. **Оксана Галайбіда** (м. Кам'янець-Подільський). Парентезні конструкції у художньому мовленні Ф.С. Фіджеральда.

3. **Ольга Добринчук, Тетяна Зданюк** (м. Кам'янець-Подільський). Дослідження терміну «усне мовлення» через призму лінгвістичної теорії.

4. **Тетяна Калинюк** (м. Кам'янець-Подільський). Жанр «гороскоп» у медійному просторі.

5. **Юлія Крецька** (м. Кам'янець-Подільський). Grammatische Stilmittel in der Pressesprache.

6. **Світлана Никитюк** (м. Кам'янець-Подільський). Власні імена у фразеологізмах.

7. **Тетяна Петрова** (м. Кам'янець-Подільський). Польські запозичення в канадський варіант англійської мови.

8. **Анастасія Трофіменко** (м. Кам'янець-Подільський). Soft Skills як основна складова професійної компетентності майбутнього фахівця в умовах глобалізації.

9. **Антоніна Уманець** (м. Кам'янець-Подільський). Some glimpses on translation of texts in english for specific purposes.

10. **Дарія Хохель** (м. Кам'янець-Подільський). Роль епітетних структур у тексті П. Бріггс «У червоному і перлах».

11 грудня 2020 р.

КРУГЛИЙ СТІЛ

«Проблеми викладання польської мови і літератури
в навчальних закладах України»

Презентація навчальних посібників викладачів кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка

10.00–12.00

ПІДСУМКОВЕ ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

12.30–13.00

ДОПОВІДІ

УДК 930.85(477)(=162.1)''15/17''

МІСІЯ ПОЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ (Епоха Речі Посполитої)

Семен Абрамович

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Semen Abramovych

*Doctor of Philology, Professor,
Department of Slavic Philology and General Linguistics
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Semen Abramowicz

*Dr hab., prof.,
profesor Katedry Filologii Słowiańskiej i Językoznawstwa Ogólnego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Якось не прийнято говорити про безпосередній потужний культурний вплив Польщі на українське суспільство. Такий вплив сприймався болісно, трактувався як «примусове ополячення». Звичайно, не можна заперечувати політики колонізації, яка спостерігається в Речі Посполитій: ще з XIV ст., за Казимира Великого, почалася колонізація Галицько-Волинського князівства й подальше переселення польського посполитого люду на ці землі (Червенська земля, або Східна Мала Польща) та на прилеглі Волинь і Подолію, що активізувалося протягом XVII–XVIII ст. Та все ж це не факти примусового ополячення українців, це властива тим часам боротьба за території, за «життєвий простір» для власного етносу. Тоді бувало всяке; зокрема Нестор-літописець свідчить, що свого часу й Володимир Великий «поїхав до Ляхів і взяв їхні замки: Перемишль, Червень та інші...», тобто – ці міста, виходить, раніше належали Польщі...

У старі часи українці нерідко обирали асиміляцію добровільно – принаймні, коли йшлося про шляхту; *demokracja szlachecka* й захід-

ний блиск польської культури були в очах багатьох вельми привабливими. Досить назвати такі старі українські роди, як князі Острозькі чи Вишневецькі. Натомість спроба українського простолюдина «стати поляком» мала невеликі шанси на успіх, про що свідчить доля Остапа Бондарчука, героя знаменитого роману Крашевського. Тим не менш, вплив польської культури був вельми вагомим і являв собою передній край вестернізації – в глобальному, діахронічному сенсі цього слова.

Опір цьому впливові корінився в архетипах колективного несвідомого східного слов'янства: з прадавніх часів тут культивувався міф про захід як місце нечисте, бо на заході ввечері вмирає сонце; отож там мусить жити нелюдь, «німці», тобто істоти, мову яких зрозуміти неможливо, на відміну від слов'ян, носіїв «слова». Слов'яни-поляки, які підлягли західному культурному впливу, теж були підозрілі, особливо ж у дратливий момент формування остаточного конфлікту Східної й Західної Церков. Уже в «Повісті тимчасових літ» Нестора-літописця, створеній в пору ще формально нерозділеної Вселенської церкви, поляк постає як зловісна постать, чаклун. Під знаком такого світосприйняття, під імпліцитною домінацією ірраціонального страху перед усім західним, що постійно зміцнювався очевидними перевагами й успіхами західного світу, пройшли століття; не в останню чергу, якраз завдяки йому, а не самим лише політико-економічним чинникам, споконвічне братерське співіснування українців та поляків час від часу переривалося кривавим розбратом. Піком стала пацифікація українства та масовий опір їй у Галичині на початку ХХ ст. – епохи фуріозної, розлюдненої, коли гранично випробувалися на міцність цінності християнської цивілізації, а українці й поляки, як і інші європейці, сакралізуючи неязичницькі цінності – державу, «кров і ґрунт», масово опинилися в полоні ірраціональної, метафізичної люті. Що й казати про повоєнні часи, коли цей «міф Заходу» потужно культивувався з геополітичними інтересами радянською пропагандою; ситуація ця й досі триває, а згаданий міф ще знаходить своїх прихильників. Та це все заслуговує не стільки на романтичну поетизацію, скільки на поставлення крапки.

Тому я ставлю на меті об'єктивний розгляд проблеми культурного впливу Польщі на Україну, резонансу польської культури, що є, на мій погляд, надзвичайно актуальним, особливо ж з урахуванням наших спільних історичних перспектив.

Не зупинятимусь на наукових дослідженнях цієї теми, яких, чесно кажучи, вкрай небагато; по суті, детально досліджені лише проблема

унії (але переважно в негативному, «радянському» дусі) та деякі явища літературно-мистецького характеру. Спроб же системного опису фактично зустріти не вдалося. Ситуація розглядається, якщо чесно сказати, розпорошено, фрагментарно, нею займаються переважно вузькі фахівці: історики, дослідники мистецтва, літературознавці тощо – тоді як існує нагальна потреба певного, нехай поки що й приблизного, узагальнення.

Як мені здається, є сенс розглянути польський культурний вплив на українське життя за такими напрямками, як релігійна культура, політико-юридична культура, науково-освітня культура та культура літературно-художня. Звичайно ж, в рамках даної розвідки детальний і розгорнутий науковий опис цих потужних культурних блоків неможливий, і я мушу обмежитися дещо пунктирним начерком.

РЕЛІГІЙНА КУЛЬТУРА

Хоча наша секуляризована свідомість звикла відділяти культуру від релігії, насправді остання є глибинним фундаментом культури як такої: атеїст Дж. Фрезер визнавав, що вся культура зійшла зі сходинок храму. На духовних підвалинах релігії вникають право й політика, наука й освіта, література й мистецтво. С. Хантінгтон вірно зауважує, що стародавні кордони між релігійними регіонами й досі визначають лінії напруги між різними суспільствами. Не будучи аніяк расистом, я не можу не вказати на приклад, який чітко ілюструє думку Хантінгтона. Між двома споконвічно братніми слов'янськими народами межа пролягла найперше якраз як кордон між католицьким і православним світами, і православна Московія, населена переважно угро-фінським й, почасти, монгольським етносами, але колонізована слов'янськими місіонерами, в якийсь момент без особливого супротиву перетягнула до себе православну слов'янську Україну, яка теж достатньо енергійно опиралася вестернізації, що дало Московії змогу наректи Росією себе. Тут домінувала колективістська установка, і православна християнізація краю протягом століть мало що змінила в народному світосприйнятті. Найбільші митці Росії, причому вже в новітній час, незмінно підносили «народ» і зневажали окрему особистість. Так, навіть геніальний Лев Толстой поетизує «ройову» мужицьку свідомість; слідом за ним, наче й не було «визвольної революції», оголошує людську одиницю «нулем» і «ерундою» Маяковський. А оскільки це був вираз масового світовідчуття, то зрозумілий і успіх політичної авантюри більшовиків. Тут народ споконвіку доручав мислити за себе й керу-

вати собою царю або пізніше, в неязичницькому дусі ХХ ст., вождю, котрий утверджував, не жахаючись крові й масового насильства, комуністичну псевдо-релігію, в яку монтувався ще й архаїчний римський культ держави. Ситуація, як відомо, незрушна й по сьогодні. Більше того – й нинішня православна доктрина РПЦ закликає до абсолютної суголосності у сім'ї та державі: «Права человека не должны противоречить любви к Отечеству и к ближним», – читаємо ми в документі 2008 року, названому «Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека»; п. III. 4 [6]. Такого типу «законопослушаніє» більш як три століття насаджувалося і в більшій частині України.

Між тим в католицизмі, а далі – і в протестантизмі, з максимальною повнотою реалізувалася одна з найбільших максим християнства: установка на цінність і духовну свободу особистості. Слова Христа про те, що він приніс не мир, а меч, прийшов розлучити сина з батьком, дочку з матір'ю, невістку зі свекрухою (Мв. 10:35), знаменували розклад родово-племінної свідомості й початок того грандіозного процесу, що його нині називають атомізацією суспільства. Свідомий християнин послідовно перебуває у внутрішньому діалозі не з «начальством», а з власним сумлінням, він завжди знаходиться в певній опозиції до «царства кесаря», що мислиться як маніфестація сили зла: «Нам бо треба боротися не проти тіла й крові, а проти начал, проти властей, проти правителів цього світу темряви...» (Еф. 6, 12; за «Біблією» І. Хоменка). З перемогою християнства над язичницьким світом і з падінням Західної Римської імперії європейське суспільство розвивалося, всупереч прагненням германських лідерів імперію відновити, як окремі нації, але воно було міцно поєднане наддержавною й наднаціональною церквою, яка здійснювала свою місію на латині. Цю внутрішню єдність, по суті, не порушила навіть Реформація з її вільним тлумаченням Біблії, перекладеної національною мовою. Нехай сьогоднішні євроскептики, як, наприклад, англієць А. Скелл, ладні оголосити єдиний розвиток Європи, що ґрунтується на християнстві, «міфом» [7, с. 30] – очевидність ситуації затьмарити неможливо. Навіть сучасне секуляризоване західноєвропейське суспільство, в якому запанував граничний індивідуалізм, якимось внутрішньо тримається купи виключно завдяки вкоріненню в суспільну свідомість постулатів християнської етики, які нині часто сприймаються вже як «загальнолюдські» й «природні». І права людини, свобода совісті, розкріпаченість індивідуального Я є тут найбільшими цінностями.

У православних же слов'янських спільнотах спостерігається, навпаки, незгасний культ «ройового» начала, оспівування належності до власного роду-племіні і, з прийняттям християнства, прагнення неодмінного створення окремішньої церкви. На Заході папи довго й успішно диктували імператорам, на Сході земний володар крутив церквою, як циган сонцем. Світська влада претендувала на сакральний статус і розглядала церкву як підлеглу собі інстанцію. Розвиток індивідуального Я, без якого неможлива ані вільні думка, ані приватна ініціатива, тут залишався пригніченим; Експансія ж польських католицизму й протестантизму в український простір розбурхала всі ці проблеми й породила активну релігійно-літературну полеміку, в ході якої поступово стало очевидним, що після падіння Візантії уламки православного світу, які поспішно спробували оголосити себе Третім Римом (Болгарія, Румунія, Московія), вже не спроможні творити навіть власну богословію і фактично почали активно запозичувати ідеї з католицької або протестантської теології і вперто консервувати середньовічну традицію. Для тих українців, які не бажали залишитися на консервативній платформі, стала прийнятним компромісом і «вікном на Захід» унія, яка, до речі, спочатку досить швидко поширилася Правобережною Україною – навіть Софійський собор і Києво-Печерська лавра якийсь час були уніатськими. Руські владика, що стали провідниками унії, потрапивши до папського Риму, були буквально приголомшені величчю й блиском цієї церковної культури й побачили в об'єднанні церков і поверненні до колишньої єдності, і порятунок власної традиції. Але унію, як відомо, не всі українці сприйняли однозначно, багато хто вперто противився західному впливу, вдаючись аж до залякування й терористичних акцій включно (вбивство єп. Йосафата в білоруському Полоцьку, потоплення козаками в Дніпрі київського уніатського митрополита, живцем зашитою в мішок тощо). Тим не менш, усі ці палаючі ініціативи не справили вирішального враження на «західників», які впевнено вросли в духовно-політичне життя держави. Це загострювало конфлікт між двома релігійними угрупованнями, який, треба визнати, поглиблювався ще й через те, що в православних українців якийсь час перервалася апостольська спадковість у хиротонізації князів церкви, бо українські владика масово прийняли унію, отож у православних панотців навіть не було св. мира, яке може варити лише верховний архієрей даної конфесії; отож миропомазання та соборування здійснювалося кров'ю або свинячим жиром; у цій деталі, мов у краплі води, відбилася катастрофічний стан тодішньої української православ-

ної церковної культури. Положення виправилося лише, після таємного відновлення інституту православного єпископства константинопольським патріархом Єрмеєю II і, далі, завдяки просвітницькій діяльності Петра Могили.

У цьому контексті варто згадати, що саме Католицька Церква проголосила в епоху Реформації як непорушну цінність принцип свободи совісті, й саме Польща стала, у масштабі цілої Європи, краєм духовної свободи, де, в підсумку, були визнані рівноправними католики, протестанти, православні й навіть такі екзотичні рухи, як секта юдейського лже-Месії Франка. Не міг не справити враження й целібат ксьондзів, які, на відміну від православних священників, були вільні від клопоту про сім'ю та прибутки, що породило саркастичну приказку «У попа жінка лишня». Високий рівень теологічної думки та проповіді, раціональність та «модернізованість» архітектури й оздоблення храму та літургії (стилі Ренесанс і Бароко; літургійні дійства – містерії й міраклі, ефектна скульптура, оргán тощо), активна робота з громадськістю ксьондзів та ченців, їхня освіченість та бажання нести освіту в народ породжували в православних українців роздуми про власну церкву і бажання її вдосконалення.

ПОЛІТИКО-ЮРИДИЧНА КУЛЬТУРА

У Європі довго тримався монархічний лад, хоча англійці вже в XVII ст. продемонстрували, що недоторканість королівської голови не абсолютна. Реформація, яка прагнула поновлення біблійних норм, збурила ці настрої. Адже, за настановами Біблії, царська влада є пережитком язичницького культу вождя, який досяг свого акції в обоженні римського кесаря; коли ізраїльтяни таки обрали собі царя, то жерці домоглися, аби його фактично зв'язати по руках і ногах силою законів і приписів, покликаних підкреслити найперше відповідальність помазаника перед Богом і народом. До цього моменту в Європі епохи Реформації ставали усе чутливішими. У повітрі витала ідея суспільного договору й незаконності самодержавства. У Речі Посполитій ця тираноборча тенденція підсилилася, її провадили в життя навіть єзуїти. Королі Речі Посполитої змушені були постійно рахуватися з цим духом часу. Вже згадана *demokracja szlachecka* являла собою тріумф індивідуалістичного первення в політиці, дискусійний характер діалогу шляхти з королівською владою й постійну схильність до фронди, до *rokószu*, що, у підсумку, й стало, на жаль, однією з причин руйнації польської державності. Свавільність феодалів, інколи навіть церков-

них, переходила часом усі межі; досить пригадати сімейну трагедію Богдана Хмельницького, що стала поштовхом до фатальних для держави наслідків.

Тим не менш, у Речі Посполитій вдалося встановити незалежне, чітке й достатньо справедливе законодавство. Тут існували, наприклад, гродські (старостинські) державні суди 1-ї інстанції; шляхетські суди: двоє коронних інститорів – у Польщі та Литві; коронний трибунал – найвища апеляційна інстанція; Люблінський коронний трибунал – найвища апеляційна інстанція для Малопольщі; Підкоморський суд у Правобережній Україні, який розглядав межові земельні справи; Референдарський суд, який займався справами королівських селян; Луцький апеляційний трибунал для Брацлавського, Київського та Волинського воєводств; полубовний (третейський) суд – приватне залагодження конфліктів. В Україні ж здавна існували лише усне звичаєве право та козацьке судочинство на Запоріжжі. У рамках Речі Посполитої українство здійснює в цій сфері помітні структурні зміни, особливо ж в уніатському середовищі після Берестейської унії (1596). Містам надається чітке законодавство і західна система самоврядування (магдебурзьке право, попередньо адаптоване в польських та литовських землях).

Золотий вік польської культури фактично чи не вперше масштабно впровадив у політичне життя європейців той духовно-політичний плюралізм, який стане магістральним напрямком у майбутньому, попри всю непримиренність і різновекторність його складових. Уніїтність, прагнення залагодження різнорідних рухів і напрямів, домінували не лише в сфері релігійної культури, а й у культурі політичній; фактично в Речі Посполитій, при всій монолітності титульної, польської нації, вже склався прообраз майбутнього мультикультурного західного суспільства, яке почне, з неймовірним напруженням і численними жертвами, втілюватися в реальність лише у XX-XXI століттях, і ще зовсім не ясно, чим все це закінчиться. Для порівняння: у сусідній Московії, що успадкувала ординську пристрась до насильства й гноблення як основного методу політичної поведінки, з приєднанням України почне формуватися самодержавний царат та прагнення тотальної русифікації «іногородців», тобто – суспільство чисто азійського типу, що, на жаль, ледь не щодня отримує усе нові й нові підтвердження.

В українській же політиці теж було проросли пагони європеїзації. Коли козацький гетьман Пилип Орлик писав свою Конституцію, то він явно враховував контекст Польсько-Литовської держави: при довічній

і абсолютній владі гетьмана, законодавча влада надавалася Генеральній Раді, що мала виконувати роль парламенту. Це усе ж таки було спрямування в тому само напрямку, що й прагнення запровадити на Заході конституційну монархію. Утім традиційна «козацька демократія», з усім отим посипанням голови обраних старшин землею тощо, була все ж таки архаїчною воєнною демократією, типом політичної культури, що склався ледь не за гомерівських часів. У Новий світ, де поволі брала гору установка на неухильне виконання законів і детальна розробка механізмів юридичної культури, козацтво, для якого будь-які закони й домовленості взагалі мало що значили, не дуже вписувалося, й у Європі козаки мали репутацію людей хоробрих, з якими, проте, домовитися про щось напевно неможливо. Карл XII під Полтавою був вражений, коли Мазепа замість обіцяного великого війська представив йому зменьку козаків; подібно, що саме ця ситуація сприяла перемозі Петра I. Врешті-решт, козацтво, яке позиціонувало себе як шляхту й навіть перейняло від польських аристократів екстравагантний сарматський стиль строїв, виявило готовність йти з європейського простору під типову східну деспотію: чи під султана, чи під московського царя, сподіваючись що така залежність буде лише формальною, а насправді залишитися недоторканим вільним осередком. Та ця хиткість і непослідовність стала занадто дорогою ціною для посполитого українства в цілому, яке підлягло закріпаченню і в Росії, і в Австро-Угорщині, між тим як козаки добилися честі бути зарахованими до російського дворянства. Здається, що вони перейняли від польської шляхти культ індивідуальної політичної сваволі, що в обох випадках закінчилося національною трагедією.

В обох ситуаціях читається певна незрілість суспільства, яке за своїло християнську концепцію цінності індивідуального Я, але переосмислило її в чисто ренесансному дусі – як право на реалізацію власних примх, і вже зовсім не в дусі вчення Августина про те, що справжню свободу волі людина знаходить, лише зрікаючись «випадковості» й свавільності особистого недосконалого Я та віддаючись в лоно абсолютної свободи Бога. Це був рішучий крок до повного розриву з традиціями християнізованої лицарської культури, до абсолютної секуляризації політики й майбутнього глобального насадження духу макіавеллізму.

Втім, треба особливо відзначити такий осередок, як Галичина, свого часу єдине давньоруське князівство (якщо завгодно – королівство), котре не піддалося монгольській навалі й, навіть в умовах

політичного поглинення Польщею, зберігала державницький дух та прагнення національної незалежності, що буде реалізовано, не без трагічної конфліктності, аж у ХХ сторіччі. Нині це потужний фермент національного відродження в Україні, але не варто заперечувати, що тут відчувається, при всіх відомих історичних складностях, ґрунтовний європейський вишкіл, сформований під впливом австрійської та польської політичної культури.

НАУКОВО-ОСВІТНЯ КУЛЬТУРА

Уже наприкінці ХІ століття польське духівництво, суголосно до ініціатив освічених правителів-християнизаторів краю (Мешко ІІ, його донька Гертруда та ін.), масово здобувало освіту в інших країнах Європи й запровадило при всіх кафедральних соборах Польщі школи та бібліотеки, заклавши основи масової освіти народу. У ХІІІ ст., з розгортанням масової й тотальної християнізації широких народних мас, при міських храмах масово постали школи, у яких навчали читати й писати, а також знайомили з основами мистецтв; при кафедральних соборах у великих містах школи бували такого рівня, що після них можна було навчатися в університетах Європи.

Справа ускладнювалася тим, що мовою науки й освіти була латина, але в тому само ХІІІ ст. постало й питання про вживання польської мови – причому в умовах активної німецької колонізації довелося боротися з німецькою як конкурентною мовою культури. На перехресті цих імпульсів виникали такі потужні постаті, як М. Коперник; руська громада формувала своєю черогою таких непересічних вчених, як Ю. Дрогобич. Однак обоє, як члени європейської професорської спільноти, писали виключно латиною. Лише епоха Ренесансу відкрила вільний шлях польській мові як легітимній мові науки, освіти й літературної творчості. Тим не менш, латина довго зберігалася як сакральна мова костюлу і як міжнародна мова університетського красномовства; літургію польською почали відправляти лише після 2-го Ватиканського собору (1962–1965 рр.), а в таких галузях, як медицина, латина функціонує й понині.

Подібний білінгвізм здавна спостерігався і в руських землях Речі Посполитої, де мовою релігії й вченості була древньоцерковнослов'янська, запроваджена ще свв. Кирилом та Методієм. Але усе ж таки не можна навіть кількісно порівняти, який обсяг знань був доступний тим, хто володів латиною, і тим, хто мав справу лише з колом старослов'янських перекладів. Що ж до масовості освіти, то ще

з київської пори освіти мав мало хто: школи – для дітей адміністрації та духовенства – існували фактично лише в Києві та Новгороді, причому вивчали в основному тексти Псалтирі. Про якісь значні наукові досягнення тієї доби відомостей немає. За часи ж перебування в складі Речі Посполитої в Україні спершу постали, як опір польському впливу, кілька десятків полкових (козацьких) та братських шкіл на кшталт того грецько-слов'янського училища, яке виникло при Успенському братстві у Львові (1586); тут, між іншим, поруч з церковнослов'янською та грецькою мовами, вивчали вже й латину. Латинізація швидко охопила спершу Західну, а потім і всю Україну. Як писав Митр. Київський Сильвестр Косів: «Яка потреба латинських шкіл у нашому народі? Передусім та, щоб нашу Русь не називали глупою Руссю» [4, с. 7]. Утім у XVII ст. провідну роль в освіті перебрали колеґіуми, які засновувалися по всій Україні переважно оо. єзуїтами та мали прекрасну репутацію (Катерина II навіть після скасування ордену дозволить його діяльність у Росії саме завдяки науково-педагогічному досвіду єзуїтів). Симптоматично, що єзуїтський колеґіум у Львові свого часу закінчив не хто інший, як Богдан Хмельницький.

Особливо чітко «вирівнювання» за польським штибом виявляється в виникненні перших українських вищих шкіл.

Уже з початку 2-го тисячоліття н. е. чітко вимальовувалася принципова відмінність західної науково-освітньої структури від візантійського типу освіти. На Заході св. Тома Аквінат проголосив, що Бога можна осягнути не лише серцем, а й розумом. Санкціонований таким чином розвиток науки означав кардинальний зсув свідомості. Якщо раніше точне знання заміняла міфологія й казка, і люди щиро вірили, що в Індії живуть люди з собачими головами, то відтепер помалу повновлюється в правах античне розуміння природи – φύσις – як об'єкту позитивного вивчення. Це врешті-решт виливається у виникнення університетів, що знаменує радикальний відрив Заходу від середньовічно-візантійського розуміння освіти [див. 5].

Візантійська ж традиція, запозичена у всьому православному світі, по-перше, не знала вищої школи як такої; у початковій школі панувала установка на запам'ятовування, копіювання та вправи, в середній школі вивчали тексти напам'ять. По-друге, це не було власне візантійським винаходом: так вчили ще в античному світі. У європейських же університетах «античний «наголос на пам'ять» був замінений «наголосом на розвиток інтелекту»» [2, с. 122]. У Польщі, а потім у Речі Посполитій, формуються потужні центри освіти: Ягеллонський уні-

верситет у Кракові (1364), Віленський (1579), та, згодом, університет у Львові, який так само, як і Віленський, виріс з єзуїтського колегіуму>академії (1608–1773).

Як відповідь на ці виклики, князем Василем-Костянтином Острозьким засновується православний Острозький колегіум (>академія; 1576), заклад фактично університетського штибу, який в змозі конкурувати з католицькими університетами держави й породжує низку блискучих діячів української культури, причому між католицизмом, протестантизмом і православ'ям тут не ставиться кордонів; грецька й латина так само вільно циркулюють тут, як і польська та старослов'янська.

Усе це стане опорою для тієї культурної революції, що її здійнить уже згаданий Петро Могила, потужний модернізатор православної культурної традиції в цілому, котрий санкціонував ужиття західного культурного досвіду й зафундував свій славний колегіум, майбутню академію (1659). І не можна заперечувати, що цей ренесансний процес в Україні розпочався виключно завдяки тому, що вона тоді перебувала в рамках Речі Посполитої. А через Україну ці ініціативи перехлюпнуться вже й до Московії, де випускник Києво-Могилянської Академії Симеон Полоцький заснував, попри опір місцевих ретроградів, Слов'яно-Греко-Латинську Академію (1687). Характерно, що запровадження цього «латинського» стилю у Московії спочатку викликало шалений супротив – аж до спалення «заражених латинством» українських книжок. Цей спротив подолав лише рішучий патріарх Нікон, котрий реформував московську церкву за грецькими та українськими зразками. Результатом стало те, що дехто з польських дослідників навіть ставить питання про існування такого явища, як «*literatura polsko-rusko-gosyjska*» [10]. Заперечувати початковий польський імпульс у цій ситуації неможливо.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА КУЛЬТУРА

У складі Литовського князівства Україна перебувала як достатньо розвинене для свого часу й історичних умов суспільство, що склалося ще у форматі Київської держави, яке, за панування над ним язичницької Литви, виконувало в останній, по суті, культуртрегерську місію. Навіть конституцію Литви було написано чи то староукраїнською, чи то старобілоруською мовою. Але то була все ж культура візантійського штибу: книжність, архітектура, малярство, спів тощо залишалися в межах середньовічної канонічності.

У складі ж польсько-литовської католицької держави почався процес поступової модернізації й мистецької мови православного краю. Собори Галича ціхуються рисами романського стилю, який панував у архітектурі Польщі XI–XII століть; ансамбль Острозького замку – готичними елементами, які викликали в XIX ст. подив у росіян, котрі намагалися ближче познайомитися з місцем, яке розглядалося як непохитна цитадель православ'я; храми й світські будови Правобережної України масово набувають стильових рис ренесансу та бароко, ба, навіть – як, наприклад, Успенський собор Києво-Печерської Лаври – своєрідного рокайлю. У Росії, по приєднанні України, усе це іменувався «українским стилем», який був певний час широко популярний, але після повстання Мазепи офіційно заборонений Синодом. Та в самій Україні зміни в мистецькій дідині, визначені польським впливом, утвердилися назавжди, й те само бароко часто визначається як український національний стиль. На зміну одноголосю в церковній відправі й побутовому співі прийшов партесний (багатоголосий) спів. Бароко міцно утверджується також у малярстві й скульптурі, спершу церковних, а потім і світських. Формуються творчі особистості, угруповання й навіть сімейні династії художників та музик. Та всі ці явища доволі детально описані, й тому мені здається достатнім більш опукло, крупним планом, подати одну репрезентативну ситуацію, яка хронологічно наче й виходить за межі нашої розвідки, але підсумовує багато що, і це дає підстави розглядатися її як типовий приклад імпліцитного, але вельми потужного впливу польської культури на східнослов'янську свідомість.

Згадаймо українця Гоголя, який писав мовою, що її й він сам, і всі ми, вважаємо за російську, хоча діти в Яснополянській школі Л. Толстого як російську її не сприймали. Та все ж його справедливо називають російським класиком. Утім для російської секуляризованої літератури властивий культ розуму. Пушкін, духовний син Вольтера, більше за все боявся втратити розум («Не дай мне Бог сойти с ума...»). Безумство пробували художньо піднести романтики, але це залишилося літературною грою; в реальному житті божевільних лікували гамівними сорочки, голодом, обливанням крижаною водою, вергінням в барабані і капанням води на тім'я, блювотними засобами і кровопусканнями. Навіть на початку XX ст. ставлення до психічно хворих у Росії було, як в англійському Бедламі XVII ст.; тоді у Москві ще прийнято було ходити розважатися в психіатричні лікарні. Ось характерна фраза з тодішньої лікарської практики: «В университетe ведь вас мало учи-

ли психиатрії, ви даже, вероятно, не знаєте, як связувать» [3, с. 5]. Повертаючись до Гоголя, який зображував свою покалічену життям «маленьку людину» – скажімо, Башмачкіна і Поприщина – з болем і жалем, відзначимо, що «прогресивна» російська критика XIX ст. таврувала цих його героїв як нерозумних винуватців власних нещасть, смішних й жалюгідних. Залишається додати, що сміятися над каліцтвом – це риса середньовічної свідомості [7, с. 57].

У Польщі ж, навіть у добу Просвітництва, яку називають ще й «століттям єзуїтів», ідея торжества Розуму фільтрувалася; керували польським Просвітництвом католицькі церковники, що утримували в балансі й духовний досвід Контрреформації, й спадщину ренесансного гуманізму. Зокрема, в літературі польського Просвітництва викоренене уявлення про психічно хвору людину як об'єкт первісної розваги і культивується суто християнське ставлення до неї як до істоти, відзначеної Богом, на відміну від світської культури, у якій психічно хворі знову стають об'єктом глузування [9]. Так от, і в Гоголя герой із «Записок божевільного» постає вивільненим зі світу штучних цінностей і з влади «начальства», й, по суті, відкриває для себе шлях у небо [1].

Утім, не будемо з цього приводу неодмінно згадувати про польське коріння Гоголя або ескапади російського письменника В. Солоухіна щодо «таємної любові Гоголя до католицької Польщі». Однак вперто пригадується, що в «Тарасі Бульбі» (а це вже якраз козацька епоха) не без прихованого пафосу описано й святе подвижництво католицьких ченців, і величну пишноту католицької меси, і свідомий перехід Андрія, що прагне не воювати, а жити й кохати, туди, де панує ренесансний культ щасливої людини... Таки подібно, що Гоголь більш виразно відчував вплив сусідньої, польської культури, ніж далекої від нього психологічно петербурзької, затаврованої ним як злісна омана в «Петербурзьких повістях».

Підбиваючи підсумок, скажу, що варто найперше подякувати сусідам, котрі так багато зробили для моєї країни, і, якби я був кимось більш значним, ніж звичайний університетський професор, то перепросив би їх за нашу невдячність, нерозуміння й вчинені кривди. Останніх, правда, вистачало з обох боків, та колосальна культуртрегерська роль Польщі в історії нашої культури ніяк не має бути через те применшена.

Список використаних джерел

1. Абрамович С. Д. Поприще безумия и его сотериологическая прокция (еще раз о «Записках сумасшедшего») // *Гоголезнавчі студії*

-
- дій. Вип. VIII (25) Ніжин : ФОП Лук'яненко В. В. ТПК «Орхідея», 2019. С. 5–8.
2. Водопьянова Е. Послесловие к Болонской декларации // *Современная Европа*. 2006. № 1. С. 122–133.
 3. Эдельштейн А. Сергей Сергеевич Корсаков. М. : Медгиз, 1948. 124 с.
 4. Історія української культури. К.: Либідь, 1994. 656 с.
 5. Общеввропейский процесс и гуманитарная Европа. Роль университетов. М. : Изд-во МГУ, 1995. 384 с.
 6. Основы учения Русской Православной Церкви о достоинстве, свободе и правах человека. Версия для печати. URL: www.patriarchia.ru (дата звернення 26.06.2008).
 7. Фоссье Р. Люди средневековья / Пер. с фр. СПб. : Евразия, 2010. 352 с.
 8. Bayer J. Europäische Identität und Nationalismus. Wege zu einer anderen Europa // *Perspektiven der Europäischen Integration*. Köln : PapyRossa Verlag, 1977. S. 20–33.
 9. Kobrzycka A. Obraz choroby psychicznej w literaturze polskiego Oświecenia. Próba problematyki. *Archiwum historii i filozofii medycyny*. 2015. № 78. S. 89–95.
 10. Łuźny R. Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodnio-słowiańskich XVII–XVIII w. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, 1966. 169 s.

Анотація. У статті здійснено розгорнутий системний аналіз явища ґрунтового впливу польської культури на українську в епоху перебування останньої в складі Речі Посполитої. На репрезентативних прикладах розглядаються усі основні сфери культури: релігійна, політико-правова, науково-освітня та літературно-мистецька.

Ключові слова: Україна, Річ Посполита, релігійна культура, політико-правова культура, науково-освітня культура, літературно-мистецька культура.

Annotation. The article provides a detailed systematic analysis of the phenomenon of the thorough influence of Polish culture on Ukrainian culture during the period when the latter was part of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Representative examples consider all major areas of culture: religious, political and legal, scientific and educational, literary and artistic.

Key words: Ukraine, Polish-Lithuanian Commonwealth, religious culture, political and juristical culture, scientific and educational culture, literary and artistic culture.

Abstrakt. Artykuł zawiera szczegółową, systematyczną analizę zjawiska głębokiego wpływu kultury polskiej na kulturę ukraińską w okresie, gdy była ona częścią Rzeczypospolitej. Reprezentatywne przykłady dotyczą wszystkich głównych dziedzin kultury: religijnej, politycznej i prawnej, naukowej i edukacyjnej, literackiej i artystycznej.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rzeczpospolita Obojga Narodów, kultura religijna, kultura polityczna i prawna, kultura naukowa i edukacyjna, kultura literacka i artystyczna.

УДК 001(477) Огієнко:811.161.2'373.43

ІВАН ОГІЄНКО ПРО ПОЛЬСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Тетяна Білоусова

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Tetiana Bilousova

PhD in Philology, associate professor

*Department of Slavic Philology and General Linguistics
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University*

(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)

Tetiana Bilousowa

Doktor nauk humanistycznych, docent Katedry

Filologii Słowiańskiej i Językoznawstwa Ogólnego

*Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Видатний лінгвіст Іван Огієнко високо оцінював українську літературну мову як «соборну, фонетично гнучку, формами розвинену, на слова й фразеологію докладну й багату», називав її найбільшим здобутком українського народу і української культури [5, с. 140]. Водночас як об'єктивний дослідник ніколи не заперечував присутності в рідній мові запозичень, адже «у світі немає такої мови, що не мала б у своєму словникові чужих слів, – справа тільки в тому, щоб не вживати їх непотрібно» [3, с. 323]. Свободу від варваризмів, або «чужоземних засмічень», які «легко можна віддавати й словами своїми», він називав серед головних ознак соборної української літературної мови [3, с. 323-335].

Мета статті полягає у висвітленні позиції Івана Огієнка щодо лексичних, фразеологічних та граматичних запозичень з польської мови.

Значну кількість полонізмів учений пояснював довговіковим суспільством українського народу з поляками. Багато польських слів і виразів, – наголошував Огієнко, – «давно набули собі в нас усіх прав громадянства і не вважаються за варваризми, бо для заміни їх не маємо ліпших своїх» [5, с. 167]. Разом із тим підкреслював: «Наша власна українська мова в її різних численних говірках така багата, така колоритна, що просто гріх перед своїм Народом поповнювати літературну мову нашу непотрібними позичками з мов чужих, скажімо, польської чи московської» [7, с. 9-10].

За спостереженнями дослідника, найбільша кількість полонізмів у західноукраїнському варіанті української мови. Серед них і окремі слова (*бавитись, багно, брама, брудний, бидло, жвавий, жебрак, запалка, зичити, мужатка, обоятний, пудло, скарга, філіжанка, хлюст, шлюб й ін.*), і вирази (*відніс рану, викиди совісті, надслухувати розмову, виповісти війну, вложив шапку* тощо). Констатуючи цей факт, Огієнко з обережністю ставився до питання впливу польської мови на українську, вважаючи його «темним і суперечливим», і наполягав на визначенні «взаємовплив». Щоб з'ясувати реальне джерело походження мовної одиниці, волів би послуговуватись повними історичними словниками обох мов, яких на той час не існувало [2, с. 89]. Означену лакуну в українській лексикографії згодом заповнили такі фундаментальні праці Огієнка, як «Історія української літературної мови», «Словник слів, у літературній мові не вживаних», «Український стилістичний словник» та ін. [див. про це докладніше: 1]. Їх укладання базувалось на таких теоретичних засадах.

1. Дослідник вважав запозичення наслідком міжмовної інтерференції та чітко дотримувався принципів їх генетико-хронологічного аналізу.

2. Особливу увагу приділив способам визначення джерел надходжень з інших мов, розробив чіткі методичні критерії для їх ідентифікації [2, с. 20-24].

3. Назвав основні причини процесу запозичення: нерівномірність культурного розвитку народів; наслідування і мода; технічний прогрес і потреба в спеціальній термінології; культурний вплив і обмін [2, с. 14-15]. Факторами проникнення іноземних слів у мову вважав торгівлю, подорожі, переселення, колонізацію, завоювання.

4. Першим серед українських лінгвістів виділив три групи запозичень за давністю, поширенням у мові, ступенем засвоєння [2, с. 4] і розробив критерії виявлення ознак адаптації слів у мові-реципієнті [8].

5. З'ясував, що саме може запозичуватись із іншої мови: корінь, префікс, суфікс, закінчення, нове значення відомого слова, цілий усталений вираз, синтаксична конструкція [2, с. 13-14].

6. Чітко розділив т. зв. «активні» та «ялові» запозичення. Перші – давно засвоєні, загальновідомі. Другі – малознані й легко замінювані українськими словами [5, с. 81-82], їх, як і кальок (механічного перекладу іноземних слів і виразів), закликав уникати.

7. Наголосив на шкідливості для української літературної мови чужої сполучуваності слів і запозичених фразеологізмів, що відбивають «чужий спосіб думати» [4, с. 192-193].

8. Зафіксував і обґрунтував фонетичні норми вживання іноземних слів, протиставляючи їх говірковим особливостям [4, с. 205-210].

Яскравим прикладом втілення поглядів Івана Огієнка на запозичення став «Словник слів, у літературній мові не вживаних» [6]. У вступі до словника йдеться про те, що українська мова має багато подвійних і потрійних засобів на означення того самого змісту, що негативно позначається на повстанні єдиної соборної літературної мови. Засвідчено прагнення створити словник, який сприятиме її «устійненню» через фіксацію не вживаних або рідко вживаних слів і форм. Серед них і ті, «що повстали з чужого впливу, головню російського і польського» [6, с. 5]. Не рекомендоване до вживання подається у круглих дужках із помітками «рс» – російське і «п» – польське.

Аналіз словникових статей, в яких наявні полонізми, свідчить, що переважна більшість запозичень – це повнозначні слова різних частин мови, як от: волошка, васильки (*блат* п); виводити, викидати (*витручувати* п); скажений, скажена (*встеклий, встеклина* п); твір (*діло* п); бублик (*обаранок* п); перша поміч, порятунок (*опатрунок* п) та ін. Зауважимо: полонізми автор подає в українській транслітерації, дбаючи про адресата свого словника – «широке громадянство», яке може сприймати означені слова лише на слух не знати польського написання. Зустрічаються поодинокі випадки паралельної фіксації польського варіанту, наприклад: запис (*вписи* п, *впусу*); перемогти (п *віднести* *побіду, odnieszczywycistwo*).

У статтях знаходимо також численні службові елементи, що з'явилися під впливом польської мови. Це прийменники, частки, сполучни-

ки, вставні слова і словосполучення: або, чи, докладніш (п *взглядно*); між (п *межи*); поки (п *нім*); так, звичайно, аякже (*овшим* п); не зважаючи на, не дивлячись на, дарма що, без огляду (*помимо* п) та ін.

Автор послідовно реалізував вимогу дотримуватись української словозгоди, адже чужа «занечищує нашу мову» [4, с. 169]. Тож запобігав помилкам у виборі прийменника й форми залежного слова: поділити на (*через* п) три; подорожчати на (*о* п) сто; підслухувати що, прислухатися до чого (*надслухувати* чого п); закохатися в кого-що (*в кім-чим* п); підозрівати в зраді (*посуджувати о зраду* п); сто процентів (*п сто процент*) та ін.

Іван Огієнко показував фонетичні відмінності українського слова від польського (напівжирне виділення наше – Б.Т.): зичити (п *жи-чити*); лапа (п *лаба*); фальш (п *фали*) тощо. Морфемні відмінності також не залишилися поза увагою автора. Маючи той самий корінь, українське слово відрізняється від польського іншим морфемним обрамленням, пор.: **приказ**, **наказ** (п *розказ*); **признати** (п *узнати*); **свинячий** (п *свинський*); **свистик**, **свиставка** (п *свисток*); **святковий** (п *святочний*) тощо. Фонетичні й морфемні відмінності зафіксовані в т. ч. у запозичених географічних назв: **Сян**, **сяніцький**, **Сянік** (п *Сан*, *Санок*); **Угорщина** (п *Венгрія*) та ін.

У словнику відображена позиція Івана Огієнка щодо вживання чужої фразеології. На противагу польським усталеним висловам граматичного і метафоричного ґатунку автор пропонує багатослівні та однослівні українські відповідники, наприклад: докори сумління (п *викиди совісті*); чудо, диво вчинити (*довершити чудес* п); учинити (*довершити вчинків* п); мені не ведеться, не щастить (*пеха маю* п); нема сумніву (*не підлягає, не улягає сумніву* п); ухвалити, постановити (*взяти ухвалу* п); убити кого (п *поповнити убивство на кому*) та ін.

Тож «Словник слів, у літературній мові не вживаних» слугує яскравим прикладом того, як автор послідовно відстоював і реалізував на практиці власну наукову позицію щодо лексико-семантичних, морфемних, фонетичних, фразеологічних, граматичних запозичень. Іван Огієнко позитивно ставився до засвоєння польських мовних елементів, що приносили із собою нові поняття і розширювали семантичну структуру української мови, – на відміну від тих, що були синонімами до вже наявних українських або порушували граматичну структуру рідної мови.

Огієнкові праці поклали початок розвитку української історичної та нормативної лексикографії, надали цінний матеріал для дослі-

дження історії української літературної мови та підходів до її лексикографічного опрацювання.

Список використаних джерел

1. Білоусова Т. П. Словництво Івана Огієнка та принципи укладання словника з біоетики. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : наук. зб. : сер. історична та філологічна / редкол. : С.А. Копилов (гол. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2015. Вип. XI. С. 163-170.
2. Огієнко И. Иноземные элементы в русском языке. История происхождения заимствованных слов в русский язык. Киев : типография В. П. Бондаренко и П. Ф. Гнездовского, 1915. 136 с.
3. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2004. 436 с., іл. URL : <https://studfile.net/preview/7102246/>; <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm>. (дата звернення 09.09.2020).
4. Огієнко І. Наша літературна мова: як писати і говорити по-українському. *Рідна мова* / упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. С. 139–422.
5. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). *Рідна мова* / упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.
6. Огієнко Іван. Словник слів, у літературній мові не вживаних. Нью-Йорк, 1973. 156 с.
7. Огієнко І. Український стилістичний словник. Підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів : Друкарня наук. тов-ва Т. Шевченка, 1924. 496 с. URL : [https://r2u.org.ua/data/other/Стилiстичний%20словник,%20Огiєнко%20\(1924\).pdf](https://r2u.org.ua/data/other/Стилiстичний%20словник,%20Огiєнко%20(1924).pdf). Назва з екрану (дата звернення 18.09.2020).
8. Роман В. В. Адаптація лексичних запозичень у концепції І. І. Огієнка: загальнолінгвістичний аспект. *Нова філологія*. 2012. № 53. С. 149-153.

Анотація. У статті проаналізовано погляди Івана Огієнка на шляхи та причини запозичення іншомовних одиниць, особливості процесу їх адаптації, розглянуто практичні підходи до відбору й розміщення запозичень у словниках. Підкреслено значення висновків і пропозицій лінгвіста для подальших узагальнень сучасними мовознавцями.

Ключові слова: Іван Огієнко, наукова спадщина, запозичення, адаптація, лексикографічна практика.

Annotation. The article analyses the ways and reasons for borrowing linguistic units from other languages, their adaptation in the recipient language, and approaches to their selection and fixation in dictionaries. Being one of the natural ways of enrichment of all the languages, borrowings become an object of study of different native and foreign researches, among which Ivan Ohienko's works are of great interest.

Key words: Ivan Ohienko, scientific works, borrowings, adaptation, lexicography.

Abstrakt. W artykule analizują się opinie Iwana Ohienki na temat sposobów i przyczyn zapożyczenia jednostek językowych, cech procesu ich adaptacji, rozważa się praktyczne podejście do doboru i umieszczania zapożyczeń w słownikach. Podkreśla się znaczenie wniosków i sugestii lingwisty w dalszych uogólnieniach dokonanych przez językoznawców współczesnych.

Słowa kluczowe: Iwan Ohijenko, dziedzictwo naukowe, zapożyczenie, adaptacja, praktyka leksykograficzna.

УДК 378.147.091.33:811.112

WISSENSCHAFTLICHES SCHREIBEN ALS LEHRZIEL IM DEUTSCHUNTERRICHT

Тетяна Боднарчук

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Tetiana Bodnarchuk

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor
of German Department
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Tetiana Bodnarczuk

*Doktor nauk humanistycznych, docent, docent Katedry Języka Niemieckiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Галина Фоміна

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
журналістики і мовної комунікації
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)*

Halyna Fomina

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Assistant Professor
of Department of Journalism and Linguistic Communication
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

Halina Fomina

*Doktor nauk humanistycznych, docent, docent Katedry
Dziennikarstwa i Komunikacji Językowej
Narodowego Uniwersytetu Biozasobów i Zarządzania Naturą Ukrainy
(Kijów, Ukraina)*

Mit der gestiegenen Mobilität der Wissenschaftler und dem immer einfacheren Zugang zu internationalen Arbeiten ist es notwendig geworden, wissenschaftliche Arbeiten ohne sprachbedingte Missverständnisse lesen zu können. Nach Latein und Französisch (im 17. Jahrhundert) als die wichtigsten Sprachen, kommt Englisch seit 1945 immer mehr die Rolle einer *Lingua Franca* für die Wissenschaften zu. Trotzdem bleibt Deutsch auch eine der wichtigsten Sprachen in Europa; die auch die Sprache der Wissenschaft ist.

Was ist eigentlich Schreiben? In der wissenschaftlichen Literatur kann man viele verschiedene Antworten auf diese Frage finden. Je nachdem, von welcher Disziplin die Frage gestellt und mit welchem theoretischen Hintergrund versucht wird, sie zu beantworten, wandelt sich das Bild, was man unter dem Schreiben versteht. So haben sich je nach Fokus aktuell sehr unterschiedliche Arbeitsbereiche herausgebildet, die sich aus verschiedenen Perspektiven und mit ganz unterschiedlichen Zielen mit der komplexen Tätigkeit des Schreibens beschäftigen. Mit der kognitiven Schreibpsychologie, der Schriftspracherwerbsforschung, der Oralität- und Literaritätsforschung und den Arbeiten zu Schriftgeschichte und Schriftsystemen seien nur die prominentesten der aktuellen Diskurse zum Schreiben genannt. Man unterscheidet in der wissenschaftlichen Literatur wissenschaftliches Schreiben als eine besondere Art des Schreibprozesses.

Das Ziel dieses Artikels ist die Hauptlehrziele beim Erwerb der Fertigkeiten im wissenschaftlichen Schreiben im Deutschunterricht zu bestimmen. Aber zuerst soll die Erklärung des Begriffes «wissenschaftliches Schreiben» in der wissenschaftlichen Literatur betrachtet werden. Wie die Analyse der wissenschaftlichen Literatur zeigt, gibt es zwar keine einheitlichen Definitionen wissenschaftlichen Schreibens, aber wissenschaftlich schreiben bedeutet «klar, sachlich, präzise, möglichst objektiv und für Fachleute verständlich zu schreiben» [Bohl 2005].

Wissenschaftliches Schreiben zeichnet sich durch folgende Kriterien aus:

- Die Sprache soll sachlich und klar sein (Fachsprache, objektiv).
- Die Sprache muss grammatikalisch richtig sein.
- Der Text muss zusammenhängend und logisch aufgebaut sein (ohne Widersprüche, klare Gliederung).
- Der Text soll ökonomisch aufgebaut sein (keine Wiederholungen).
- Der Inhalt des Textes muss für andere nachvollziehbar sein [1].

Diese Normen des wissenschaftlichen Schreibens variieren historisch, zwischen verschiedenen Disziplinen, zwischen verschiedenen Schulen und/oder Verfahren und zwischen verschiedenen Kulturen.

Die Lehre des wissenschaftlichen Schreibens und ihre Anwendung beginnen meist erst an der Hochschule, nachdem die Studierenden in ihrer Schulzeit über viele Jahre Erfahrungen mit zahlreichen Textsorten gesammelt haben. Während sich die in der Schule geübten Textsorten (Briefe, Beschreibungen, Erzählungen usw.) an konkreten Dingen orientiert haben, gehört zum Lesen und Schreiben wissenschaftlicher Texte eine gewisse Abstraktionsfähigkeit. Während Schüler immer ihren Adressaten vor Augen haben, wenn sie einen Text (einen Brief oder eine Mail) schreiben, fühlt sich der Verfasser einer wissenschaftlichen Arbeit oft in einen Monolog verwickelt. Dieser Aspekt, allein vor einem leeren Blatt zu sitzen, verwirrt junge Studierende so sehr, dass sie das wissenschaftliche Schreiben als eine sehr mühsame Aufgabe ansehen: die gedachten Ideen zu äußern, zu gliedern und zu vermitteln.

Otto Kruse hat eine Liste mit Regeln der wissenschaftlichen Darstellung zusammengestellt, durch welche wissenschaftliche Texte sich von nicht wissenschaftlichen Texten unterscheiden. Die einzelnen Regeln werden in verschiedenen wissenschaftlichen Texten unterschiedlich stark und unterschiedlich streng angewendet und bilden auch nur einen Ausschnitt aus Merkmalen wissenschaftlichen Schreibens. Diese Regeln sind folgende:

- **Belegen:** Behauptungen müssen in wissenschaftlichen Texten belegt werden.
- **Paraphrasieren:** Ideen und Meinungen, die von den anderen wissenschaftlichen Quellen genommen sind, müssen paraphrasiert, d.h. in anderer Sprache wiedergegeben werden.
- **Zitieren:** wörtlich wiedergegebene Textstellen müssen zitiert, d.h. in Anführungszeichen gesetzt werden. Die Herkunft des Textes muss eindeutig erkennbar sein.

- **Begründen:** in wissenschaftlichen Arbeiten kann man Behauptungen aufstellen, die man nicht belegen kann, aber man soll mit Argumenten begründen, warum man diese Meinung vertritt.

- **Bezüge herstellen:** Wissenschaftliche Aussagen müssen auf die vorhandene wissenschaftliche Literatur bezogen werden.

- **Begriffe definieren:** Wissenschaftliche Darstellungen verlangen eine Definition der verwendeten Begriffe.

- **Präzisieren:** Über die Definition hinaus sollten Begriffe präzisiert werden, weil die Begriffe die wichtigsten Instrumente einer analytischen Untersuchung sind, und von ihrer Genauigkeit hängt auch die Qualität des Ergebnisses ab.

- **Systematisch vorgehen:** Wissenschaftliches Vorgehen bedient sich in der Regel einer nachvollziehbaren Systematik. Diese Systematik kann durch die Struktur des Gegenstandes selbst, durch den Ablauf der Argumentation, durch Notwendigkeiten der Darstellung oder durch die verwendete Methode begründet sein.

- **Differenzieren:** das bedeutet, nicht nur eine Meinung darzustellen, sondern auch die wichtigsten Gegenmeinungen zu nennen, die Alternativen aufzuzählen und die Auswahl eines bestimmten Elements (einer Lösung, eines Ansatzes usw.) zu begründen.

- **Logisch schließen:** Die Schlussfolgerungen in wissenschaftlichen Texten sollen logisch folgerichtig sind [2].

Verschiedene Aufgaben, die Studierenden im Unterricht machen, helfen ihnen die Fertigkeiten im wissenschaftlichen Schreiben entwickeln. Versuchen wir einige Beispiele von solchen Aufgaben anzuführen.

Zuerst ist es sehr wichtig, typische für wissenschaftliche Sprache idiomatische Fügungen zu lernen: wie kann man einen Text einleiten und zum Thema hinführen, das Thema einordnen, die Ziele formulieren, die Gliederung der Arbeit vorstellen, Begriffe klären, Methoden begründen, die Forschungsquellen bewerten, Probleme aufzeigen, kritisieren, eigene Ergebnisse interpretieren, Schlussfolgerungen und Präsentationen machen etc.

Dann es gibt eine Menge von Übungen, die die Fertigkeiten im wissenschaftlichen Schreiben entwickeln. Die Studierenden referieren, besprechen wissenschaftliche Texte, machen verschiedene grammatische, lexikalische und stilistische Übungen, wo sie etwas paraphrasieren, ergänzen, die Lücke ausfüllen sollen.

Besondere Aufmerksamkeit soll den Etappen der Entstehung einer wissenschaftlichen Arbeit gewidmet werden. Brigitte Pyerin [3, S. 90-94] unterscheidet 4 Hauptphasen: Phase 1: Sammeln, klären und planen (die

Studierenden sammeln Material, legen Fragestellungen fest und grenzen das Thema ein); Phase 2: Strukturieren und gliedern (die Studierenden erwerben auch im Unterricht verschiedene Gliederungstechniken); Phase 3: Formulieren und edieren (wichtig ist hier die Argumentation, verständliches Ausdrücken); Phase 4: Überarbeiten und korrigieren (die Arbeit an der Sprache und Stil, Schlusskorrektur des wissenschaftlichen Textes).

Список використаних джерел

1. Buchmann N. Wissenschaftliches Schreiben URL : https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/usys/ias/grassland-sciences-dam/documents/Education/ScientificWriting/WISCH_Version7.pdf (дата звернення 24.10.2020).
2. Kruse, Otto. *Keine Angst vor dem leeren Blatt. Ohne Schreibblockaden durchs Studium*. Frankfurt a. M.: Campus Verlag, 2000. 269 S.
3. Pyerin, Brigitte. *Kreatives wissenschaftliches Schreiben. Tipps und Tricks gegen Schreibblockaden*. Weinheim u.a. 2001, S. 90-94.

Анотація. У статті акцентовано увагу на важливості формування навичок наукового писемного мовлення у студентів. Проаналізовано основні вимоги до створення наукового тексту, узагальнено різні визначення даного поняття. Розглянуто вправи та завдання, які сприятимуть розвитку навичок наукового писемного мовлення у студентів.

Ключові слова: німецька мова, науковий стиль, наукове писемне мовлення, вправи для розвитку навичок наукового писемного мовлення.

Annotation. The article deals with the importance of developing the skills of academic writing of students. The basic requirements for the creation of a scientific text are analyzed, various definitions of this concept are generalized. Exercises and tasks that will promote the development of scientific writing skills of students are considered.

Key words: German language, scientific style, scientific writing, exercises for development of scientific writing skills.

Abstrakt. W artykule zwrócono uwagę na znaczenie kształtowania umiejętności naukowej odmiany języka pisemnego u studentów. Określono podstawowe wymagania dotyczące napisania tekstu naukowego, uogólniono różne definicje tego pojęcia. Analizowane są ćwiczenia i zadania, ukierunkowane na rozwój umiejętności pisania w stylu naukowym u studentów.

Słowa kluczowe: język niemiecki, styl naukowy, naukowa odmiana języka pisemnego, ćwiczenia rozwijające naukową odmianę języka pisemnego.

ROLA I ZNACZENIE KULTURY W OŚWIACIE POLONIJNEJ

Анджей Бонусяк

*Директор інституту історії Жешувського Університету
(Жешув, Польща)*

Andrzej Bonusiak

*Director of the Institute of History of Rzeszów University
(Rzeszow, Poland)*

Andrzej Bonusiak¹

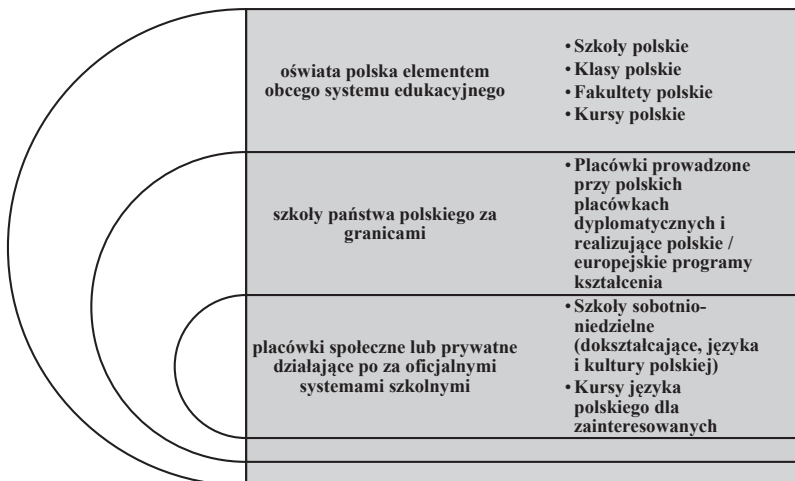
*Dyrektor Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego
(Rzeszów, Polska)*

Edukacja jest jednym z najważniejszych działań, których rezultatem ma być zbudowanie i utrwalenie przynależności do narodu polskiego, co jest szczególnie ważne w środowiskach polskich za granicą. W jej ramach prowadzono zajęcia z zakresu: języka, kultury, geografii i historii polskiej. Podstawowym celem tej działalności jest kształtowanie świadomych swego pochodzenia kolejnych pokoleń Polaków żyjących po za granicami państwa polskiego. Oświata polska prowadzona jest w różnych formach, których warianty przedstawione zostały na schemacie 1.

Wszystkie powyższe systemy mogą działać równoległe do siebie. Niezależnie od tego w jakim systemie szkolnym (oficjalnym czy prywatnym) kształcą się uczniowie to i tak podstawowy zestaw zadań realizowanych przez te placówki pozostaje bez zmian. Szkoła ma więc po pierwsze uczyć, po drugie wychowywać. W tym drugim elemencie szczególnie istotne są treści z zakresu kultury i religii. Katechizacja nie występuje we wszystkich szkołach, szczególnie w przypadku placówek finansowanych ze środków publicznych.

W szkołach polskich za granicami, podobnie zresztą jak i tych działających w kraju działania te prowadzone są synchronicznie, przy czym trzeba pamiętać, że w warunkach emigracyjnych nauka «twardych» umiejętności językowych jest zdecydowanie ważniejsza niż w kraju. Wynika to z tego, że uczniowie stale przebywają w środowisku innym językowo i że język polski jest dla nich w istocie rzeczy językiem drugim. W tym miejscu trzeba podkreślić, że jednocześnie na emigracji waga nauczania kultury i obcowania uczniów z kulturą narodową jest zdecydowanie większa niż w Polsce².

Schemat 1. Formy działalności oświatowej w środowiskach polsko-polonijnych na świecie.

Źródło: opracowanie własne.

Schemat 2. Przykładowe treści z zakresu kultury polskiej obecne w programach nauczania szkół polskich za granicami państwa polskiego.

Treści kształcenia z zakresu kultury

Historia literatury polskiej, pierwsze polskie utwory literackie, pierwsi autorzy; historycznie następujący rozwój języka polskiego. Najwybitniejsze osiągnięcia literackie poszczególnych okresów; nobliści polscy z zakresu literatury; ze szczególnym naciskiem na osiągnięcia twórców działających na emigracji

Najwybitniejsze osiągnięcia sztuki polskiej, rzeźba, malarstwo, muzyka, itp. Przykładowo ołtarz Wita Stwosza; Bitwa pod Grunwaldem J. Matejki; twórczość F. Chopina; Najwybitniejsi twórcy i artyści oraz ich dzieła ze szczególnym naciskiem na osiągnięcia twórców działających na emigracji również z punktu widzenia: emigracja - rodakom

Osiągnięcia naukowo – techniczne Polaków i ich rola; przykładowo Mikołaj Kopernik jako twórca nowoczesnej astronomii; Maria Curie – Skłodowska jako najwybitniejszy naukowiec Polski, dwukrotna noblistka; z zakresu fizyki i chemii; wielcy polscy naukowcy i odkrywcy na emigracji tacy jak Ignacy Domeyko (Chile); Paweł Edmund Strzelecki (Australia); Benedykt Dybowski (Rosja)...

Źródło: opracowanie własne.

Działalność kulturalna szkół polskich bazuje wokół tych samych zagadnień co w Polsce, ale jest dostosowana do możliwości tych placówek i profilowana na pewne określone zagadnienia. Jeśli więc mówi się o szerokokorozumianej kulturze polskiej w szkolnictwie polonijnym to zawsze w treściach kształcenia przywołuje się te elementy narracji, które mogą wzmacniać środowisko. Pokazuje się osiągnięcia kultury polskiej tworząc wokół nich przekaz o charakterze narodowotwórczym. Zwraca się uwagę na ogromne zasługi polskich emigrantów, na ich wkład w naukę i kulturę światową. Stałym elementem działalności edukacyjnej jest przywoływanie symboliki narodowej w postaci godła, flagi i hymnu narodowego. Są one obecne w szkole jako element wystroju, ale także występują przy okazji wszystkich uroczystości polskich za granicami, a także jako element programów artystycznych realizowanych w poszczególnych placówkach. Rzecz jasna znajduje się dla nich miejsce również na zajęciach lekcyjnych przewidzianych w programach szkolnych.

Obok tych treści, które są realizowane są na zajęciach szkolnych są również i takie, które przekazywane są przy okazji działalności kulturalnej placówek. Działań podejmowanych przez szkoły na rzecz własnego środowiska, a związanych z polskimi uroczystościami i świętami narodowymi, również tymi o charakterze religijnym. Szkoły są najczęściej tymi instytucjami, które jako pierwsze odpowiadają na istniejące w tym zakresie «zapotrzebowanie» środowiskowe. Stąd też nauczyciele i uczniowie biorą udział w przygotowywaniu i prezentowaniu najróżniejszych uroczystości organizowanych zarówno w poszczególnych placówkach, jak i na szerszym forum – tak polskim jak i ponadnarodowym³. W tym zakresie szkoła jest z jednej strony modulatorem działań polonijnych, gdyż stara się poprzez przekaz kulturalny włączać w funkcjonowanie Polonii i w taki sposób powiększać swoją naturalną bazę funkcjonowania. Z drugiej strony placówki poprzez programy artystyczne przygotowywane na «zapotrzebowanie» organizacji polonijnych i społeczności poszczególnych miejscowości pokazują wagę swojej obecności i przyczyniają się do wchodzenia społeczności polonijnych w obieg społeczny. To zaś pośrednio prowadzi do poprawiania położenia środowisk polskich za granicami poprzez zmienianie ich postrzeżenia przez grupę większościową⁴.

Schemat 3. Działalność kulturalna szkół polskich za granicami.

Działalność w ramach szkół i organizacji

- Przygotowywanie i uczestniczenie w apelach z okazji świąt narodowych i różnych rocznic patriotycznych
- Przygotowywanie przedstawień, wystaw przez działające w danej jednostce struktury, w tym klasy
- Uczestniczenie w spotkaniach z przedstawicielami świata polskiej kultury (autorzy, piosenkarze) lub świadkami historii (weterani...)

Działalność we własnym środowisku

- Przygotowywanie programów artystycznych dla działających na danym terenie organizacji polonijnych
- Uczestniczenie w przeglądach, festiwalach, konkursach organizowanych przez poszczególne szkoły i organizacje

Działalność w środowiskach przyjmujących

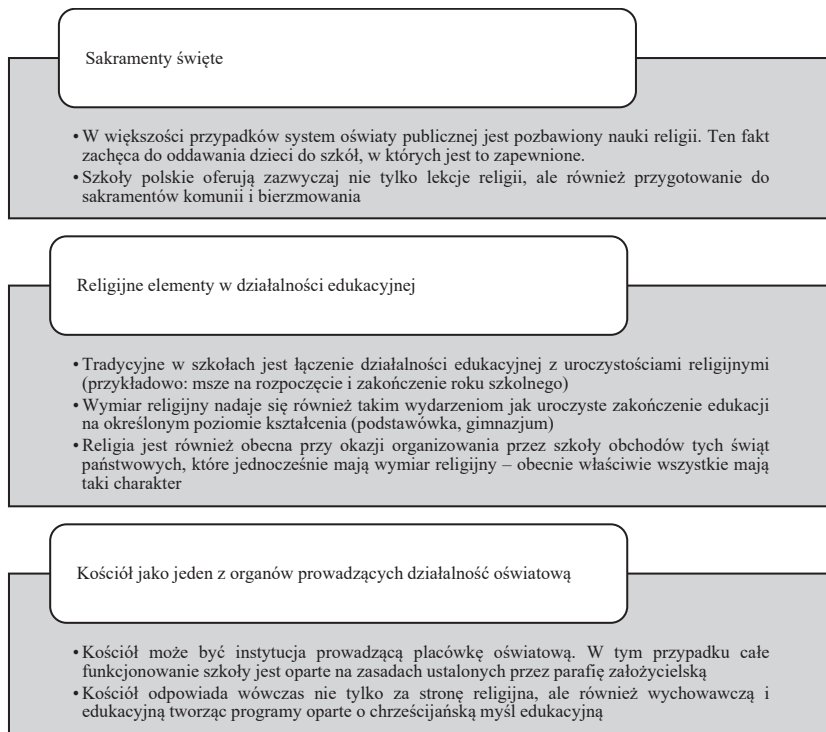
- Uczestniczenie w lokalnych imprezach między-etynicznych
- Uczestniczenie w obchodach świąt państwowych, czy lokalnych uroczystościach o takim charakterze (Święta Niepodległości; obchody rocznicy powstania stanu czy miejscowości)
- Uczestniczenie w krajowych lub organizowanych za granicą (również w Polsce) przeglądach, konkursach, festiwalach o różnym charakterze, takich jak rzeszowski Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych

Źródło: opracowanie własne.

Przy okazji edukacji często prowadzona jest również działalność dodatkowa, mająca przedłużyć styczność uczniów z językiem polskim i zapewnić im więzi z rówieśnikami o podobnym pochodzeniu etnicznym. Chodzi o zaferowanie działań, których rezultatem byłoby zachęcenie uczniów do przebywania w polskojęzycznym środowisku, do innego poznawania i doświadczania polskiej kultury i tradycji narodowych.

Wymiar kulturalny mają wszystkie oferowane uczniom możliwości spędzania wolnego czasu. Harcerstwo to przecież także polskie tradycje skautowe i działalność o charakterze ponadregionalnym, to ściśle związki z polskimi odpowiednikami. Chóry, zespoły ludowe czy taneczne bazują przecież na polskich tradycjach narodowych, ich członkowie uczą się polskich pieśni, tańców, obrzędów to samo dotyczy również działalności szkolnych teatrzyków, kabaretów itp.⁵

Schemat 4. Religijny wymiar działalności edukacyjnej w szkołach polskich za granicą.

Źródło: opracowanie własne.

Osobno trzeba wspomnieć o wymiarze religijnym działalności kulturalnej prowadzonej przez szkoły polskie. W wielu wypadkach właśnie istniejąca w szkołach polskich oferta przygotowania dzieci i młodzieży do sakramentów świętych jest decydującym powodem zapisywania dzieci do placówki. Niezależnie od tego znaczna część jednostek jest w sposób naturalny powiązana z parafią, gdyż to właśnie ona jest jej założycielem. Wreszcie warto zaznaczyć, że szereg działań oświatowych ma również swój tradycyjny wymiar religijny.

Warto zaznaczyć, że religia traktowana jako część polskiej spuścizny narodowej (kultury) jest obecna we wszystkich środowiskach polskich za granicami. Niezależnie od miejscowych, środowiskowych uwarunkowań religia (w różnych wymiarach) jest obecna także w trakcie realizowania

programów szkolnych. Nie można przecież omawiać polskich tradycji świątecznych bez Kościoła. Nie ma dziejów narodowych bez Piotra Skargi, Stanisława Staszica, Stefana Wyszyńskiego czy Karola Wojtyły⁶.

Kultura w szkołach polskich działających za granicami państwa polskiego była, jest i będzie obecna. Jej rola wynika z tego, że jednocześnie jest ona istotnym elementem programów szkolnych oraz stanowi podstawę do działań mających na celu docieranie do maksymalnie szerokiego odbiorcy. To przez nią, w wyniku jej oddziaływania i treści, które niesie edukacja ma możliwość silniejszego oddziaływania na ucznia. Znaczna część treści wychowawczych bazuje lub jest bezpośrednio związana z kulturą polską.

W szkole polonijnej podobnie jak każdej innej budowany jest pewien ciąg rozumowania przyczynowo – skutkowego, którego rezultatem ma być stworzenie określonej całościowej wizji, w której treści z zakresu języka polskiego, kultury, historii i geografii narodowej wzajemnie się ząbnią i wpływają jedna na drugą.

Примітки

¹ Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego; bonusiakandrzej@gmail.com; ORCID 0000-0003-3859-4521.

² Szerzej: *Młodziź polska na obczyźnie – zadania edukacyjne*, pod red. D. Praszalowicz, J. Kulpińskiej, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 2014; M. Irek, A. Małek, P. Napierała, D. Praszalowicz, P. Pustulka, J. Pyłat, przy współpracy H. Grzymała-Moszczyńska, «*Polskie szkolnictwo w Wielkiej Brytanii: tradycja i nowoczesność*» – raport. Program realizowany przez Polską Akademię Umiejętności we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim, finansowany ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych w ramach konkursu na realizację zadania «*Współpraca z Polonią i Polakami za granicą*» (2012) (pdf); M. Ihnatowicz, J. Ganiec, A. Janus – Hiekkaranta, J. Jurkowski, D. Kral – Leszczyńska, M. Małaśnicka – Miedzianogóra, E. Rybacka, *Oświata polonijna w krajach nordyckich, raport pod redakcją Danuty Kral – Leszczyńskiej*, Nordycka Unia Oświaty Polonijnej (pdf); *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2009 (pdf); *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2013 (pdf).

³ A. Bonusiak, *Działalność kulturalna polskich szkół sobotnich w USA (od lat osiemdziesiątych XX wieku)* [w:] *Język, kultura, nauczanie i wychowanie*, pod red. J. Kidy, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rze-

szów 2004, s. 281-289; Tenże, *Dzieje polskiego szkolnictwa sobotniego w metropolii chicagowskiej 1951-1997*, Oficyna Wydawnicza MERCATOR, Przemyśl 2001, s. 135-158, 197 i nast.; Tenże, *Szkolnictwo polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1984-2003. Analiza funkcjonalno – instytucjonalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 65-75, 139-158; G. Grave, *Nauczanie języka polskiego oraz krzewienie polskości poza granicami Polski (Daugavpils, Łotwa) [w:] Młodzież polska na obczyźnie...*, s. 306-312; R. Kościelska, P. Taras, *Szkoła polonijna jako czynnik kulturowej tożsamości w systemie działania społeczności polonijnej w Stanach Zjednoczonych* «Studia Polonijne» T. 7. Lublin 1983, s. 61-62, 107-112; H. Stochniół, *Rola rodziców i opiekunów w wychowaniu w warunkach współczesnej migracji*(rozdział II)[w:] *Dwujęzyczni i dwukulturowi. Bilingual and Bicultural. Speaking Polish in North America*, red. K. Zechenter, London, New York 2017, s. 59-62; *Po co ten polski: Historie prawdziwe* (rozdział XII) [w:] *Dwujęzyczni i dwukulturowi...*, s. 213-215.

⁴ Spostrzeżenia te mają charakter uniwersalny i wydają się dotyczyć zarówno środowisk polskich na zachodzie jak i wschodzie. O takiej roli kulturalnej szkoły świadczą przykładowo wypowiedzi H. Ziółkowskiej, czy J. Woźniaka (ze Stanów Zjednoczonych), jak A. Iwaszko, czy L. A. Suchomłynowa (z Ukrainy); Wywiad z H. Ziółkowską (1997, 2017); Wywiad z J. Woźniakiem (2000); Wywiady i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko (2012-2020); Wywiady i korespondencja elektroniczna z L. A. Suchomłynowem (2008-2020); por. «Głos Nauczyciela» za lata 1986-2015, analiza zawartości tematycznej.

⁵ A. Bonusiak, *Działalność kulturalna polskich...*, s. 281-289; Tenże, *Dzieje polskiego szkolnictwa...*, s. 171-196; Tenże, *Szkolnictwo polskie...*, s.139-158; G. Grave, *Nauczanie języka polskiego...*, s. 308-312; Wywiad z H. Ziółkowską...; Wywiad z J. Woźniakiem...; Wywiady i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko...; Wywiady i korespondencja elektroniczna z L. A. Suchomłynowem.

⁶ O randze tych bohaterów polskości najlepiej świadczy ich obecność na łamach wydawanego w Chicago (USA) kwartalnika nauczyciela polonijnego «Głos Nauczyciela». W trakcie 30 lat swojej działalności wydał on 113 numerów, w których wielokrotnie bohaterami numerów, wokół których budowano tekst byli duchowni. Najczęściej był nim Jan Paweł II, który doczekał się aż trzech takich numerów. Wielokrotnie poświęcano również miejsce polskim zwyczajom świątecznym, patriotycznym i ściśle religijnym. Por. «Głos Nauczyciela» analiza zawartości czasopisma za lata 1986-2015; B. Kołodziej, *Doświadczenia Kościoła w nauczaniu młodzieży emi-*

gracyjnej [w:] *Młodzież polska na obczyźnie...*, s. 69-71; R. Kościelska, P. Taras, *Szkoła polonijna...*, s. 56-122.

Список використаних джерел

1. Bonusiak Andrzej, *Działalność kulturalna polskich szkół sobotnich w USA (od lat osiemdziesiątych XX wieku)* [w:] *Język, kultura, nauczanie i wychowanie*, pod red. Jana Kidy, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 281-289.
2. Tenże, *Dzieje polskiego szkolnictwa sobotniego w metropolii chicagowskiej 1951-1997*, Oficyna Wydawnicza MERCATOR, Przemysł 2001, s. 135-158, 197 i nast.
3. Tenże, *Szkolnictwo polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1984-2003. Analiza funkcjonalno – instytucjonalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 65-75, 139-158.
4. «Głos Nauczyciela» analiza zawartości czasopisma za lata 1986-2015.
5. Grave Gertruda, *Nauczanie języka polskiego oraz krzewienie polskości poza granicami Polski (Daugavpils, Łotwa)* [w:] *Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne*, pod red. Praszalowicz Doroty, Kulpińskiej Joanny, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 2014; s. 306-312.
6. Ichnatowicz Magdalena, Ganiec Joanna, Janus – Hiekkaranta Agnieszka, Jurkowski Jacek, Kral – Leszczyńska Danuta, Małańska – Miedzianogóra Maria, Rybacka Ewa, *Oświata polonijna w krajach nordyckich, raport pod redakcją Danuty Kral – Leszczyńskiej*, Nordycka Unia Oświaty Polonijnej (pdf).
7. Irek Małgorzata, Małek Agnieszka, Napierała Paulina, Praszalowicz Dorota, Pustulka Paulina.
8. Pyłat Joanna, przy współpracy Grzymała-Moszczyńska Haliny, «*Polskie szkolnictwo w Wielkiej Brytanii: tradycja i nowoczesność*» – raport. Program realizowany przez Polską Akademię Umiejętności we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim, finansowany ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych w ramach konkursu na realizację zadania «*Współpraca z Polonią i Polakami za granicą*» (2012) (pdf).
9. Kołodziej Bernard, *Doświadczenia Kościoła w nauczaniu młodzieży emigracyjnej* [w:] *Młodzież polska na obczyźnie...*, s. 69-71.
10. Kościelska Regina, Taras Piotr, *Szkoła polonijna jako czynnik kulturowej tożsamości w systemie działania społeczności polonijnej w Stanach Zjednoczonych* «*Studia Polonijne*» T. 7. Lublin 1983, s. 51-125.
11. *Po co ten polski: Historie prawdziwe (rozdział XII)* [w:] *Dwujęzyczni i dwukulturowi. Bilingual and Bicultural. Speaking Polish in North*

America, red. Zechenter Katarzyna, London, New York 2017, s. 213-215.

12. *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2009 (pdf).
13. *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2013 (pdf).
14. Stochniol Halina, *Rola rodziców i opiekunów w wychowaniu w warunkach współczesnej migracji (rozdział II)* [w:] *Dwujęzyczni i dwukulturowi. Bilingual and Bicultural. Speaking Polish in North America*, red. Zechenter Katarzyna, London, New York 2017, s. 59-62.
15. Wywiad z J. Woźniakiem (2000).
16. Wywiad z H. Ziółkowską (1997, 2017).
17. Wywiady i korespondencja elektroniczna z A. Iwaszko (2012-2020).
18. Wywiady i korespondencja elektroniczna z L. A. Suchomłynowem (2008-2020).

Анотація. Освіта – одна з найважливіших видів діяльності, спрямованих на становлення та зміцнення приналежності польської нації, що особливо важливо у польських громадах за кордоном. У рамках цього проводяться заняття в галузі: мови, культури, географії та історії Польщі. Головною метою цієї діяльності є формування свідомих поколінь поляків, які проживають за межами польської держави та усвідомлюють своє походження. Польська освіта проводиться у різних формах. Культурна діяльність польських шкіл базується на тих самих проблемах, що і в Польщі, але пристосована до можливостей цих закладів та орієнтована на конкретні питання. Важливою є також і релігійна сфера, тобто пропонування занять з предмета релігія.

Ключові слова: освіта, навчання, культура, свята, релігія.

Annotation. Education is one of the most important activities aimed at building and consolidating belonging to the Polish nation, which is particularly important in Polish communities abroad. As part of it, classes are conducted in the field of language, culture, geography and Polish history. The main goal of this activity is to shape the consecutive generations of Poles living outside the Polish state, aware of their origin. Polish education is carried out in various forms. The cultural activity of Polish schools is based around the same issues as in Poland, but is adapted to the capabilities of these institutions and profiled to certain specific issues. The religious dimension is also important as offering classes in the subject of religion.

Key words: education, training, culture, holidays, religion.

Abstrakt. Edukacja jest jednym z najważniejszych działań, których rezultatem ma być zbudowanie i utrwalenie przynależności do narodu polskiego, co jest szczególnie ważne w środowiskach polskich za granicą. W jej ramach prowadzone są za-

jęcia z zakresu: języka, kultury, geografii i historii polskiej. Podstawowym celem tej działalności jest kształtowanie świadomych swego pochodzenia kolejnych pokoleń Polaków żyjących po za granicami państwa polskiego. Oświata polska prowadzona jest w różnych formach. Działalność kulturalna szkół polskich bazuje wokół tych samych zagadnień co w Polsce, ale jest dostosowana do możliwości tych placówek i profilowana na pewne określone zagadnienia. Istotny jest tutaj również wymiar religijny, czyli oferowanie zajęć z przedmiotu religia.

Słowa kluczowe: edukacja, kształcenie, kultura, święta, religia.

УДК 8'25:811.162.1'373.7

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Людмила Вишнеўська

*асистентка кафедри слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Ludmyla Vyshnevskya

*Assistant, Department of Slavic Philology and General Linguistics
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Ludmyła Wysznewska

*Asystentka Katedry Filologii Słowiańskiej i Językoznawstwa Ogólnego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Мова віддзеркалює в собі практичний досвід своїх носіїв. Фразеологія як специфічний мовний розділ наділена спецзасобами, які роблять стійкі сполуки різних мов схожими і цілісними. Це – влучність, ємкість, виразність, експресивність, що є яскравим відображенням уявлень про навколишній світ кожного народу.

Зрозуміло, відношення до мови національно специфічне, тому сприйняття реалій має не дзеркальний, а творчий характер. Іномовні фразеологічні одиниці вимагають пояснень, залучення глобального контексту, дивують своєю незвичністю, що є проблемою для перекладача.

Наші спостереження охоплюють окремі аспекти перекладу польських стійких сполук українською мовою в різних контекстах.

Мета статті – розкрити вплив етнічної свідомості на переклад фразеологізмів з однієї мови на іншу, окреслити основні параметри індивідуально-авторських трансформацій фразеологічних зворотів.

При перекладі аналізований текст являє собою синтез мови і культури. Обов'язковою умовою наукового перекладу фразеологізмів є їхнє співвідношення, порівняння і протиставлення. Інтерлінгвістичні зв'язки у фразеології європейських мов можна пояснити спільністю культурних традицій, започаткованих античністю та християнством. Звідси виникає розуміння, що фразеомоутворення у співставлених мовах може мати деякі принципово подібні риси.

Міжмовні фразеологічні еквіваленти мають загальні структурні моделі. Це, як правило, порівняльні звороти з порівняльними сполучниками, дієслова з різними типами управління. Їх можна назвати кальками, але послівний переклад від еквівалентності відрізняється тим, що у фразеологічному фонді перекладеної мови також повинна існувати аналогічна одиниця. Повну міжмовну еквівалентність українських та англійських фразеологізмів ми спостерігаємо у малій кількості, але є значна кількість польських та українських аналогів, що пояснюється спорідненістю мов. Наступні приклади підкреслюють, що фразеологічні еквіваленти можуть співпадати у понятійному і змістовному розумінні, формі, стильовому забарвленні: *trząść się jak liść – дрижати як лист – дрожать как лист – to tremble like a leaf; od stóp do głowy – з ніг до голови – с ног до головы – from head to foot; nie wierzę swoje oczu – не вірити.*

Слов'янська спільність дає нам право говорити про тотожність фразеологічних систем польської та української мов. За формою і змістом співпадають такі одиниці: *alfa i omega – альфа і омега* ‘початок і кінець; найголовніше’; *Amerykę odkryć – відкрити Америку* ‘говорити всім відомі істини’; *wstać z lewej nogi – встати з лівої ноги* ‘мати поганий настрій’; *robić z muchy slonia – робити з мухи слона* ‘перебільшувати’.

Є значна кількість тотожних одиниць, де немає повної ідентичності компонентів: *patykiem na wodzie pisane – вилами на воді написане* ‘сумнівна, маловажлива дія’ (порівняй: писати вилами – писати патином); *strzeć jak oka w głowie – берегти як зіницю ока* ‘пильно зберігати, доглядати’ (порівняй: око в голові – зіниця ока). Тут спостерігаються ще й семантико-стилістичні розбіжності.

Багато польських фразеологізмів мають в українській мові еквіваленти за змістом, хоча сам зворот може бути збудований за допомогою

інших слів-компонентів: *nawarzyć piwa*- *заварити кашу* ‘затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками’ (порівняй: наварити пива – заварити кашу); *brać na swoje barki*- *брати/взяти в свої руки* ‘очолювати що-небудь’ (порівняй: брати на свої плечі – брати в свої руки); *jak śnieg za kołnierz* – *як сніг (дош) на голову* ‘раптово, зненацька’ (порівняй: як сніг за комір – сніг (дош) на голову (з ясного неба)).

Зустрічаються суто польські фразеологічні одиниці, які не мають аналогів в інших мовах: *robic komu afront*- ‘бути неввічливим по відношенню до когось’; *władca abcolutny* – ‘повний владика’; *głodny kawał* – ‘погано надумана непристойна історія’ (порівняй з українськими: слабкий на утори ‘невитриманий, невірноважений’; *слабий як учетверо мотуз* ‘зовсім не слабкий’; з російськими: *бить баклуши* ‘нічого не робити’; *во всю ивановскую* ‘швидко, на всіх парах’).

Польські дослідники [2, с. 11; 3, с. 330; 5, с. 170] підкреслюють, що значна частина польського та українського фразеологічного складу є ідентичною в структурно-граматичному і семантико-лексичному відношенні. Вони стверджують, що фразеологічний переклад передбачає використання в тексті перекладу стійких одиниць різного ступеня близькості – від абсолютного еквівалента до приблизної фразеологічної відповідності [6, с. 9].

М. Дембровська [3, с. 200] фразеологічним еквівалентом називає рівноцінний перекладеній одиниці зворот з однаковими денотативними і конотативними значеннями, і розділяє повний еквівалент (щоб уникнути омонімії): *diǰdo znae* – *dibel wie*, і неповний (частковий) – це абсолютний еквівалент співвідносних фразеологічних одиниць, але не за всіма показниками: *divutisja zverxu* – *patrzeć z gory*.

Існує при перекладі такий прийом, як аналог. Традиційно фразеологічним аналогом називають зворот іншої образної структури: *obi-brati jak linku* – *obskubać jak perliczkę* (обібрати як цісарку).

Індивідуально-авторські модифікації фразеологічних одиниць можуть бути і результатом семантичного переосмислення: *Liшилися від нього тільки роги да ноги* – *Zostało z niego tylko wspomnienie* (лишилася від нього тільки згадка – ноги). Тут словесна гра не зберігається в перекладі. Використання фразеологічного аналога не завжди дозволяє зробити вдалий переклад.

Парадоксально, але при наявності фразеологічних еквівалентів або аналогів перекладач може умисно ухилитися від фразеологічного перекладу на користь нефразеологічного за допомогою описового і

лексичного перекладу, калькування, контекстуальної заміни і фразеологічної компенсації.

Цікавими виглядають контекстуальні заміни або фразеологічні компенсації: *do dідьka – do pieca* (йти на всі сторони, навіть до пекла). Заміна образності при такому перекладі суттєво не впливає на зміст і, навпаки, підвищує ступінь експресивності: *сушити зуби* 'сміятися, реготати' – *pokazal zęby* 'прояв своєї сили, погроза'. Цей вдалий переклад дає можливість реалізувати цей вислів у буквальному значенні.

Цікавими є модифікації фразем з формально-граматичними зміними компонентів: *Ce najslabkіше його місце – To jego najslabszy punkt* 'найслабша сторона'. Тут ми спостерігаємо ефект підсилення якісної експресивності фразеологізму.

До вдалих прикладів нефразеологічного перекладу можна записати переклад індивідуально-авторських модифікацій стійких сполук, які є стилістично «пригніченими».

Аналіз фактичного матеріалу доводить, що існуюча проблема еквівалентності польських і українських фразеологізмів «підживлюється» структурно-семантичними і етномовними особливостями стійких словосполучень. Найбільшу увагу привертає функціонування таких одиниць у художньому дискурсі. Текстова фразеологічна одиниця моделюється паралельно із своїм інваріантом, зафіксованим у словниках, з урахуванням мовної культури письменника. Проблемними для перекладознавства є індивідуально-авторські модифікації фразеологізмів. При наявності відповідностей та аналогічного першоджерела проблем не виникає. Додаткові труднощі пов'язані з новими семантико-стилістичними відтінками, які вимагають свого збереження при перекладі. Передувати цьому процесу має загальний лінгвістичний і літературознавчий аналіз контексту.

Доволі складними також є словотвірні трансформації та модифікації. Головним тут є збереження семантики сталого звороту.

І, наостанок, як пам'ятка перекладачу, правомірно застосовувати нефразеологічний переклад, який дозволяє зберегти необхідний ефект і оригінальність тексту, а семантико-стилістичні втрати зводяться до мінімуму.

Тотальна глобалізація світу і об'єднаної Європи породжує нові зв'язки між народами, що піднімає престиж роботи перекладача, роботи нелегкої і творчої.

Список використаних джерел

1. Stanisław Bąba, I. Liberek. Zmiany znaczeń frazeologizmów. Prace Komisji językoznawczej. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Filologiczno-Filozoficzny, Poznań, 1994, 9-18 s.
2. W. Chlebda. Frazematyka. Współczesny język polski, Wrocław, 1993, 327-334 s.
3. M. Dąbrowska. Parę myśli o pracy przekładowej. O sztuce tłumaczenia. Tom zbior. Wrocław, 1955, 193-207 s.
4. A. Pajdzińska. Znaczenie związku frazeologicznego. Poznańskie spotkanie językoznawcze, Poznań, t. 1., 1996, 168-173 s.

Анотація. У статті висвітлено проблеми перекладу польських фразеологічних одиниць українською мовою. Підкреслено, що етносвідомість унеможливає створення еквівалентних фразеологізмів при перекладі з однієї мови на іншу, виникають суто «національні» стійкі словосполучення, які відображають умови життя, історичні цінності, досвід і стиль мислення носіїв мови. Разом із тим, при перекладі виникають індивідуально-авторські трансформації фразеологізмів, які не пов'язані з етнокультурою будь-якої мови.

Ключові слова: художній переклад, етнокультура, міжмовні відповідності, фразеологічні трансформації, тотожність фразеологізмів, еквівалентність фразеологізмів.

Annotation. The article sums up the difficulty in translating the Polish phraseology into Ukrainian. The essential part of phraseological scientific translation remains in their proximity, comparison and approximation. The ethnic roots present difficulty in the precise translation of equivalent phraseological forms, creating a stereotyped cliché, which reflect established life style, historical acquisitions, practical knowledge and thinking process of the people. We would like to stress on several aspects, working on the translation of the Polish text containing fixed figures of speech. The paramount importance of this work is coming to terms with the unavoidable discrepancy one is facing during translation. In trying to reach an ideal approximation, one has to leave the rigid boundaries of original wording, to arrive at the best possible results.

Key words: artistic translation, ethnoculture, interlingual correspondences, phraseological transformations, identity of phraseological units, equivalence of phraseological units.

Abstrakt. Artykuł dotyczące problemu tłumaczenia polskich jednostek frazeologicznych na język ukraiński. Podkreślono, że świadomość etniczna uniemożliwia utworzenie równoważnej frazeologii podczas tłumaczenia jednego języka na drugi. Jest czysto «krajowy» zestaw fraz, który odbijają warunki życia, historycznej wartości, sposób myślenia rodzimych użytkowników danego języka.

Słowa kluczowe: tłumaczenia literackie, kultura etniczna, transformacji frazeologiczne, tożsamość frazeologii, równoważność frazeologii.

ТВОРЧЕСТВО В.Г. КОРОЛЕНКО: ОБРАЗЫ ПОЛЯКОВ

Ирина Голубишко

*кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры
германских языков и зарубежной литературы
Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко
(Каменец-Подольский, Украина)*

Irina Golubishko

*PhD in Philology, Associate Professor of the Department
of Germanic Languages and Foreign Literature,
Kamienets-Podolskyi Ivan Ohienko National University
(Kamienets-Podolskyi, Ukraine)*

Iryna Hołubiszko

*Doktor nauk humanistycznych, docent Katedry
Języków Germańskich i Literatury Powszechnej
Narodowego Uniwersytetu imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Творчество русского писателя-демократа В.Г. Короленко тесно связано с Украиной. Родился писатель на Волыни, его детские годы прошли в Житомире, в Ровно – он учился в реальной гимназии. Последние двадцать лет жизни Короленко прожил в Полтаве. Его мать была польского происхождения, что имело определённое влияние на формирование мировоззрения будущего писателя. *Цель* данной статьи показать роль национальных польских корней автора в его самоидентификации, рассмотреть некоторые образы поляков в восприятии ребёнка.

Иногда национальность матери вызывала отрицательные эмоции у окружающих (однако не у детей). Но это были в основном люди, не знавшие эту женщину, или священники. Вот как описывает писатель подобную ситуацию в «Истории моего современника». Нередко, передавая польскую речь по-русски, автор сохраняет орфоэпические и даже орфографические ее особенности. Например: «С сверкающими глазами, с гривой седых волос над головой, весь охваченный гневом, он (учитель рисования старый поляк Собкевич, говоривший только по-польски или по-украински) был похож на Моисея, разбивающего скрижали.

– Йолопы! Бараны! Ослы! – кричал он по-польски. – Что значат все ваши *грамат`ьки* и *арытмет`ьки*, если вы не понимаете красоты человеческого глаза!.. [2, с. 165]. Здесь нашла отражение особенность польской акцентологии: во всех словах ударение падает на предпоследний слог.

С этим же явлением связана и ситуация, обыгранная в следующем примере. «Читая «Отче наш», я ошибся в ударении и вместо «*на небес`ех*» сказал «*на неб`есех*».

Лицо у священника (о. Крюковский) сделалось язвительное и злое. – *На-а неб-е-е-сех*, – передразнил он неприятно дребезжащим голосом... – *На неб`есех*... Вот как тебя научили! Матка *пол`ечка*? А?

Кровь бросилась мне в голову. Я потупился и перестал отвечать... <...> Идя домой, я всю дорогу бормотал про себя разные гневные слова, которые *должен был* найти тогда же, и не мог простить, что не нашёл их вовремя...» [2, с. 194] (во всех цитатах курсив автора. – И.Г.).

Подчеркнём, что в очень многих произведениях Короленко, и это объясняется, прежде всего, средой, в которой рос будущий писатель, появляются польские персонажи. Перечислим некоторые из них: «Слепой музыкант» (семья Попельских и их родственники). «Мороз» (польский революционер-романтик Игнатович, о котором Короленко слышал в Сибири), «Лес шумит» (образ пана, возомнившего себя ястребом, с которым ни одна птица не может справиться, но нашлась такая «птица») и многие другие. Подробнее рассмотрим несколько типов персонажей поляков (матушка братьев, таинственный пан Уляницкий и калека шляхтич Ян Криштоф Залуский) в рассказе «Парадокс», обратив особое внимание на портретную характеристику этих персонажей.

В некоторых сценах в очерке «Парадокс» именно благодаря портретным деталям, прежде всего лица и тела, передаётся накал эмоций, переполняющих героев произведения. Эти детали подобны маркерам, указателям, по которым развиваются события. Как общую деталь в портретной характеристике многих персонажей следует отметить взгляд, хотя глаза иногда вообще не упоминаются. Эмоция передаётся как бы всем лицом, малейшими движениями его мышц. Например, показательно уже первое впечатление людей, собравшихся во дворе, чтобы посмотреть на странную пару – калеку и сопровождающего его мужчину. Мальчики, которых отвлекли от игры и сами испытывающие беспокойство, в первую очередь увидели красивое и выразительное лицо матери, на котором четко читались сомнения: «стоило ли выхо-

дить сюда в самый разгар хлопотливого дня. Однако скептическая улыбка видимо сплывала с её красивого лица, и в синих глазах уже мелькало какое-то испуганное сожаление, обращенное к предмету, стоявшему среди толпы, у крыльца...» [1, с. 362]. А позже благодарный взгляд, брошенный матерью в сторону калеки, подсказал детям, что опасаться нечего и все закончилось хорошо.

После того, как калека-феномен продемонстрировал своё умение делать ногами то, что обычно люди делают руками, толпу охватил брезгливый испуг. Обычно на брезгливость и испуг человека указывает выражение глаз (брезгливый взгляд), соответствующее искажение лицевых мышц. Но в данном случае нет описания лиц собравшихся, но ужас и брезгливость присутствуют имплицитно. Это отвращение не могло не отразиться на лицах столпившихся во дворе людей.

Выделяется из толпы таинственный обитатель подвального помещения пан Уляницкий. С любопытством наблюдая за действиями «выступающего», он, однако, не хочет одарить калеку монеткой. Пан «смерил долгоусого негодующим взглядом и затем стал беспечно смотреть по сторонам» [1, с. 364]. Желание этого человека, с одной стороны, быть со всеми вместе и даже в центре событий, а с другой – отстраниться, сохранить таинственность, свидетельствует о противоречивости его натуры. Кроме того, доминантой его характеристики является фальшивый голос, которым он произносит все свои фразы. Но после того, как калека намекнул, что знает прошедшее, настоящее и будущее каждого из присутствующих, Уляницкий вообще перестаёт говорить. Свои эмоции он теперь выражает с помощью мимики и жестов: «И все мы с удивлением увидели, как пан Уляницкий с замешательством стал шарить у себя в боковом кармане. Он вынул медную монету, подержал её в тонких, слегка дрожавших пальцах с огромными ногтями и... всё-таки опустил её в шляпу» [1, с. 365]. В следующий раз, «когда очередь дошла до него, растерянно улыбнулся и выразил готовность достать из кармана ещё монету. Долгоусый проворно подставил шляпу...» [1, с. 367]. В последний раз – платить отказался, но тоже беззвучно: «Уляницкий эмансипировался и только величественно повёл рукой, показывая, что он и без того был слишком великодушен» [1, с. 368].

Одной из центральных фигур в очерке, безусловно, является калека-феномен. Он достаточно много говорит, общаясь с публикой, при этом относится к зрителям с известной долей презрения, злости, даже

насмешки. Но главным в его портрете становится описание внешности. Глаза калеки чаще всего выдают его истинные чувства, отражают отношение к окружающим. У шляхтича Яна Криштофа Залуского, как его представил сопровождающий, в первом описании большие, пронизательные бегающие глаза. Бегающие – не испуганные, лживые, смущенные и тому подобное, а стремящиеся всё охватить, они внимательно изучают людей. Зрение – то немногое, что доступно этому несчастному, чтобы познавать мир и существовать в нём. И пользуется он им очень успешно, мгновенно оценивая людей: «Два чёрных внимательных глаза остро и насмешливо впились в уважаемую публику» [1, с. 364]; «Острый взгляд феномена пробежал по всем лицам, останавливаясь то на одном, то на другом, точно гвоздь, который он собирался забить глубоко в того, на ком остановится его выбор» [1, с. 367]. Испуганный ребенок, ожидая, какой афоризм ему напишет ногой калека, сквозь пелену слёз замечает, что «лицо странного человека в тележке меняется, что он смотрит на меня умным, задумчивым и смягченным взглядом, который становится всё мягче и всё страннее» [1, с. 368]. Ребенок своим детским сердцем почувствовал, какой на самом деле этот внешне злобный и желчный человек. Но калека не может позволить себе долго оставаться мягким. Вскоре его взгляд снова сверкал «холодным открытым цинизмом» [1, с. 369]. Взгляд несчастного – это защита, стремление стать менее уязвимым, насколько это возможно для беспомощного человека.

Рассмотрев несколько примеров, можем сделать вывод, что для создания индивидуальности персонажей, и поляков в том числе, В.Г. Короленко использует портретную характеристику, особо выделяя фонетические особенности речи, мимику и жесты, но основным средством оказывается, безусловно, изображение глаз.

Список использованных источников

1. Короленко В.Г. Собрание соч.: в 10-ти томах. М. : ГИХЛ, 1954. Т. 2. 480 с.
2. Короленко В.Г. Собрание соч.: в 10-ти томах. М. : ГИХЛ, 1954. Т. 5. 400 с.

Анотація. Статтю присвячено аналізу образів поляків в оповіданні В.Г. Короленка «Парадокс» (матір маленьких хлопчиків, пан Уляницький і каліка шляхтич Ян Криштоф Залуський). При написанні багатьох своїх творів письменник спирається на власний досвід, отже, і в цьому оповіданні присутній елемент автобіографізму. Основним засобом образотворення є портретна

деталь і поведінка персонажів. Слід підкреслити, що письменник показує цих персонажів через сприйняття дітей в момент їхнього першого зіткнення з реаліями дорослого життя.

Ключові слова: художній образ, фонетична деталь, портрет, світ дитинства, національна самоідентифікація.

Annotation. In the article the author analyses several Polish characters in a short story «Paradox». In the background of happy childhood where the world is divided into native and strange, the children encounter the evil reality. The meeting with a crippled boy turned their world inside out, making it uninteresting. The three Polish characters described in the story suggest the idea of the uniqueness and diversity of people in Korolenko's life, in whose works the autobiographic accent and personal experience sound very strong.

Key words. literary image, phonetical detail, portrait, world of childhood, national self-identity.

Abstrakt. Artykuł poświęcony jest analizie kilku postaci Polaków w opowiadaniu W.G. Korolenko «Paradoks» (matka małych chłopców, pan Ulanicki i kaleki szlachcic Jan Krysztof Załuski). Pisząc wiele swoich prac, autor opiera się na własnym doświadczeniu, dlatego w tym opowiadaniu pojawia się element biografii. Głównym środkiem kreowania postaci jest szczegółowość portretu i zachowanie bohaterów. Należy podkreślić, że pisarz ukazuje te postacie poprzez percepcję dzieci w momencie ich pierwszego zetknięcia z realiami dorosłego życia.

Słowa kluczowe: wizerunek artystyczny, szczegóły fonetyczne, portret, świat dzieciństwa, samoidentyfikacja narodowa.

УДК 81-13-115

ЗАСТОСУВАННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Наталія Дворницька

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Natalya Dvornytska

Doctor of Philology, Docent,

Department of Slavic Philology and General Linguistics

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)

Natalia Dwornycka
*Doktor nauk humanistycznych, docent Katedry
Filologii Słowiańskiej i Językoznawstwa Ogólnego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Очевидно, що вся система мови, її будова, склад в даний час є результатом всієї попередньої історії, всього попереднього розвитку і, навпаки, «этим механизмом в известное время обусловливается дальнейшее развитие языка» [3, с. 1].

Саме тому надзвичайно актуальним для сучасного стану мовознавства є вирішення проблем саме історичної мовної динаміки, що дозволить виявити закономірності розвитку мови в цілому, еволюцію окремих елементів, закономірності основоположних та окремих процесів в мовній системі.

Діалектичний взаємозв'язок синхронного та діахронного підходів до явищ та процесів в лінгвосистемах обґрунтовує «единственно верный принцип рассмотрения языковых явлений» [5, с. 11]. Оскільки діахронія передбачає дослідження закономірностей розвитку мови, що ґрунтується на порівнянні синхронних зрізів як однієї мови, так і кількох лінгвосистем в історичному аспекті, видається цілком очевидною доречність використання порівняльно-історичного методу під час різноаспектних лінгвістичних досліджень та в процесі вивчення іноземних мов. Абсолютно очевидно, що саме порівняння мовних фактів (особливо генетично споріднених лінгвосистем) значно полегшує вивчення та викладання іноземних мов. Історичний аспект співставлення, порівняльне спостереження над елементами генетично споріднених мов дозволяє зрозуміти особливості їх формування, розвитку, функціонування, поглиблює процес аналізу, робить його науково обґрунтованим, цікавим.

Даний підхід видається істинно науковим, оскільки дозволяє не тільки фіксувати та описувати мовні явища, але й пояснювати їх, виявляючи причини, закономірності та тенденції еволюції. Для успішного дослідження застосовується етимологічний аналіз у поєднанні з текстологічними екскурсами у порівняльному аспекті, що в останніх наукових працях визначено як принцип генетичної об'єктивності.

Актуальність даної статті полягає в спробі продемонструвати доцільність порівняльно-історичного аналізу в процесі дослідження

мовних явищ на різних рівнях лінгвосистем, що викладаються як іноземні.

Мета статті полягає в демонстрації застосування методу в процесі лінгвістичного аналізу деяких лексичних явищ, зокрема міжмовної енантіосемії, в аспекті порівняння даних різних мов на основі етимологічного аналізу.

Цілком доречним видається порівняльно-історичний аспект вивчення одного з найцікавіших явищ в лексиці індоєвропейських мов – енантіосемії, що передбачає розвиток у слові антонімічних значень, їхню поляризацію (розвиток двох слів з однієї лексики). Енантіосемія, що може розвиватися як в одній мові, так і в різних лінгвосистемах, демонструючи бінарність протиставлень, єдність протилежностей, з точки зору лінгвістичних процесів ще раз доводить (на основі етимологічного аналізу) спільність походження різномовних лексем.

Так, індоєвропейська лексема **ghostis* ('чужий', 'іншоплеменний') трансформується в латині в іменник *hostis* ('ворог'), в німецькій мові – в лексему *Gast* ('гість', 'запрошений'), в українській лінгвосистемі – *гість*, відповідно, в російській мові – *гость*, польській лінгвосистемі – *gość* тощо. Тобто процес міжмовної енантіосемії призводить до того, що відпочаткова сема 'чужий', спільна для всіх індоєвропейських мов, поступово розвивається, диференціюючись у два протилежних значення. Отже, давня мова (а, відповідно, наші пращури) передбачала, що 'чужий' – це той, з ким можуть сформуватися відповідні (доброзичливі, гостинні або ворожі) стосунки. Давня лексема (як і давні поняття й світосприйняття) демонструють спільність походження не тільки мови, але й ментальності праіндоєвропейців, що поступово (в процесі еволюції) набуває специфічних рис.

Заслуговує особливої уваги історія праслов'янської лексики **rekti*, основна сема якої пережила процес енантіосемії в різних слов'янських мовах. Так, в старослов'янській мові формується дериват *РѢЧЬ* зі значенням 'слово, промова'; відповідно – в болг. – *реч* 'слово', сербохорв. – *ријеч* 'слово', чеськ. – *reč* 'слово', словц. – *reč* 'слово', в.-луж. – *reč* 'слово', але – в українській лінгвосистемі лексема *річ* означає 'предмет, річ', відповідно, й в польській мові іменник *rzecz* функціонує в значенні 'предмет, річ'.

Завдяки етимологічному аналізу в аспекті порівняльно-історичного дослідження співставляємо цей лексемний ряд з лексемою мови санскрит **rekaṃyati*, що мала глибоке дихотомічне значення 'впорядко-

увати, наводити лад, умовляти, творити', тобто відпочатково об'єднувала бінарні значення 'слово/діло'.

Представлений аналіз яскраво ілюструє давню лінгвофілософську концепцію про те, що мова, як і прадавні письмена, є божественним творінням, одкровенням Вищого Логосу. Читаємо в Біблії: «Скрижалі були справою Божою, а письмена, начертані на скрижалях, були письменами Божими» (Исход. 22, 15). Означена концепція стверджує, що звук мови є кодом Всесвіту, в ньому закладено вищий сенс й вищу енергію творіння й безсмертя. Відповідно, слово та звук мали чудодійну силу творіння, відродження й знищення.

Можливо, саме цим слід пояснити, що лексема *rekaуatі споконвічно мала бінарне значення 'слово/діло', яке давніми сприймалося як єдине поняття, а для сучасної людини стало антонімами.

Бінарність означеної лексеми, дихотомічність поняття доводять дані й інших мов, мертвих й сучасних живих. Наприклад, д.англ. *cheatta* 'предмет, річ', але сучасне англ. *chat* 'балачки'; хет. *temiia* 'предмет, річ', але водночас 'мова, слово'; вірм. *ban* 'слово', але також 'предмет'; нім. *dingen* 'говорити', але *Ding* 'предмет, річ'.

Дослідження доводять, що порівняльно-історичний аналіз є ефективним при вивченні не тільки лексичних явищ в різних мовних лінгвосистемах. Даний метод дає очевидні результати під час дослідження граматичних трансформацій, формування акцентологічних та орфоепічних особливостей лінгвосистем. Порівняння означених явищ в історичному аспекті поглиблює процес навчання іноземним мовам, оскільки дозволяє не тільки фіксувати та описувати мовні явища, але й пояснювати їх, виявляючи причини, закономірності та тенденції еволюції.

Список використаних джерел

1. Бодуэн де Куртене И.А. Избранные труды по общему языкознанию: в 2 т. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. Т. 1. 384 с.
2. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1966. 596 с.
3. Дмитриева О.И. Диахрония, синхрония, динамика: проблема синхронно-диахронного исследования словообразовательных подсистем : Вестн. Волгогр. гос. ун-та. № 2. 2012. С. 42-46.
4. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики индоевропейских языков: Москва: «Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», 1996. 416 с.

-
5. Николаев Г.А. Русское историческое словообразование: Теоретические проблемы : Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1987. 152 с.
 6. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики : пер. с фр. : Москва : Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.
 7. Трубачев О.Н. Синхрония, диахрония – und kein Ende ... (маргиналии по русскому историческому словообразованию) // Исследования по русскому историческому словообразованию: М. : Изд-во РАН, 1994. С. 16–28.

Анотація. У статті доводиться доцільність застосування порівняльно-історичного аналізу в процесі вивчення іноземних мов. Використання означеного лінгвістичного прийому демонструється на прикладі явища міжмовної енантіосемії, що передбачає розвиток в лексемі антонімічних значень, певну семантичну поляризацію. Аналіз проводиться із застосуванням елементів етимологічного дослідження лексем з різних індоєвропейських мов.

Ключові слова: порівняльно-історичний аналіз, іноземні мови, праформи, міжмовна енантіосемія, етимологічний аналіз.

Annotation. The article proves the expediency of using comparative and historical analysis in the process of learning foreign languages. The use of this linguistic technique is demonstrated by the example of the phenomenon of interlingual enantiosemia, which involves the development of antonymous meanings in the token, a certain semantic polarization. The analysis is performed using elements of etymological study of tokens from different Indo-European languages.

Key words: comparative historical analysis, foreign languages, interlingual enantiosemia, etymological analysis.

Abstrakt. Artykuł wskazuje na celowość wykorzystania analizy porównawczej i historycznej w procesie uczenia się języków obcych. O zastosowaniu tej techniki językowej świadczy przykład zjawiska enancjozemii międzyjęzykowej, która polega na rozwoju antonimowych znaczeń w wyrazie, pewnej polaryzacji semantycznej. Analiza jest przeprowadzana z wykorzystaniem elementów etymologicznego badania wyrazów z różnych języków indoeuropejskich.

Słowa kluczowe: porównawcza analiza historyczna, języki obce, praforma, enancjozemija międzyjęzykowa, analiza etymologiczna.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНУ «УСНЕ МОВЛЕННЯ» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Ольга Добринчук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Olha Dobrynychuk

*PhD, Associate Professor of the Department of German Language,
Faculty of Foreign Philology,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

Olga Dobrynczuk

*Doktor nauk humanistycznych, docent Katedry Języka Niemieckiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Тетяна Зданюк

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Tetiana Zdanuyuk

*PhD, Associate Professor of the Department of German Language,
Faculty of Foreign Philology,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

Tetiana Zdaniuk

*Doktor nauk humanistycznych, docent Katedry Języka Niemieckiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

У сьогоденні в лінгвістичній науці виправданою є увага до феномену усного мовлення. В останні роки в лінгвістичній теорії відбулося суттєве збільшення дослідницького інтересу до аналізу усного мовлення. У авангард лінгвістичних досліджень висунулася проблема вивчення спонтанного мовлення у взаємозв'язку з конкретними умовами його походження. Мовлення у таких дослідженнях розглядається як «Діалогічна діяльність» (dialogisches Handeln) в конкретній соціальній

ситуації. Тим самим, на думку відомих німецьких лінгвістів Г. Шанка та Г. Шоентала, відбувся «перехід від речення до тексту і, зрештою, до діалогу», як об'єктів лінгвістичного дослідження [4, с. 313].

Усна форма мовлення потрапила в поле зору «вузьких фахівців» – фонетистів, лексикологів, граматистів, а також дослідників, які працюють на перетині наук: психолінгвістів, соціолінгвістів, культурологів, етнолінгвістів, літературознавців тощо. Вказана проблематика цікавить також вчених, що спеціалізуються в галузі семіотики, прагмалінгвістики, паралінгвістики, лінгвістики тексту, теорії комунікації, колоквіалістики, герменевтики, когнітивної лінгвістики, фольклористики, лінгвокраїнознавства.

Така пильна увага до усній формі мовлення пояснюється різними причинами: 1) частковим задоволенням до 80-х років ХХ ст. дослідницького інтересу до писемності внаслідок її активного вивчення на попередньому етапі розвитку лінгвістики; 2) впливом нових інтердисциплінарних методик, які дозволили розширити і пояснити низку явищ, які трактуються поняттям «усність», зокрема так звану «соматичну комунікацію»; 3) труднощами, пережитими деякими теоретичними концепціями (наприклад, лінгвістикою тексту), що стимулюють їх прихильників шукати інші методичні підходи і по-новому оцінювати усні та письмові прояви мовленнєвої діяльності; 4) прагненням окремих галузей філології по-новому визначити власний предмет дослідження у зв'язку зі змінами парадигми мовознавства у 80-х рр. ХХ ст., та домінуванням комунікативно-функціонального напрямку; 5) переосмисленням ролі творчої спадщини минулого, зокрема творів усної народної поезії, для лінгвістичного аналізу; 6) новими технічними можливостями запису всіх параметрів звукового мовлення; 7) змінами в інформаційній комунікативній системі (з-поміж яких – появою нових каналів спілкування в мережі Інтернет); 8) проблемами культури мовлення (необхідністю підтримки мовного стандарту в ситуації його розмивання під впливом засобів масової інформації); 9) підвищенням інтересом до проблеми «природності» в мові; 10) загальною прагматичною орієнтованістю лінгвістичних досліджень; 11) націленням на створення нової парадигми в мовознавстві, заснованої, до прикладу, на синергетичному підході до мови з підсумковим конструюванням адекватної динамічної мовної моделі; 12) зростаючою необхідністю верифікації висновків лінгвістичного дослідження, доказів його валідності для великих пластів усїєї мови на основі залучення даних текстових корпусів; 13) необхідністю випереджаючого виявлення тенденцій у

розвитку конкретної мови, можливого першочергово завдяки використанню даних усного мовлення [6, с. 11].

Сучасна філологічна наука ще не виробила спеціального терміна для позначення науки, об'єктом аналізу якої є продукт усного мовлення в цілому. У сьогоденні спостерігаються термінологічне й поняттєве освоєння окремих аспектів усної відповіді. При цьому найбільшу активність у цьому процесі виявляють західноєвропейські лінгвісти, які ввели в науковий обіг термін «усність» (Mündlichkeit). Одним з найбільш перспективних підходів у розкритті змісту терміна «усність» є його розгляд в опозиції до поняття «писемність».

Історія лінгвістики дає чимало доказів, які свідчать, наскільки по-різному оцінювався характер взаємин між усною і писемною формами мовлення в різні епохи, та іноді з протилежних позицій. Але наразі навряд чи хтось візьметься заперечувати факт генетичної первинності усної форми мовлення у порівнянні з писемною. Ба більше, писемна спільнота не може бути абсолютно писемною, оскільки значні функціональні сфери суспільного життя обслуговуються усним мовленням і не мисляться без нього. Сучасне суспільство високих технологій переживає «повернення до усної відповіді», яка підтримується такими засобами масової комунікації, як телефон, радіо, телебачення, інтернет, спілкування по мобільному зв'язку в режимі СМС і т.п. Відносно останнього засобу комунікації, відзначимо, що письмова реалізація спілкування в режимі СМС не означає переходу цього виду комунікації в письмову форму, а є лише одним з варіантів реалізації усного мовлення. Це викликає необхідність більш чіткого розмежування усного та писемного мовлення, з одного боку, та їх усної й письмової реалізації з іншого.

У зарубіжній германістиці терміном «усне мовлення» (gesprochene Sprache) також прийнято позначати мовну діяльність за допомогою говоріння (Sprechen) на противагу письму (Schreiben). Таке визначення усного мовлення імплікує такі характерні риси: 1) вільне ad hoc формулювання без попередньої детальної підготовки; 2) мовлення відбувається в ситуації «обличчям до обличчя» (face-to-face), тому місце і час створення/сприйняття мовлення збігаються; 3) мовлення відбувається в природній ситуації, тобто воно не знаходиться в центрі уваги дослідника; 4) відсутні спостерігачі, які не беруть участі в спілкуванні, що могло б позначитися на діях мовця [4, с. 314].

Для становлення лінгвістичного аналізу усного діалогічного мовлення вирішальними стали 3 дослідних напрямки:

1) дослідження німецького усного мовлення (Erforschung der gesprochenen deutschen Sprache (GS-Forschung)), що досягло найбільшого поширення в 60-і роки XX ст.;

2) «Конверсаційний аналіз» (conversational analysis), що виник у США в 60-х роках XX ст. у межах етнометодологічної соціології;

3) теорія мовленнєвих актів, що бере витоки з англосаксонської філософії та сприйнята лінгвістикою на початку 70-х рр. XX ст. Тепер вона розглядається як складова частина лінгвістичної прагматики.

До систематичного дослідження усного мовлення німецька лінгвістика прийшла лише в 60-х роках XX ст. з появою новаторських робіт К. Леска, Г. Ціммерманна та Г. Руппа. До цього часу усним мовленням займалися, не враховуючи фонетики, лише у розрізі діалектології. Чинне у той час домінування писемної мови змінюється розумінням рівноцінності усного мовлення по відношенню до писемної мови. З того часу усне мовлення є самостійною дослідницькою проблемою у розділі лінгвістики.

Результатом такої пильної уваги до проблеми усного мовлення стало заснування в 1966 році дослідного центру «Усне мовлення» (Gesprochene Sprache) у Фрайбурзі під керівництвом Г.Штегера. Завданням цього центру стало виключно дослідження усного мовлення. Центр склав не лише великий корпус «текстів усної німецької літературної мови», але й провів низку досліджень, що стосуються феноменів усного мовлення.

Спочатку в центрі уваги перебував граматичний описовий аспект (перш за все дослідження синтаксичних ознак усного мовлення в протиставленні до писемного), згодом, прагматичний поворот у лінгвістиці призвів до функціональних змін в побудові теорії та аналізу усного мовлення. Ситуативні й комунікативно-функціональні аспекти набувають все більшого значення. Характерні ознаки усного мовлення досліджуються у розрізі діалогічного аспекту [5, с. 162; 3, с. 26].

Подальший розвиток дослідження усного мовлення (GS-Forschung) визначався все більшою мірою сприйняттям ідей американського «конверсаційного аналізу» і англосаксонської теорії мовних актів, тим самим сприяючи переходу від дослідження усного мовлення (GS-Forschung) до аналізу розмовної мови (Gesprächsanalyse) в німецькій лінгвістиці.

Аналіз розмовної мови є важливим напрямком вивчення усного мовлення в зарубіжній германістиці, причому поняття «розмовної

мови» (Gespräch) розглядається деякими авторами як «основна одиниця мовленнєвої комунікації» [1; 2].

У німецькому мовознавстві, як і в традиційному мовознавстві, загалом, терміном «усне мовлення» (gesprochene Sprache) прийнято позначати мовну діяльність за допомогою говоріння на протигагу письму як виду мовленнєвої діяльності. Такий погляд на проблему усності відображає загальні закономірності сучасного етапу розвитку лінгвістичної науки, характерними рисами якого є подальша «прагматизація» наукових досліджень. Наріжним каменем дослідження часто є проблема якнайповнішого врахування різних екстралінгвістичних параметрів соціальної ситуації, в якій відбувається спілкування. Безперечно, питання усного мовлення ще довго буде перебувати в центрі уваги лінгвістів усього світу.

Список використаних джерел

1. Brinker K., Sven F.Sager. Linguistische Gesprächsanalyse: eine Einführung. Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH & Co; neu bearbeitete edition, 2010. 204 S.
2. Henne H., Rehbock H. Einführung in die Gesprächsanalyse. Berlin – New York : De Gruyter; 3. durchges. u. erw. edition, 1995. 338 S.
3. Schank G., Schoenthal G. Gesprochene Sprache. Eine Einführung in Forschungsansätze und Analysemethoden. Tübingen : Niemeyer, 1976. 119 S.
4. Schank G., Schwitalla J. Gesprochene Sprache und Gesprächsanalyse. In: Althaus H.P., Henne H., Wiegand H.E. (Hrsg.): Lexikon der germanistischen Linguistik. 2 Aufl. Tübingen, 1980. S. 313–322.
5. Schwitalla J. Dialogsteuerung in Interviews. München : Hueber Verlag, 1979. 350 S.
6. Фадеева Л.В. Парентеза в немецкой устной диалогической речи (на материале мангеймского корпуса) : монография. Lap Lambert Academic Publishing 2011, 292 с.

Анотація. У статті висвітлюються актуальні тенденції в дослідженні усного мовлення, розкриваються причини пильної уваги до усної форми мови, характер взаємин між усною і письмовою формами мови. Виявляються ключові етапи становлення лінгвістичного аналізу усного діалогічного мовлення.

Ключові слова: усне мовлення, мовленнєва діяльність, лінгвістика, дослідження.

Annotation. The article highlights current trends in the study of oral speech, reveals the reasons for close attention to the oral form of speech, the nature of the

relationship between oral and written forms of speech. The key stages of formation of the linguistic analysis of oral dialogic speech are revealed.

Key words: oral speech, speech activity, linguistics, research.

Abstrakt. W artykule zwrócono uwagę na aktualne tendencja w badaniu mowy ustnej, ujawniono przyczyny zwracania szczególnej uwagi na ustną formę wypowiedzi, charakter relacji między ustną a pisemną formą wypowiedzi. Ustalono kluczowe etapy kształtowania się lingwistycznej analizy ustnej mowy dialogicznej.

Słowa kluczowe: mowa ustna, aktywność mowy, językoznawstwo, badania naukowe.

УДК 81'42

ЖАНР «ГОРОСКОП» У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Тетяна Калинюк

*кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Tetiana Kalyniuk

*Doctor (Candidate) of Pedagogic Sciences
Head of the Department of Germany
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

Tetiana Kalyniuk

*Doktor nauk humanistycznych
Kierownik Katedry Języka Niemieckiego
Narodowego Uniwersytetu imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Медіа-стилістика як одним із прогресивних напрямів лінгвостилістики досліджує мову медіа-текстів, їх жанрово-стильові особливості, структуру та функції. Сучасні масмедіа покликані створювати громадську думку або виробляти певне ставлення суспільства до тих чи інших явищ і подій. Таким чином преса, мобілізує усі можливості, всі ресурси мови для впливу на розум і почуття читачів. На відміну від інших стилів літературної мови, в публіцистичному переконання виступає як головна функція мови, крім того, адресованість висловлення до незчисленної за кількістю й різномірної за складом аудиторії визначає принципи відбору мовних засобів.

Жанровий підхід до аналізу мовного матеріалу передбачає не лише визначення взаємозв'язку між формою та функцією текстів певного жанру, а й розуміння когнітивного структурування інформації, адже специфічна структура текстів одного жанру впливає із типового для членів комунікативної спільноти способу передачі інформації [1].

Медіа-жанр «гороскоп» репрезентує групу інформаційно-пізнавальних медіа-текстів. Деякі дослідники пов'язують функціонування цих медіа-текстів насамперед із їх маніпулятивною функцією – забезпечення потреб читачів у дозвіллі та отриманні додаткової нової або оновленої інформації [3, с. 121]. Окрім того, О. Комлева виділяє й інші функції: маніпулятивну, організаторську (запропонувати читачеві можливу картину подій, у яких може розгортатися його життя), популяризаторську («сонник», «посівний календар», «народний календар тощо») [2, с. 82]. На думку А. Bachmann-Stein, медіа-жанр «гороскоп» поліфункціональний, а визначення його конкретної функції залежить від вибору самого читача [4]. Авторство таких текстів різне: одні – підготовлені професійними астрологами, інші – редакторським колективом.

Коло наших інтересів складають гороскопи, які представлені у німецькомовному мас-медійному просторі. Встановлено, що їх зміст розкривають прогнози, що стосуються різних сфер особистого життя, кар'єри, здоров'я, дозвілля тощо. У дослідженні І. О. Тарабан виокремлено такі види гороскопів: *Babyhoroskop*, *Beziehungshoroskop*, *Blumenhoroskop*, *Charakterhoroskop*, *Diäthoroskop*, *Erholungshoroskop*, *Erotikhoroskop*, *Fashionhoroskop*, *Finanzhoroskop*, *Fitnesshoroskop*, *Flirthoroskop*, *Frauenhoroskop*, *Freundenhoroskop*, *Liebehoroskop*, *Krimihoroskop*, *Partnerhoroskop*, *Partnerschaftshoroskop*, *Romantikhoroskop*, *Schuhhoroskop*, *Versicherungshoroskop*, *Wochenendehoroskop*, *Wohnhoroskop*, *50plus-Horoskop*.

Тексти гороскопів мають низку особливостей: своєрідну жанрово-стильову оформленість, що обумовлено його «адресністю»; «цілеспрямованістю», яка зорієнтована на конкретну особу або коло осіб з певними інтересами. Представлена у гороскопах інформація має соціально-психологічний феномен – реагуючи на потреби читацької аудиторії, журналісти, так би мовити, ведуть мисленнєвий діалог, дотримуючись певного стилю. Їх мовний стиль та стилістичні засоби досить різноманітні (широке використання неологізмів, запозичень, модифікованих сталих виразів).

Серед лексичних особливостей відзначимо: вживання специфічної астрологічної термінології (назви планет, сузір'їв, понять китайської астрології); атрибутів магічних ритуалів, стихій, талісманів; назв каміння.

Особливе значення мають й типові морфолого-синтаксичні складники: числівники, займенники (для підсилення «адресності» висловлювання), дієслова з маніпулятивною семантикою (наказова форма, дієслова зі значенням модальності, умовний спосіб); вставні конструкції (для висловлення припущення).

Окрім того, високою частотністю відзначається вживання сталих виразів: прислів'їв, парних фразеологізмів, афоризмів, сталих порівнянь [2, с. 22-23]. Основна мета їх використання у мові масмедіа емоційне підсилення висловлювання (експресивність, стислість), маніпулятивний вплив на читача.

Отже, жанр «гороскоп» у сучасному медіа-просторі належить до групи інформаційно-пізнавальних медіа-текстів, основною функцією яких є маніпуляція.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи. Львів : ПАІС, 2005. 264.
2. Комлева Е. В. О коммуникативном подходе к типологии текстов : *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. Орел, 2007. С. 76-84.
3. Шилина А. Г. Русскоязычный женский журнал Украины в аспекте теории текста (синергетический анализ). Симферополь : Антиква. 2012. 280 с.
4. Bachmann-Stein A. Horoskope in der Presse. Ein Modell für holistische Textsortenanalysen und seine Anwendung. Frankfurt/M. : Lang 2004. 240 S.

Анотація. Проаналізовано основні функції «гороскопу» як жанру інформаційно-пізнавальних текстів у сучасному масмедійному просторі, серед основних визначено: маніпулятивну, організаторську та популяризаторську. Для їх реалізації виокремлено низку лексичних, морфолого-синтаксичних і стилістичних засобів.

Ключові слова: жанр, медіа-жанр, гороскоп, маніпуляція, інформаційно-пізнавальний текст.

Annotation. The main functions of the «horoscope» as a genre of informational-cognitive texts in the modern mass media space are analyzed. Among the

main ones are defined: manipulative, organizational and popularizing. The number of lexical, morphological-syntactic and stylistic means have been singled out for their realization.

Key words: genre, media genre, horoscope, manipulation, information-cognitive text.

Abstrakt. Analizie poddano główne funkcje «horoskopu» jako gatunku tekstów informacyjno-poznawczych we współczesnej przestrzeni masowego przekazu, między innymi zdefiniowano: manipulacyjną, organizacyjną i popularyzatorską. W celu ich realizacji wyodrębniono szereg środków leksykalnych, morfologicznych, składniowych i stylistycznych.

Słowa kluczowe: Gatunek, gatunek medialny, horoskop, manipulacja, tekst informacyjno-poznawczy.

УДК 821.162.1-4 Ч.Мілош

ПРОБЛЕМИ РЕАЛЬНОСТІ І ПАМ'ЯТІ У ТВОРЧОСТІ ЧЕСЛАВА МІЛОША 1980-1990-х рр.

Олександр Кеба

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Olexandr Keba

*Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Germanic Languages and Foreign Literature,
Kamianets-Podilskyy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskyy, Ukraine)*

Oleksandr Keba

*Dr hab., prof.,
Kierownik Katedry Języków Germańskich i Literatury Powszechnej
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

1980-1990-ті роки стали важливим періодом у творчій біографії Чеслава Мілоша. Отримання поетом Нобелівської премії збіглося з часом загостреного політичного протистояння в Польщі, боротьби новоствореної національної політичної сили «Солідарність» за вихід із соціалістичного табору. Мілош виголошував Нобелівську промову із значком «Солідарності», прикріпленим до лацкана піджака. У цій

промові виразно звучала ідея необхідності очищення мови й історії від брехні, висловлювалося засудження тоталітаризму. Водночас Мілош вважає як для себе, так і для будь-якого митця небезпечним перетворення на політичного автора, загибельним бути втягнутим на службу ідеї, хай навіть найсправедливішої. А саме таку роль йому було уготовано в тодішній, до краю збуреній Польщі.

Продовжуючи у 1980-ті жити в США, Мілош читає в Гарвардському університеті цикл лекцій, опублікованих пізніше під назвою «Свідчення поезії». Станіслав Бараньчак, який тоді часто бачився з поетом, писав, як важко було Мілошеві спілкуватися з журналістами, які приходили до нього аби тільки обговорити політичну ситуацію в тодішній Польщі [1, с. 168-169]. Утім, позиція його була абсолютно чіткою і значною мірою вплинула на громадську думку в США щодо польської кризи. Політична проблематика входить і в його поезію, про що, зокрема, свідчить, зокрема, вірш «До Леха Валенси», в якому поет висловлює свою повну солідарність із протистоянням комуністичному режимові.

У 1980-ті одна за однією виходять нові поетичні збірки Мілоша: «Hymn o Perle» («Гімн про перлину», 1982), «Nieobjęta ziemia» («Неосяжна земля», 1984), «Kroniki» («Хроніки», 1987), «Dalsze okolice» («Далекі околиці», 1991), «Na brzegu rzeki» («На березі річки», 1994), «То» («Це», 2001). Його поезія постійно вдосконалюється і збагачується. Особливо виразною стає філософсько-релігійна домінанта лірики Мілоша. За словами Ярослава Поліщука, «його вірші, характерні художньою досконалістю й витонченістю письма, разом з тим порушують наріжні філософські питання, проблеми буття й сутності речей. У своїй глибині ця поезія релігійна, вона концентрує увагу читача на засадничих питаннях, що не передбачають простих і однозначних відповідей. Як можливо, щоб милосердний Бог створив світ, сповнений страждання, кривди і смерті? Як пережити найжахливішу суперечність світу, коли неймовірна краса поєднується з найжорстокішим підступом? Як пояснити безрозсудність людини, що створила найдосконаліші винаходи, а разом з тим губить сама себе, неспроможна жити у власноруч улаштованому, технізованому й бездушному, світі? Яка доля чекає нас у XXI столітті, коли двадцять позначилося стількома великими трагедіями, ставши нечуванним випробуванням для всього людства?» [2].

Мілош багато міркує про багатовимірність буття і складність визначення не лише поняття реальності, а й самої сутності цього фено-

мена. У «Хроніках» пише про своє чергове спостереження: «Не існує якоїсь однієї, об'єктивної дійсності. Є три: та, яку переживаємо у теперішньому часі; та, яку фіксує і відтворює наша пам'ять; і третя, яка виникає, коли збережені у пам'яті враження перетворюємо на слова. <...> Яка дійсність є правдивою? Чи та перша, сувора, що нас ранила, обезвольє, спокушає обіцянками? Чи та друга – очищена, краща? Можливо, саме такою її бачать безтілесні духи. А щодо третьої дійсності, то важко визначити, наскільки вона справжня. Дійсність, яку ми знаходимо збереженою в людській мові чи в образах, завжди неповна, розбита на шматочки, фрагменти і складена наново відповідно до закону селекції та форми» [цит. за : 3, с. 39]. Непередаваність дійсності, почуття ув'язнення в мові, стилі і конвенціях, усвідомлення того, що думка застигає у задалегідь готових формах, бентежить поета. Тому сприймає свої книжки як чергові вправи зі стилем, як пошуки остаточної версії, якої ніколи не буде.

Пам'ять є основною темою поетичних книжок останнього періоду творчості Мілоша, як поезій, так і есеїв, що виходять паралельно: «Починаючи від моїх вулиць», «Рік мисливця», «Пошуки Вітчизни». Ці книжки є мандрівкою пам'яті по місцях далеких, вже недоступних, що незворотно минули. Зокрема, як зазначає Н. Сидяченко, цикл віршів «Для Геракліта» зі збірки «Kroniki» («Хроніки») є префігурацією альбому фотографій із затриманими епізодами життя. Перша «фотографія» – 1911 рік, тобто рік народження поета. Однак цей образок, як і всі наступні, не є безпосереднім епізодом біографії поета. Це фрагменти історії Європи до 1985 року включно, які переплетені певним чином з його індивідуальною долею. Поет намагається зрозуміти епоху через пережите особисто і, навпаки, зрозуміти себе через епоху. Індивідуальна пам'ять поєднується тут із пам'яттю загальною, що є сталою властивістю поезії Чеслава Мілоша [3, с. 39-40].

У поезії Мілоша останнього періоду творчості домінує позачасовий і надчасовий вимір людського буття. Поет апелює вже не так до історичної пам'яті, як до пам'яті архетипної, загальнолюдського колективного позасвідомого, магічно-релігійного сприйняття світу. Його ліричний герой зачарований вічно повторюваним коловоротом взаємного всезв'язку речей. Його місія – відкривати їх непроминальну сутність, захоплюватися і поклонятися красі повсякденного буття. Саме такою є програма поета, максимально увиразнена у вірші «Kuźnia» зі збірки «Dalsze okolice»: «I patrę, patrę. Do tego byłem wezwany Do pochwalanie rzeczy dlatego, że są» («І дивлюсь, дивлюся. Це моє покли-

кання – Речі прославляти, тому що вони суцї»). Назву цієї збірки слід прочитувати не у суто топографічному сенсі, а в метафізичній єдності часу і простору, душі і тіла, земного й небесного.

Надзвичайно глибокими й точними є Мілошеві характеристики сучасного стану літератури. У розмові з Ренатою Горчинською поет підкреслив, що з двох суперечливих тенденцій, під впливом яких перебуває сьогоднішня література, одна має характер автотематичний, а друга – описовий. Реалістична точка зору для митця ХХ ст. є занадто складною, тому і кількість її представників нині є набагато меншою за тих, хто «має схильність до форми, до писання, яке насичується самим собою». Причина труднощів, – на думку поета, – має не художній, а філософський характер, адже опис – це впорядкування, а щоб відтворити порядок, треба принаймні мати надію, що такий порядок існує» [Цит. за : Сидя, с. 40].

Ставши Громадянином світу і Поетом світу й водночас залишаючись Польським поетом, Мілош постійно відчував двоїстість свого становища. Загалом, «важко знайти більш яскравий приклад релятивізму самоідентифікації письменника й мислителя, творчої багатогранності й множинності масок, ніж той, що його демонструє всією своєю творчою еволюцією Чеслав Мілош. Численні ідентичності зрілого Мілоша – це не тільки нашарування різних чинників та впливів. Важливіше, що постава поета формується на основі драматичних переосмислень свого-таки досвіду та ревізії дефініції власного творчого Я: польський поет родом з Литви, політичний емігрант, громадянин світу», який, попри все, повертається до своїх національних коренів, аби підживити їх новими соками й активізувати кровообіг рідної літератури через долання меж та переборення національних стереотипів... Мілош умів не лише вражати субтельністю індивідуального образу та переживання. Він був свідомий відповідальності поета за творення колективної ідентичності, одважно брав на себе таку відповідальність. Ба більше, роздумував про неї в глобальних категоріях, як це полюбляв робити в пізніх віршах....» [2].

Творча спадщина Чеслава Мілоша має непроминальне значення для нашого часу. Його поетичні візії й рефлексії, зафіксовані у численних інтерв'ю та нарисах, зокрема останнього періоду творчості, коли поет багато розмірковував про культурно-історичні долі Польщі, Європи та світу, що відкрилися на межі тисячоліть, дають ключі для розуміння надважливих гуманітарних аспектів буття, національних та

загальнолюдських цінностей, глобальної місії літератури й культури у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бараньчак С. Передмова до «Поневоленого розуму» Ч. Мілоша *Vesvst*. 1991. № 7. С. 167–170.
2. Поліщук, Ярослав. Свідок століття. URL : <http://amkob113.ru/zluch/zluml/zlum-0-2.html> (дата звернення 10.10.2020).
3. Сидяченко, Наталя. Історія медіума на службі у слова // Чеслав Мілош. Вибрані твори: Поезія. Статті. Київ : Юніверс, 2008. С. 5-41.
4. Miłosz Cz. Poezje wybrane / Мілош Ч. Вибрані поезії / перекл. С. Шевченка. Львів, 2000. 313 с.

Анотація. У статті розглянуто основний вектор художньо-естетичної еволюції Чеслова Мілоша в останній період творчості. Відзначено домінування в ліриці поета позачасового і надчасового виміру буття, апелювання до архетипної пам'яті людини, магично-релігійного сприйняття світу. Поетичні візії й публіцистичні рефлексії поета дають вагомі ключі для розуміння надважливих гуманітарних аспектів буття, генеральних національних та загальнолюдських цінностей, глобальної місії літератури й культури у сучасному світі.

Ключові слова: Чеслав Мілош, реальність, пам'ять, поетичні візії, публіцистичні рефлексії.

Annotation. The article considers the main vector of artistic and aesthetic evolution of Czeslaw Milosz in the last period of his biography. The dominance of timeless dimension of existence, the appeal to the archetypal memory of man, the magical-religious perception of the world are noted. The poet's artistic visions and journalistic reflections provide important keys to understanding the crucial humanitarian aspects of life, general national and universal values, the global mission of literature and culture in the modern world.

Key words: Czeslaw Milosz, reality, memory, poetic visions, journalistic reflections.

Abstrakt. W artykule analizuje się główny wektor ewolucji artystyczno-estetycznej Czesława Miłosza w ostatnim okresie jego twórczości. Zauważono dominację tekstów poety w pozaczasowym i ponadczasowym wymiarze egzystencji, odwołanie się do archetypowej pamięci człowieka, magiczno-religijne postrzeganie świata. Poetyckie wizje i refleksje dziennikarskie poety dostarczają ważnych kluczy do zrozumienia ważnych humanitarnych aspektów życia, ogólnych wartości narodowych i uniwersalnych, globalnej misji literatury i kultury we współczesnym świecie.

Słowa kluczowe: Czesław Miłosz, rzeczywistość, pamięć, wizje poetyckie, refleksje dziennikarskie.

GRAMMATISCHE STILMITTEL IN DER PRESSESPRACHE

Юлія Крецька

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Yuliia Kretska

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Senior Lecturer of the German Department
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Julia Krecka

*Doktor nauk humanistycznych,
starszy wykładowca Katedry Języka Niemieckiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraine)*

Die Sprache der Massenmedien übermittelt die sachlichen Informationen, dabei ist ein massenmedialer Text durch eine ausgeprägte Wirkungsabsicht im Dienste der Meinungsbeeinflussung gekennzeichnet. Aus diesem Grunde analysiert man den Stil einer Zeitung immer im Hinblick auf die Suggestion, die letztere kann dann erfolgreich sein, wenn Kommunikation zustande kommt, das heißt, wenn die Leser den Zeitungstext verstehen. Bei vielen Forschungen der Pressesprache geht man oft von dem Begriff 'Stil' aus, man erlernt die Frage, welche Elemente und Charakteristika der deutschen Sprache für die Stilbestimmung wichtig sind. Die theoretische Basis ermöglicht die Durchführung der praktischen Analyse [2, S. 4].

Die theoretischen Grundlagen der Mediensprache werden in den Arbeiten von H. Burger, H. Pürer und J. Raabe u.a. analysiert, den stilistischen Unterschieden von verschiedenen Druckmedien werden die Forschungen von W. Sanders gewidmet.

W. Sanders erforschte die stilistischen Unterschiede von einigen Tageszeitungen bezüglich der Verständlichkeit und Kommunikation. Im Allgemeinen gilt ein Text als verständlicher, wenn seine Gliederung und seine Darstellung von den Rezipienten übersichtlich eingeschätzt wird. Der Autor hat aufgrund der Forschungsergebnissen festgestellt, dass unterschiedliche Zeitungen (sowohl 'Boulevardblatt', als auch Elitezeitung) die

Texte bewusst auf ihre Art schreiben. Damit erfüllen sie die sprachlichen Bedürfnisse ihrer Leser. Mit dem Zweck, auf den Rezipienten einzuwirken, werden in der Sprache der Druckmedien unterschiedliche Stilelemente auf verschiedenen Ebenen eingesetzt [2, S. 95]. Das Publikum beeinflusst auch mittelbar die Zeitungen, damit sind Unterschiede zwischen den letzteren verbunden, was sich in der sprachlichen, strukturellen etc. Gestaltung äußert [1, S. 208-209].

Also, im Bereich der Medien ist eine funktionierende Kommunikation wichtig, deshalb wird in den linguistischen Forschungen sowohl die Person des Rezipienten als auch die des Autors beachtet, man schenkt große Aufmerksamkeit bei der Stiluntersuchung den spezifischen Schreibweisen der Zeitungen im Hinblick auf die Leserschaft und auf die Produktion des Textes.

Wie bekannt, wird der Begriff 'Stil' in verschiedenen Bereichen zur Benennung der Eigenart einer Schaffensweise oder Kunstrichtung etc. verwendet. In der Linguistik kann er nicht genau definiert werden, eine der Bedeutungen ist die «Art des sprachlichen Ausdrucks eines Individuums» [2, S. 7]. Grundsätzlich ist aber, dass jeder schriftlich verfasste Text 'Stil' aufweist.

Folglich enthält jeder Text spezielle autorenpezifische stilistische Ausdrucksweisen. Aber, wie W. Sanders bemerkt, sind für die Sprache eines Autors nur dann subjektive Stilmerkmale charakteristisch, wenn die Sprache dies zulässt. Das heißt, dass ein Verfasser eines Textes divergente sprachliche Möglichkeiten hat: er kann seine Gedanken im Rahmen der grammatischen Regeln ausdrücken. Diese sprachlichen Besonderheiten sind die fakultativen Elemente eines Textes und werden 'Stil' genannt. Solche variablen sprachlichen Mittel erforscht man sowohl auf der lexikalischen als auch auf der grammatischen Ebene [2, S. 7-8].

Im grammatischen Teilsystem der deutschen Sprache gibt es synonymische Ausdrucksmittel, unter denen der Autor bei der Darstellung eines Sachverhalts in einer bestimmten kommunikativen Situation unter Berücksichtigung der gesellschaftlichen Anwendungsnormen der Sprache wählen kann [2, S. 19].

Zu den synonymischen sprachlichen Mitteln auf der grammatischen Ebene gehören syntaktische Konstruktionen und morphologische Formen: 1) die Satzlänge; 2) Besetzung der freien Satzgliedstellen; 3) Möglichkeiten der Verknüpfung von Wörtern, Wortgruppen und Sätzen; 4) die Satzarten; 5) Varianten der Satzgliedfolge und der Stellung der Attribute; 6) morphologische Formvarianten [2, S. 19-22].

Die durchschnittliche Satzlänge ist für die Charakterisierung des Stils wichtig, dabei endet die optimale Verständlichkeit eines Satzes bei neun Wörtern. Nach der Meinung der Sprachwissenschaftler kann ein verständlicher Satz auch länger sein (zwischen 10 und 20 Wörtern), das hängt von der erwartbaren Aufnahmefähigkeit des Lesers ab, aber nicht länger, als 20 Wörter, weil der Satz in diesem Fall nicht mehr richtig verstanden werden kann.

Was die Besetzung der freien Satzgliedstellen betrifft, so hängt es von dem Schreiber ab, wieviele Satzglieder in einen Satz aufgenommen werden. Es gibt Bestandteile eines Satzes, die grammatisch notwendig sind. Durch die Verwendung des Satzgliedminimums erreicht man Knappheit und Kürze des Ausdrucks. Eine der möglichen Weisen, den Satz auszubauen, ist es freie Umstandsangaben (temporale, lokale, modale und kausale Umstände des Geschehens) in den Satz zu integrieren.

Die andere Weise der Satzgestaltung ist die Einfügung von Attributen für Charakterisierung von Gegenständen, Umständen u.ä. oder Adverbien der Modalität, die zum Ausdruck der subjektiven Einschätzung des Sachverhaltes, der emotionalen Stellung dienen.

Unter den Möglichkeiten der Verknüpfung von Wörtern, Wortgruppen und Sätzen versteht man vor allem ihre Verknüpfung zu umfangreichen Satzkonstruktionen der Parataxe und der Hypotaxe. Wichtig sind dabei die Satzbildung insgesamt, auch ob die Sätze vollständig oder unvollständig sind, die Stellung der Hauptsätze oder Nebensätze etc.

Unter den Satzarten als grammatischen Stilelementen ist nach der Meinung der Sprachforscher der Aussagesatz am wenigsten speziell, weil er in jeder Redesituation vorkommt. Dagegen dient der Aufforderungssatz der Willenseinwirkung. Es gibt mehrere Möglichkeiten in entsprechender Weise die Aufforderung auszudrücken und ihre Formen (Bitte, Befehl, Verbot etc.) zu differenzieren: Modalverben, der Imperativ, der Indikativ oder die Konjunktive I und II, die Fragesätze usw.

Als grammatische Stilelemente betrachtet man Varianten der Satzgliedfolge und der Stellung der Attribute, die gebräuchlichste Art ist der Kernsatz mit dem finiten Verb in der Mittel- oder Achsenstellung. Wenn die finite Verbform zu Beginn des Satzes aufgeführt ist, wird normalerweise das vom Verb bezeichnete Geschehen hervorgehoben.

Wichtig ist auch die Besetzung des Vorfeldes. Die Expressivität des Satzes hängt auch davon ab, ob das Satzglied am Satzanfang geringen oder hohen Mitteilungswert besitzt. Eine stilistische Variante kann auch durch die Besetzung des Nachfeldes (z.B. durch die Ausklammerung, die

attributiven Wortgruppen im Nachfeld) bestimmt werden. Die Stellung des Nebensatzes ist auch wichtig für die Charakterisierung des Stils.

Morphologische Formvarianten der flektierbaren Wortarten werden auch als mögliche Stilelemente angeschaut, z.B. der Gebrauch von Aktiv und Passiv bei den Verben gilt als eine stilistische Variante, bei der ein Sachverhalt aus unterschiedlichen Blickwinkeln betrachtet werden kann. Außerdem werden als Stilelemente die verbalen Zeitungsformen oder Modi eingesetzt. So erzeugt, z.B. die Verwendung der indirekten Rede, und damit des Konjunktivs, einen gewissermaßen großen Abstand zwischen Leser und Text. Bei den Nomen kann die Verwendung des bestimmten oder unbestimmten Artikels ebenfalls Nähe bzw. Abstand anzeigen [2, S. 12-13].

Also, bei der Sprache der Medien kommt es darauf an, dass die Kommunikation zwischen dem Rezipienten und dem Textverfasser funktioniert. Der Erfolg der Einwirkung auf den Leser hängt davon ab, welche Stilelemente in der Zeitungssprache verwendet werden, von Bedeutung sind diejenigen sowohl auf der lexikalischen, als auch auf der grammatischen Ebene. Den grammatischen Stilelementen gehören die Satzlänge, die Besetzung der freien Satzgliedstellen, Möglichkeiten der Verknüpfung von Wörtern, Wortgruppen und Sätzen bzw. die Satzarten, Varianten der Satzgliedfolge und der Stellung der Attribute und Morphologische Formvarianten an. Wie W. Sanders bemerkt, dürfen aber die grammatischen Stilelemente nicht überschätzt werden, denn sie keine unmittelbaren Wertungen zum Ausdruck bringen können. Also, zwischen Satzbau und Wortschatz bestehen Wechselbeziehungen. So hängt z.B. in erster Linie von der Wortwahl ab, wie die Stellung der Satzglieder das Verständnis des Textes beeinflusst, oder von den Fügungspotenzen der Wörter hängt es ab, wie sie miteinander verbunden werden können [2, S. 20].

Von großem Interesse und von Bedeutung aus übersetzerischer Sicht wäre die vergleichende Analyse der grammatischen bzw. der lexikalischen Stilelemente in der Sprache von ukrainischen und deutschen Zeitungen.

Список використаних джерел

1. Burger H. Mediensprache: Eine Einführung in Sprache und Kommunikationsformen der Massenmedien. 3., völlig Neubearb. Aufl. Berlin: Verlag De Gruyter, 2005:486 S.
2. Sanders W. Stilunterschiede der Printmedien: Neue Zürcher Zeitung, Blick und Tages Anzeiger im Vergleich: Lizentiatsarbeit. URL : http://www.alex-batliner.com/fileadmin/user_upload/Dateien/Personliches/lizentiatsarbeit-alex-batliner.pdf (дата звернення 22.10.2020).

Анотація. У статті висвітлено дані досліджень стилістичних елементів, які використовуються у мові німецьких газет. Охарактеризовано стилістичні засоби на граматичному рівні, зокрема, синтаксичні конструкції та морфологічні форми: довжину речень; можливості сполучення слів, словосполучень та речень; види речень; варіанти порядку членів речення тощо. Акцентовано увагу на взаємозв'язку між будовою речення та лексикою.

Ключові слова: стилістичні елементи, мова преси, граматичний рівень, синтаксичні конструкції, морфологічні форми, лексика.

Annotation. The article deals with the research data of stylistic elements used in the language of German newspapers. Stylistic devices at the grammatical level are characterized, in particular, syntactic constructions and morphological forms: sentence length; possibilities of combining words, phrases and sentences; variants of the order of parts of the sentence, etc. Emphasis is placed on the relationship between sentence structure and vocabulary.

Key words: stylistic elements, language of press, grammatical level, syntactic constructions, morphological forms, vocabulary.

Abstrakt. W artykule zwrócono uwagę na dane badań dotyczące elementów stylistycznych używanych w języku niemieckich gazet. Charakteryzuje się środki stylistyczne na poziomie gramatycznym, w szczególności konstrukcje składniowe i formy morfologiczne: długość zdania; łączliwość słów, wypowiedzi i zdań; rodzaje zdań; warianty szyku wyrazów w zdaniu itp. Nacisk kładzie się na związek między strukturą zdań a słownictwem.

Słowa kluczowe: elementy stylistyczne, język prasy, poziom gramatyczny, konstrukcje składniowe, formy morfologiczne, słownictwo.

УДК 821.111-31.09

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ДЖОЗЕФА КОНРАДА В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Наталія Сліпачук

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської мови

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

(Кам'янець-Подільський, Україна)

Nataliia Slipachuk

Candidate of Philological Sciences,

Senior lector at the Department of English

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)

Natalia Slipaczuk

Doktor nauk humanistycznych,

starszy wykładowca Katedry Języka Angielskiego

*Narodowego Uniwersytetu imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Джозеф Конрад є автором значної кількості романів і творів малого жанру, теоретик літературно-художньої творчості, він залишається однією з найбільш складних і дискусійних постатей новітньої англійської класики. Проза Джозефа Конрада розглядається в різних аспектах, і вчені та критики далеко не завжди бувають одноставними у своїх думках, про що б не йшлося, – починаючи від приналежності письменника до англійської національної літератури і закінчуючи причетністю його творчості до того чи іншого літературного напрямку.

Важко не погодитися з думкою знаного англійського дослідника Джона Петерса про те, що творчий доробок «одного з найбільш інтригуючих і значущих романістів модернізму, чий твори продовжують хвилювати читачів і ХХІ століття», суттєво змінив англійський та європейський «літературний ландшафт» [7].

Одним із найбільш продуктивних напрямів вивчення творчості Конрада майже від початку його входження в літературний світ стало осягнення художнього методу цього автора як перетину різнонаціональних літературних і культурних джерел. Г'ю Волпол звертав увагу на значущість цілої низки культурних першовитоків у творах цього автора і при цьому акцентував: «Якщо зважити на три умови, на тлі яких розвивалася особистість Конрада, – Польща, море та традиції англійської сільської місцевості, то з легкістю можна усвідомити, яким чином це могло сформуванати художника...» [8, с. 9].

Здійснювалися спроби виявити значущість для Конрада різних культурних складових – англійських, російських, французьких джерел. Наприклад, Р. Керл вказував на ідейно-змістові, естетичні, сюжетні, образні перегуки творів Конрада з французькими, російськими й англійськими письменниками, називаючи імена Гюстава Флобера і Гі де Мопассана, Івана Тургенєва і Льва Толстого, Федора Достоєвського і Антона Чехова, Джейн Остен і Джона Голсуорсі, Джорджа Мередіта і Генрі Джеймса [1; 2].

Не менш важливою складовою Конрадової творчості дослідники називали польську культурну традицію. Такі автори есеїв та перших книжок про Конрада, як Річард Керл, Г'ю Волпол, Форд Медокс Форд,

Густав Морф, Річард Мегроуз, Едвард Гренкшоу, звертаючи увагу на особливості проблематики і поетики творів Конрада, специфіку його художнього методу, залучали до своїх аналізів листування письменника з його польськими друзями та знайомими, вивчали стосунки Конрада з польською діаспорою в Англії і відзначали його постійний інтерес до подій, що відбувалися на батьківщині.

У післявоєнний час, особливо в 1960-ті роки, вивчення творчості Конрада було спрямовано головним чином у мультикультурну площину. Започаткування цього напрямку слід пов'язати з іменем Адама Гіллона і його монографією «The Eternal Solitary: A study of Joseph Conrad» [4], у якій дається критичний аналіз життєвої ізоляції, що складала головну проблему життя письменника, та особливостей її художнього втілення в творчості автора. Дана проблема вивчається у контексті Конрадових пріоритетів у культурній традиції Польщі, а також його особистих зацікавлень у французькій та англійській літературах. Певну увагу приділяє цим проблемам і Л. Гурко в книжці «Два життя Джозефа Конрада» [5].

Детальним аналізом літературних і культурних контекстів творчості Конрада відзначається і монографія Фредеріка Карла «Джозеф Конрад: Три життя» [6]. Її автор простежує як у житті, так і в творах письменника ключові теми і мотиви польської класичної поезії і прози, французької символістської поезії, англійської літератури від Шекспіра до Вайльда.

У 1980-ті роки вивченням культурних складових художньої спадщини Конрада активно займався Здзіслав Найдер. В об'ємній монографії «Джозеф Конрад: Хроніка» автор демонструє конструктивну роль англійського автора польського походження у вирішенні різноманітних аспектів розмаїття та єдності європейських культур і, таким чином, підводить своєрідний підсумок конрадознавчих досліджень з 1960 по 1980-ті роки [7].

Новий етап дослідження творчості Конрада починається у 1990-ті роки з огляду на актуалізацію процесів глобалізації у світі та усвідомлення сучасною гуманітаристикою підвищеної значущості полікультурних діалогів. Конрад постав ключовою фігурою перехідної доби з її переорієнтацією взаємин між культурами Заходу та Сходу, актуалізацією проблем антропології, расової сегрегації, імперіалістичної експансії, колоніалізму і постколоніалізму. Особливу увагу цим проблемам приділяли також у своїх студіях В.Крайка, К. Карабіне, О. Ноулз та ін.

З кінця 1990-х років важливим напрямом вивчення художньої спадщини Конрада стало з'ясування домінантних аспектів поетики письменника. На роль інтертекстуальних вкраплень у книжках письменника вказували Расселл Вест, Джейл Фінчам і Міртл Хупер, Оуен Ноулз і Джон Генрі Стейп, гендерні проблеми та їх віддзеркалення в поезії вивчали крім згаданих Джейл Фінчам, Міртл Хупер, Х. Далескі, Сьюзен Джоунс, П. Малліос.

Суттєвим поштовхом для подальших студій Конрада стала публікація на початку 2000-х рр. й у 2010-х рр. значної кількості кореспонденції письменника, що раніше була невідома читачам і дослідникам. Внаслідок цього по-новому стала осмислюватися культурно-історична й художньо-естетична проблематика в різних творах автора. У новому світлі характеризувалися міжкультурні контакти і конфлікти між культурами, чинники культурної самобутності та культурної еволюції народів. Про це писали Річард Ніланд, Том Хенторн, Тім Міддлтон, Деніел Шварц та ін.

Список використаних джерел

1. Curle R. Joseph Conrad: A Study. New York : Doubleday, Page and Company, 1914. 266 p.
2. Curle R. The Last Twelve Years of Joseph Conrad. Michigan : Doubleday, Doran, 1928. 236 p.
3. Das R. J. Joseph Conrad: A Study in Existential Vision. New Delhi : Associated Publishing House, 1980. 132 p.
4. Gillon A. The Eternal Solitary: A Study of Joseph Conrad. New York : Bookman Associates, 1960. 191 p.
5. Gurko L. The Two Lives of Joseph Conrad. New York : Thomas Y. Crowell, IX, 1965. 209 p.
6. Karl F. R. Joseph Conrad : The Three Lives / Frederick R. Karl. New York : Farrar, Straus, and Giroux, 1979. 1008 p.
7. Najder Zd. Conrad in Perspective: Essays on Art and Fidelity. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 256 p.
8. Watts T. A preface to Conrad. 2-nd ed. London : Longman, 1993. 218 p.

Анотація. У статті охарактеризовано рецепцію творчості Джозефа Конрада в англійській літературній критиці та висвітлено основні напрями та підходи до вивчення художньої спадщини письменника.

Ключові слова: рецепція, Джозеф Конрад, англійська література, літературний напрям.

Annotation. This article deals with the reception of Joseph Conrad works in the English literary critic. Its highlights the main schools and approaches in the studying of author's literary heritage.

Key words: reception, Joseph Conrad, British literary, literary school.

Abstrakt. Artykuł poświęcono recepcji twórczości Josepha Conrada w angielskiej krytyce literackiej. Podkreślono główne kierunki i podejścia do badania dzieł sztuki artystycznego pisarza.

Słowa kluczowe: recepcja, Joseph Conrad, literatura angielska, kierunek literacki.

УДК 811.161.2'28

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛОНІЗМІВ У ГОВІРКАХ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Наталія Стахнюк

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

слов'янської філології та загального мовознавства

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

(Кам'янець-Подільський, Україна)

Nataliia Stakhniuk

Doctor of Philology, Department of Slavic Philology and General Linguistics

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)

Natalia Stachniuk

Dr., docent Katedry Filologii Słowiańskiej i Językoznawstwa Ogólnego

Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim

(Kamieniec Podolski, Ukraina)

Сучасна українська мова перебуває у неперервному розвитку, є чутливою до нових тенденцій, запозичень тощо. Але особливо цінними є ті пласти мови, які зберегли давні сліди взаємодії української мови з мовами сусідів. У них відображено своєрідну картину світу, систему цінностей та історико-лінгвістичні аспекти функціонування мови на різних етапах.

Понад 500 років поляків та українців об'єднували культурні та політичні зв'язки, що у свою чергу вплинуло на взаємне проникнення мов на різних рівнях. Таким чином Хмельниччина, на яку поширюється польський термін «східні креси» (після II Світової війни – усі

землі, які розташовувались на схід від лінії Бугу та історично входили до складу Польщі), зберегла у своїх говірках чисельні полонізми.

Говірки Поділля на предмет функціонування у них польськомовних елементів досліджували зокрема польські дослідники: Рігер Я. [6], Дзенгель Е. [5], українські: Віняр Г. [2], Бацевич Ф. [1] та інші.

Полонізми в говірках Хмельниччини представлено неоднорідно. У селах Шаровечка, Мацьківці, Гречани проживають переважно етнічні поляки, тому й мова їх рясніє польськими елементами. Однак і в інших місцевостях теж можна виокремити певні фонетичні, флексійні, словотворчі та синтаксичні явища, характерні для польської мовної системи та реалізовані в українській або зі збереженням граматичних, лексичних норм, або як видозмінені, адаптовані словоформи і конструкції.

Семантичні поля, серед яких спостерігається найбільше полонізмів, це категорії з побуту, які є найстійкішими завдяки мовленню всередині сімей, громад тощо.

Варто зазначити, що семантика деяких лексем могла не зберегтися, адже з часом відбувалися різні процеси, як звуження, розширення, спеціалізація структури відносно іншого мовного коду тощо.

До таких словоформ належать, наприклад, «ваненка» / «балія», яка використовувалась для купання (пол. «balia» – посудина для прання), «філіжанка» на позначення будь-якої чашки (пол. «filizanka» – маленька, вишукана чайна або кавова чашка). Схоже явище зміни лексичного значення можна простежити у кулінарних назвах: «плячок, пляцки» – різновид випічки (пол. «placsek, placki» – млинці); «мазурки» – коржики (пол. «mazurek» – святковий великодній пиріг). Ще один схожий приклад «постеля» – ліжко (пол. «pościel» – постільна білізна). Або з розгляньмо слово «базники» – хащі з бур'янів, заросла місцина (хоч в деяких селах, як наприклад, у Соколівці, Сутківцях, воно означає кущі бузини), яке ймовірно походить від польського «bazie» – верболози.

Як бачимо, механізм інтерпретації носіями говірки польських слів, набуття ними інших значень відбувається найчастіше за близькістю денотату.

Інша група слів демонструє безпосередні запозичення з польської мови, засвоєні у говірці з повним збереженням значення. На думку Ф. Бацевича у цьому випадку носії використовували саме польськомовні варіанти з певною метою. У цих випадках спостерігається свідоме перемикання мовного коду, за яким могли стояти такі комунікативні

функції: а) нейтралізація семантики і прагматики слів української мови з негативною конотацією; б) надання словам і виразам більшої експресії; в) формування жартівливої тональності спілкування» [1, с. 129]. Наприклад: «варги» – губи, як правило, великі, випуклі (пол. «warga»), «гемба» – обличчя, пейоративна форма (пол. «gęba»), «писок / писочок» – рот у позитивному значенні, як зменшувально-пестлива форма (пол. «pysk»). Так, слово «бомок / бомки» у говірці виступає на позначення звичайної, але надокучливої мухи (пол. «bąk» – велика комаха, яка живиться кров'ю худоби, джміль); «церата» поліетиленова скатертину (пол. «cerata»); «слуп» стовп (пол. «słup»); «цьма» нічний метелик (пол. «śma»).

В окрему тематичну групу можна об'єднати назви предметів посуду: «сподок / сподочок» – блюдце, «кілішек» – невелика склянка, «талірка» – тарілка (фонетичне явище взаємозаміни приголосних, адже у польській – «talerz»), аналогічний приклад «лижка» – ложка (пол. łyżka) «пательня» сковорідка (пол. «patelnia»); «слоїк» скляна банка (пол. «słoik»).

Наступна група – предмети одягу та біжутерія. Наприклад, «камізелька» – верхній одяг без рукавів, безрукавка (пол. «kamizelka»); «пацьорки» бусини, блискітки (пол. «pociągki»); «кульчики» сережки (пол. «kolczyki»); «коралі» намисто (пол. «korale»); «вельон» весільний атрибут нареченої (пол. «welon»). Варто додати, що сама «наречена» у говірці представлена формою відад'єктивного іменника «молода» – калька польського «młoda».

Явище фонетичної адаптації чітко видно у таких прикладах: «ябко» – яблуко (пол. «jabłko», розмовний варіант даної лексеми у фонетичній транскрипції можна записати наступним чином ['jarko], що пояснюється спрощенням групи приголосних з подальшою втраченою дзвінкості «błk» → «rk»), та похідне від нього слово «ябчанка» – назва саморобного алкогольного напою; «базьомки» суніці (пол. «roziołki»); «миделко» туалетне мило (пол. «mydło»).

У фітонімах теж можна виявити низку полонізмів: «без» бузок (пол. «bez»), «блатат» волошки (пол. «bławatek»), як наприклад у реченні: «Я тобі без принесу, а ти мені – бизник та блатат, та й вінків наплетемо з биндами» (що означає: «я тобі бузку принесу (в діалектному варіанті в дієсловах однини у майбутньому часі є кореневий наголос), а ти мені – бузину та волошки, та й вінків наплетемо зі стрічками»), яке занотували автори інтернет видання ue.ua [4]; «румнянок» – ромашка (пол. «gumianek»).

Кілька дієслів-полонізмів у складі говірки: «полокати» полоскати (пол. «płukać»), «лигнути / ликнути» ковтнути / ковтати (пол. «łyknąć / łykać»), «лапати» ловити (пол. «łapać»), «припняти» привязати (пол. «przypiąć»), «розібратись» роздягнутись (пол. «rozebrać się», яке до того ж демонструє явище міжмовної омонімії, є «фальшивим другом перекладача»).

Отже, можна стверджувати, що полонізми у складі говірок Хмельниччини є підтвердженням довгого періоду співіснування та взаємопроникнення польської та української культур, історій, мов. На даному етапі свого розвитку народна культура сільської громади є більш відкритою, ніж колись, до нових тенденцій, вона почала зазнавати різноманітних трансформацій, викликаних мультикультуралізмом суспільства. Та все ж власна індивідуальність та цінності, хоча і в дещо змінній формі, виступають гарантом безпеки власної культурної спадщини в селі. Зокрема, це простежується й у стійкості іншомовних елементів у говірках, які, власне, сприймаються носіями більше як «свої», ніж «чужі».

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Номінативні й комунікативні функції полонізмів у сімейному спілкуванні україномовної особистості. *Проблеми слов'янознавства*. 2014. Випуск 63. С.123–134.
2. Віняр Г. М. Полонізми в діалектному мовленні однієї з говірок Західного Поділля (матеріали до діалектного словника). *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : [матеріали Міжнародної наукової конференції]. Кривий Ріг, 2009. С. 145–148.
3. Кожне сільце має своє слівце: словник місцевих говірок (укладач Москаленко В.М.). Ярмолинці, 2016. 20 с.
4. Ящишен А. Онде гицель швендяе: хмельницький музей зробив підбірку проскурівської говірки. URL: https://ye.ua/istiriya/48629_Onde_gicel_shvendyaye__hmelnickiy_muzeiy_zrobiv_pidbirku_proskurivskoyi_govirki.html (дата звернення 10.11.2020).
5. Dzięgieł E. *Polszczyzna na Ukrainie : sytuacja językowa w wybranych wsicach chłopskich i szlacheckich*. Warszawa : Wydaw. Naukowe Semper, 2003. 187 s.
6. Riegier J. *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku: Stan i status, cechy charakterystyczne, polszczyzna w Lwowskim, Tarnopolskim i na Podolu: teksty*. Warszawa : Wydaw. Naukowe Semper, 2002. 373 s.

Анотація. У статті аналізуються полонізми у говірках мешканців сіл Хмельницького регіону. Досліджено тематичні кола, у яких функціонує найбільше польськомовних елементів.

Ключові слова: полонізми, говірка, село, тематична група, семантика.

Annotation. The article analyzes polonisms in the dialects of the inhabitants of the villages of Khmelnytsky region. Thematic circles in which most polish elements function have been studied.

Key words: polonisms, dialect, village, thematic group, semantics

Abstrakt. Artykuł poświęcono zbadaniu polonizmów w dialektach mieszkańców wsi obwodu Chmielnickiego. Określono kręgi tematyczne, w których funkcjonuje większość elementów polskojęzycznych.

Słowa kluczowe: polonizmy, gwara, wieś, grupa tematyczna, semantyka.

УДК 811.162.1:821.162.1.02-053.6

WIEDZIEĆ WIĘCEJ, ROZUMIEĆ LEPIEJ – O MŁODZIEŻOWYM SŁOWIE ROKU

Aleksandra Stoлярчик

*Доктор гуманітарних наук, філолог, лектор польської мови як іноземної,
вчитель польської мови та культури, вихователь*

Торунський Інформатичний Ліцей

(Торунь, Польща)

Alexandra Stolarchyk

Doctor of Humanities, philologist, lecturer of Polish as a foreign language,

Teacher of Polish language and culture, educator

Toruń Informatics Lyceum

(Torun, Poland)

Aleksandra Stolarczyk

Doktor nauk humanistycznych, filolog, lektor języka polskiego jako obcego,

nauczyciel języka polskiego i wiedzy o kulturze, wychowawca

Toruńskie Technikum Informatyczne

(Toruń, Polska)

W STRONĘ DIALOGU

Skuteczność komunikacji wymaga od odbiorcy przyjęcia co najmniej trzech dopełniających się postaw: wzbudzonej w sobie chęci podjęcia dialogu z nadawcą, czynnego udziału w rozmowie, co jest możliwe wtedy, gdy obie strony konwersacji posługują się – o ile nie tym samym, to znanym

sobie kodem – i dysponują stosownymi kompetencjami umożliwiającymi (od)czytanie treści przekazu¹, poszanowania informacji oraz treści i spostrzeżeń zwerbalizowanych w komunikacie. Należy jednocześnie zauważyć, że każda z tych trzech postaw stanowi pewnego rodzaju punkt wyjścia dla kolejnej lub stanowi jej dopełnienie: bez pozytywnej emocji wstępnej nie może bowiem dojść do nawiązania interakcji, nierozumienie skutkuje z kolei brakiem zrozumienia, co prowadzi do wzrostu napięcia między «ja» – «ty», «my» – «oni». Omawiane tu założenia przywodzą zaś na myśl inny problem – zjawisko pokoleniowości języka.

POLUBIĆ JĘZYK

Świadomość zmian pozwala zaakceptować lub odrzucić oferowane rozwiązania, polemizować z nimi, usprawniać. Nie inaczej jest z językiem – trzeba zdać sobie sprawę z zachodzących w nim przemian (u ich źródeł stoi to, co stanowi o obecnej sytuacji społeczno-obyczajowej, kulturowej, politycznej), aby aktywnie uczestniczyć w akcie komunikacji: odebrać przekaz i zareagować (nadać informację zwrotną). Należy podkreślić, że orędownikami zmian są na ogół ludzie młodzi. Elementy ich socjolektu – w szkicu zwracam uwagę na system leksykalny – przenikają do języka ogólnopolskiego i współtworzą go.

Zasłyszane na szkolnym lub uczelnianym korytarzu, w drodze do pracy, w sąsiednim rzędzie w kinie, przeczytane w anonimowej ankiecie na temat gwary młodzieżowej (sama taką przeprowadziłam) – wzbudzają ciekawość (co to znaczy?), uśmiech (na to bym nie wpadła!), a zdarza się, że i lęk zmieszany ze zdumieniem (dziwne... to jeszcze po polsku?). Uwrażliwiani na to, co nowe lub po prostu powszechne (i popularne) służy między innymi ogólnopolski projekt Młodzieżowe Słowo Roku – w tym roku² przeprowadzany już po raz piąty przez Wydawnictwo Naukowe PWN³. Materiał empiryczny jest tu pozyskiwany drogą elektroniczną (liczbę zgłoszeń liczymy więc w tysiącach), za pośrednictwem formularza. Uczestnicy Plebiscytu podpisują się imieniem i nazwiskiem, podają też swój wiek⁴. Część właściwa dotyczy proponowanego słowa – zgłaszający je wskazuje leksem popularny w ostatnich miesiącach lub tygodniach w grupie młodzieży, lubiany przez tych właśnie użytkowników języka (narzędziem pomiaru sympatii jest częstotliwość użycia słowa i jego powszechność w środowisku). Przystępujący do zabawy jest zobowiązany do objaśnienia znaczenia zaproponowanego przez siebie słowa – wszak gwarę środowiskowej cechuje przecież tajność⁵.

OD SŁOWA DO SŁOWA

Wyniki Plebiscytu dowodzą, że młodzieżowe słowo: a) wywodzi się z języka ogólnopolskiego (i staje się popularne pod wpływem chwili – sytuacji zewnętrznej, nie rzadko wskutek bodźca kulturowego), b) inspirowane jest językiem komunikatu elektronicznego, konkretnie: emotikonów, c) dowodzi asocjacji obrazowych użytkowników języka, d) jest neologizmem semantycznym.

Pierwszą z wyróżnionych powyżej grup reprezentuje Słowo Roku 2016: *sztos*⁶ – ‘zagranie kijem bilardowym’⁷, *implicte* – ‘udana zagrywka’, drugą – **XD** [czytaj: iksde]⁸ na oznaczenie szerokiego uśmiechu, tym samym – zadowolenia, wyrażenia przyjemności (radości) z czegoś. I tak oto zamiast powiedzieć: *Lubię lekcje języka polskiego* – uczeń twierdzi: *Lekcje języka polskiego są iksde*. Skojarzenie z obrazem to z kolei Słowo Roku 2018 r. – **dzban**: ma ono przywoływać wyobrażenie próżni i pustki na określenie osoby nierozumnej, mało lotnej, nierozgarniętej. Natomiast *alternatywka* z 2019 roku to – wbrew pozorom – wcale nie zdrobienie *alternatywy*. Oznacza dziewczynę o upodobaniach alternatywnych, w myśl założenia użytkowników – innych od przyjętych zasad, kanonów, standardów. Co ważne i godne podkreślenia, słowo to jest naznaczone kulturowo – użycie formy żeńskiej nazacza je emocjonalnie przez podkreślenie, iż tylko kobieta... zmienną jest. Plebiscyt na Młodzieżowe Słowo Roku 2020 zostanie rozstrzygnięty lada dzień. Wbrew oczekiwaniom to wcale nie musi być *koronawirus* czy *pandemia*: oba odmieniane przez wszystkie przypadki we wszystkich grupach wiekowych.

Moja badania⁹ na słowo szczególnie popularne wśród młodzieży szkolnej (wiek 16+) dowiodły, iż jest nim przymiotnik *masny* oznaczający: ‘ładny’, ‘świetny’ lub – jak podkreślali sami uczniowie – po prostu: ‘fajny’. Niektórzy młodszy użytkownicy języka stosują ją nawet jako swój nick-pseudonim w korespondencji. I tak na przykład w ustawieniach poczty elektronicznej, w zakładce «nadawca», zamiast swojego prawdziwego nazwiska – podają: «Masny Dawid»¹⁰. Dodam, że osobowość ucznia odpowiada znaczeniu wyróżnionego tu epitetu (chłopiec jest sympatycznie, cechu go też kultura osobista), co nie zmienia faktu, że dane nadawcy mogą wprowadzić w błąd odbiorców.

ABY SIĘ NIE BAĆ

Wola spotkania z «ty» jest pochodną zarówno sympatii do odbiorcy, jak i przekonania, że relacja uposaża w narzędzia usprawniające poznanie oraz identyfikację «ja» jako pewnego rodzaju udziałowca kultury języko-

wej. Podkreślam – «uczniawca» – a nie biorąc bezrefleksyjnie przyjmującego wytwory dynamicznie rozwijającej się mowy. Postulowana postawa wymaga bowiem akceptacji kapitału zastanego, tj. wniesionego przez innych (dorobek) oraz przemyślanej – bo nakierowanej na zysk – inwestycji ze środków własnych. Oba kryteria spełnia przybliżony w niniejszym szkicu Plebiscyt: ciekawość zmian zachodzących w języku współistnieje tu z potrzebą ukazania ewolucji znaczenia słów (i języka), odkrywania nowych (możliwości systemu), promowania kreatywnych środków obrazowania, a wreszcie – to wyraz szacunku dla (samo)świadomości ludzi młodych, dla których projekt PWN jest czymś więcej niż redagowaniem kolejnej listy rankingowej. To przede wszystkim świadectwo wspólnoty, wyraz solidarności międzypokoleniowej (bo tylko ten, kto nie boi się nowego, poszukuje i docieka, wsłuchuje się w głos innych), znak czasów, naszego «tu i teraz».

Примітки

¹ Dystans przestrzenny, a często i czasowy, między nadawcą a odbiorcą zostaje pokonany dzięki związkowi wewnętrznemu: musi istnieć pewna równoważność między symbolami użytymi przez nadawcę, a symbolami znanymi odbiorcy i interpretowanymi przez odbiorcę. Bez takiej równoważności komunikat zawisa w próżni: nawet jeśli dojdzie do odbiorcy, nie działa na niego» – 5, s. 55.

² Dotyczy 2020 roku. Plebiscyt potrwa do 30 listopada.

³ Więcej o Młodzieżowym Słowie Roku na stronie internetowej – zob. 4, dostęp 4 listopada 2020 r.

⁴ Do Plebiscytu może przystąpić też grupa uczniów, studentów (w roku 2019/2020 tak postąpiła jedna z moich klas wychowawczych: zgłosiliśmy się jako oddział szkolny) przedstawicieli i członków organizacji, subkultury, klubu zainteresowań itp.

⁵ Tajność, zawodowość i ekspresywność – więcej: 1, s. 111-159.

⁶ Film *Sztos* w reżyserii Olafa Lubaszenki z 1997 r.

⁷ 3, dostęp: 9 listopada 2020 r. Co jednak istotne – w tradycyjnej (papierowej) wersji *Słownika języka polskiego* z 2002 r. pod red. E. Sobol *sztosu* nie ma.

⁸ *XD* zostało wyprzedzone przez zwycięskie słowo 2016 r. (*sztos*), które nie mogło jednak zdobyć zaszczytnego tytułu po raz drugi; więcej na ten temat na stronie: 4, dostęp: 9 listopada 2020 r.

⁹ Przeprowadziłam je w formie zdalnej za pośrednictwem aplikacji quizlet.com – uczniowie zostali poproszeni o wskazanie trzech słów młodzieżowych oraz objaśnienie ich w formie elektronicznych fiszek. Badanie objęło grupę 38-osobową.

¹⁰ Tak podpisuje się jeden z moich uczniów – i podpis ten nie ma nic wspólnego z jego prawdziwego nazwiska.

Список використаних джерел

1. Grabias S., *Język w uwarunkowaniach społecznych. Socjolekty języka polskiego, ich struktura i funkcje*, [w:] tegoż, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1997.
2. *Słownik języka polskiego*, pod red. E. Sobol, Warszawa 2002.
3. *Słownik języka polskiego*, pod red. E. Polańskiego [wersja elektroniczna:] <https://sjp.pwn.pl>, dostęp: 9 listopada 2020 r.
4. [Strona internetowa:] <https://sjp.pwn.pl/mlodziejowe-slowo-roku/haslo/Rozstrzygniecie-plebiscytu-mlodziejowe-slowo-roku-2017;6383058.html>, dostęp: 9 listopada 2020 r.
5. Żółkiewski S., *Badania kultury literackiej i funkcji społecznych literatury*, Wrocław 1971.

Анотація. Предметом статті є питання акту комунікації та опис мовних тенденцій у сучасній польській мові. Останні обговорюються на прикладі молодіжного соціолекту: результатів конкурсу «Молодіжне слово року» (PWN) та стислих власних досліджень. Автор статті представляє семантику лексичних засобів вираження діалекту учня та вказує умови ефективної взаємодії між поколіннями.

Ключові слова: дослідження, діалог, мова, спілкування, Молодіжне слово року.

Annotation. The subject of the article is the issue of the act of communication and the description of linguistic tendencies in contemporary Polish. The latter were discussed on the example of the youth sociolect: the results of the Youth Word of the Year (PWN) campaign and concise own research. The author of the article presents the semantics of the lexical means of expression of the student's dialect and indicates the conditions for effective intergenerational interaction.

Key words: research, dialogue, language, communication, Youth Word of the Year.

Abstrakt. Tematem artykułu jest problem aktu komunikacji oraz opis tendencji językowych we współczesnej polszczyźnie. Te ostatnie zostały omówione na przykładzie socjolektu młodzieżowego: wyników akcji Młodzieżowe Słowo Roku (PWN) oraz zwięzłych badań własnych. Autorka szkicu prezentuje semantykę leksykalnych środków wyrazu gwary uczniowskiej i wskazuje warunki skutecznej interakcji międzypokoleniowej.

Słowa kluczowe: badania, dialog, język, komunikacja, Młodzieżowe Słowo Roku.

SOFT SKILLS ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анастасія Трофименко

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Anastasiia Trofymenko

*PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor,
Department of Foreign Languages
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Anastazja Trofymenko

*Doktor nauk pedagogicznych, Docent Katedry Języków Obcych
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Концепція модернізації сучасної освіти звертає увагу на необхідність формування компетенцій, як основних показників якості навчання у майбутніх фахівців. На додаток до ключових компетенцій, визнаним як система моральних і поведінкових норм, професійна освіта сприяє навчанню і розвитку у студентів професійних навичок, забезпечуючи йому соціальну інтеграцію.

Професійна компетентність – це доведена здатність використовувати особисті і соціальні знання, навички і відносини в робочих або навчальних ситуаціях, а також у професійному та особистісному розвитку.

Soft skills (англ. «М'які навички») – це уніфіковані навички і особистісні якості, які підвищують ефективність роботи і взаємодія з іншими людьми. До таких навичок можна віднести управління особистим розвитком, вміння надати першу допомогу, розуміння грамотно керувати своїм часом, вміння переконувати, навик ведення переговорів, лідерство і т. д. Згідно Оксфордському словнику, «М'які навички» – це особисті якості, які дозволяють ефективно і гармонійно взаємодіяти з іншими людьми. ці навички важко відстежити, перевірити і наочно продемонструвати [2].

Особливо важливі в сучасному суспільстві, за версією Інституту Макса Планка в Мюнхені наступні види «м'яких навичок».

1. Особиста динаміка:

- почуття відповідальності;
- прагнення до досягнень;
- впевненість в собі;
- висока мотивація.

2. Область міжособистісних відносин:

- контактність;
- об'єктивна самооцінка;
- співчуття і співпереживання іншим людям.

3. Прагнення до успіху:

- самовіддача;
- мотивація до підтримки статусу;
- схильність до систематизації;
- ініціативність.

4. Витривалість:

- стійкість до критики;
- стійкість до невдач;
- позитивна емоційна установка;
- твердість життєвої позиції;
- задоволеність роботою [1].

У статті «Softskills: ключ до кар'єри» О. Абашкіна спирається на дослідження, проведені Boston Consulting Group [1]. Згідно отриманих даних, найбільш затребувані комунікативні навички – це вміння вести бесіду, аргументувати свою позицію, вибудовувати контраргументації, ставити правильні питання, давати зворотний зв'язок і так далі: 79% респондентів поставили їх на перше місце. Далі йдуть: активна життєва позиція – 78%, аналітичне мислення – 77%, витривалість – 75%, вміння працювати в команді – 74%, прагнення досягати поставлених цілей – 70%, здатність вирішувати конфлікти – 54%, креативність – 43%.

Можна відзначити, що академічні та професійні компетенції орієнтовані переважно на формування професійних навичок, а соціально-особистісні компетенції орієнтовані на формування soft skills.

Студенти розуміють свої прогалини в освіті вже на місцях роботи – заповнювати їх фахівці йдуть в різні організації додаткової освіти.

При формуванні м'яких компетенцій необхідно враховувати їх подвійний характер, з одного боку індивідуально-особистісні становлення фахівця, а з іншого боку становлення його зв'язків з суспільством.

Формування перерахованих вище компетенцій у студентів – це результат вмілого застосування своєрідних методів навчання в сукупності з поставленими завданнями, визначеними цінностями, конкретними ситуаціями.

У світі, який дуже швидко змінюється конкурентоспроможному фахівцю на сьогоднішній день, недостатньо вузькопрофесійних навичок. Отримані знання, навички та вміння в будь-якій професії вимагають постійного оновлення. М'які компетенції є тими компетенціями, які допомагають фахівцеві краще адаптуватися до змін. Отже, ми вважаємо, що сучасний фахівець повинен в першу чергу володіти комунікативною компетенцією і компетенцією групової роботи. Формування даних компетенцій забезпечують: спільне виконання поставлених завдань, організацію діалогу в спілкуванні, активну позицію спільного пошуку оптимального варіанта, прагнення розвиватися і отримувати новий досвід.

Комунікативна компетенція і компетенція групової роботи припускають використання в гармонійному поєднанні і інтеграцію знань, навичок, здібностей, цінностей, життєвого досвіду для якісного виконання певних завдань, що виникають в його професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Абашкина, О. Soft Skills: ключ к карьере / О. Абашкина. Режим доступа: <http://hr-portal.ru/article/soft-skills-klyuch-k-karere> (дата звернення: 15.06.2016).
2. Татаурщикова, Д. Soft Skills / Д. Татаурщикова. Режим доступа: <http://4brain.ru/blog/soft-skills> (дата звернення: 16.06.2016).
3. Чуланова, О. Л. Формирование и развитие компетентного подхода в работе с персоналом: теория, методология и практика. Москва, 2014. Автореферат дис. д-ра эконом. наук. 339 с.
4. Яркова, Т. А., Черкасова, И. И. Формирование гибких навыков у студентов в условиях реализации профессионального стандарта педагога. Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates. 2016. Т. 2. № 4. С. 222-234.

Анотація. У статті розглядаються поняття «soft skills», «професійна компетентність», «компетенції» та їх значущість для розвитку сучасного фахівця в умовах глобалізації. Розглянуто основні види soft skills і перераховані компетенції, які формуються під час навчання. Аргументується значимість комунікативної компетенції і компетенції групової роботи при формуванні професійної компетентності.

Ключові слова: м'які компетенції, професійна компетентність, комунікативна компетенція, компетенція групової роботи.

Annotation. The concepts of «soft skills», «professional competence», «competences» and their significance for the development of a modern specialist in the context of globalization are reviewed in the article. The main types of soft skills are considered and the competencies that are formed during training are listed. The importance of communicative competence and competence of group work in the formation of professional competence are argued.

Key words: soft skills, professional competence, communicative competence, competence of group work.

Abstrakt. Artykuł poświęcony jest pojęciom «soft skills», «kompetencje zawodowe», «kompetencje» oraz ich znaczeniu dla rozwoju nowoczesnego specjalisty w kontekście globalizacji. Uwzględniono główne rodzaje soft skills i wymieniono kompetencje, które powstają podczas nauczania. Podkreślono znaczenie kompetencji komunikacyjnych i kompetencji pracy w zespole w kształtowaniu kompetencji zawodowych.

Słowa kluczowe: kompetencje miękkie, kompetencje zawodowe, kompetencje komunikacyjne, kompetencje do pracy w grupie.

УДК 811.111'25

SOME GLIMPSES ON TRANSLATION OF TEXTS IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

Антоніна Уманець

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Antonina Umanets

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Head of the department of foreign languages,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

Antonina Umanec

*Doktor nauk humanistycznych, docent, kierownik katedry języków obcych
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

The evergrowing need of social interaction for simultaneous, continuous, interrupted, swift or «hours on end» communication determines a

great impact of the process of globalization in cross-cultural development of mankind.

Potentialities and conditions of realizing cross-cultural communication open manifold prospects of envisaging extralinguistic factors which represent peculiarities of global communication such as knowledge sharing, spiritual and cultural exchange, moral and pragmatic assessment, continuity of the material and the spiritual for both individuals and society. Furthermore, the influence of extralinguistic factors on some inner language processes is distinct at the morphological, syntactic and lexical levels.

The key problems of translation theory and practice are problems of considering hierarchy within intra- and interlingual translation, inter-semiotic and interpreting translation, adequate translation, equivalency in translation, adaptive translation in partial or different use of translation archetypes.

Teaching and learning English for specific purposes concentrates much on translation peculiarities of a source and target language, studying correlation and use of different lexico-grammatical forms in bilingual context [1-3; 5-8].

The peculiarities of English for Specific Purposes technical texts such as very large texts with many secondary parts of speech, attributive phrases, verbals complex structures, syntactic structures, passive constructions, omission of some function words should be observed in ESP translation [4, p. 7-8]. The overall scope of our research dealing with translating ESP texts into Ukrainian embraces typological investigation of the English and Ukrainian languages at the grammatical level. We treated some peculiarities of translating structures which characterize analyticity of English such as frequent use of verbals, passive structures, infinitive, gerundial and participial complexes, adjunct phrases made up of noun chains.

The difference in language structures of English and Ukrainian causes many transformations while translating ESP texts. The lack of articles, tense forms of verbs in the Continuous and Perfect aspects in the Ukrainian language, lack of the grammatical category of Gender in English cause substitution. Besides, deviation from structural norms is based on the process of actualization, emphasizing the author's views, pragmatic adaptation, cross-cultural, linguistic and cognitive specific features, which are followed by different norm divergences of a source and target text at the phonetic, lexical, grammatical, and textual levels.

Thus, while considering problems of translating ESP texts it is relevant to reveal actualization of potential grammatical meaning typical of different

language types as well as semantic, structural, grammatical and referential diversity of the language units in the source and target texts.

Список використаних джерел

1. Велика О. Ю. Проблема синонімії в англійській маркетинговій термінології та переклад термінів-синонімів українською мовою. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 2. С. 91-96.
2. Герасимчук А. Проблеми перекладу англійської лексики на позначення програмного забезпечення (Problems of translating English terms for software). *English for Specific Purposes*. 2017. С. 36-42.
3. Денисюк Л. В., Данілова Н. Р. Навчання читанню й перекладу професійно-орієнтованого тексту на заняттях англійської мови у вищих навчальних закладах. *Наукові записки РДГУ*. 2015. Вип. 11 (54). С. 107-110.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : Фірма «Інкос», 2002. 317 с.
5. Кузнєцова І. В., Шишлаков М. Ю. Особливості перекладу англійських архітектурно-будівельних термінів. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2016. С. 116-119.
6. Кушина Н. І. Міжмовні та міжкультурні проблеми сучасного перекладу. *Науковий вісник Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філол. науки (Мовознавство)*. 2014. № 2. С. 73-76.
7. Пентковская Т. В. Локализация перевода как лингвотекстологическая проблема. *Вестник Московского университета. Сер. 9: Филология*. 2009. № 6. С. 51-64.
8. Votintseva M. L. Some Peculiarities of Computer Terms and Slang Translation. *Linguistics. Lingvoculturology 14*. 2019. С. 163-170.

Анотація. Стаття аналізує проблемні питання перекладу професійно-орієнтованих текстів. Вирішення багатьох проблем вимагає дослідження ієрархічного співвідношення внутрішньотекстової парадигматики, семантичного наповнення, прагматичних характеристик текстів оригіналу і перекладу, специфіки їх реалізації у різних субкультурах.

Ключові слова: професійно-орієнтовані тексти, текст оригіналу, текст перекладу, екстралінгвістичні фактори, мовний рівень.

Annotation. The article covers some problems of translation ESP texts. The resolving of many questions depends on the research of hierarchy of inner textual paradigmatics, semantic and pragmatic peculiarities of a source and target text, specific features of their implementation in different subcultures.

Key words: ESP texts, a source text, a target text, extralinguistic factors, language level.

Abstrakt. Autorka artykułu analizuje problem o wezagadnie niazwiązane z tłumaczeniem tekstów o charakterze zawodowym. Rozwiązanie wielu problemów wymaga zbadania hierarchicznej współzależności paradygmatyki w ewnątrz tekstowej, treści semantycznej, pragmatycznej charakterystyki tekstów oryginalnych i przetłumaczonych, specyfiki i chrealizacji w różnych subkulturach.

Słowak luczowe: tekstyo charakter ze zawodowym, tekst oryginalny, tekst przetłumaczony, czynniki pozajęzykowe, poziomję zykowy.

УДК 821.161.2.09

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧИХ КОНТАКТІВ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Алла Хоптяр

*Кандидат філологічних наук, декан факультету іноземної філології
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Алла Khoptiar

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the English Language Department,
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Алла Choptiar

*Doktor nauk humanistycznych, Dziekan Wydziału Filologii Obcej,
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Перекладацька діяльність Б. Грінченка у контексті українського літературного процесу кінця ХІХ – початку ХХ ст., позначеного активізацією слов'янських літературних взаємозв'язків, актуалізує докладніше вивчення багатоаспектного прояву міжнаціональних літературних взаємодій, визначених Д. Наливайком як «складний і багатоплановий процес», аналіз якого «дає можливість встановити наявність обміну між певними літературами, його характер (однобічний чи двобічний) та інтенсивність, його мотивацію...» [8, с. 44].

Польська література безумовно входить до перекладацьких інтересів українського автора. Поетичний твір яскравого представника польського письменства Б. Червенського (1851–1888) «Czerwony sztandar», що був покладений на мотив німецького композитора Й. Фогта, стає пісню, популярною в усій Європі: «Чеський переклад вперше опублікували 1892-го, болгарський – 1895-го...» [10, с. 21]. Десятиліттям пізніше (у 1905 році) переклад Б. Грінченка «Червоний прапор» виходить друком у львівській збірці «Червона квітка» за підписом-псевдонімом Л. Яворенка та стає для українського письменника своєрідною реакцією на криваві події в імперській Росії 9 січня 1905 року.

Тема «пролитої крові» у боротьбі за волю знаходить свій розвиток в оповіданні Б. Грінченка «9 січня» (1906) та перегукується з оригінальною поезією «Стяг»:

*Ось він, високо над нами
Стяг, освячений в боях...
Гей, хто з нами, не з рабами,
Хто стоптав ганебний страх, –
Станьмо вкупі й за Україну
Биймось, биймось до загину!... [2, с. 243].*

Виписка, зроблена Б. Грінченком зі статті «Teatr małoryski w Warszawie» («Малоросійський театр у Варшаві»), надрукованої у «Варшавському Кур'єрі» («Kurier Warszawsky») за 1902 р. (№ 21), свідчить про визнання у Польщі та Галичині драматичної творчості українського письменника: «Коротенько згадавши про розвиток укр[аїнської] драматургії, присвятивши по кілька слів Кроп[ивницькому], Тоб[ілевичу] та Стар[ицькому], каже: «З молодих драматичних письменників вирізняється Чайченко, автор п'єс «Ясні зорі» та «Нахмарило», нагороджених на конкурсі крайового галицького відділу...» [3, арк. 1].

А. Погрібний наголошував також на особистих контактах українського письменника з чеським літератором і етнографом Фр. Ржегоржем та словацьким перекладачем Фр. Главачеком [9, с. 197]. Зазначимо, що український письменник у 1894 році надсилає Фр. Ржегоржу як подарунок для Чеського музею у Празі понад п'ятдесят примірників книг українською мовою, серед яких і створені Б. Грінченком переклади та перекази Д. Дефо, Л. Толстого, З. Топеліуса [4].

Листування Б. Грінченка та Фр. Ржегоржа свідчить про їхню творчу співпрацю та ширі дружні стосунки. «Про Вашу прихильність до нашого народу і про Вашу працю на користь йому давно знаю і звик шанувати Вас дуже. Шкодою тільки, що сам не багато чим можу Вам

пособити. Книжки мої у Австрії друковані, до Росії цензура не пускає, я сам деяких і не бачив» [1, арк. 7] (підкреслено Б. Грінченком. – А. Х.), – наголошує український письменник у листі до Фр. Ржегоржа від 6. XII. 1894 р. У цьому ж листі Б. Грінченко описує ще один випадок цензурного свавілля щодо українських перекладів: «<...> у нас цензура не допускає до друку нічого великого. До чого доходить її лютість, можете бачити хоч би ось із цієї звістки, що зараз із Петербургу відібрав. «Настю-шкоду» (це те невинне оповіданнячко, що у «Дзвінкові» друкував. Маючи на увазі, що цензура не пускає перекладів, я навіть не писав, що це переробка, а послав просто без автора...), перша інстанція пропустила, як то цензурний комітет, а «Главное Управление» вернуло і написало: «то же под другим заглавием печатать не разрешено, написано, очевидно для детей: но они должны учиться по-русски!» (підкреслено Б. Грінченком. – А. Х.). Рукопись задержат!» («те ж саме з іншою назвою до друку не дозволено, написано, можливо, для дітей: а вони мають вчитися російською! Рукопис затримати!») [1, арк. 8].

У 1888 році Б. Грінченко перекладає з чеської поезію А. Мельницького «Великий день» [5, арк. 117], що вперше була надрукована в «Зорі» у 1889 р. під заголовком «З поезій В. Чайченка. Сонет. (На мотив з Мельницького – з чеської)» [2, с. 280]. Поетичний твір, сповнений патріотичного та, крім того, інтернаціонального ідейно-тематичного навантаження, відтвореного у перекладі українського письменника, прямо закликає до єднання вільних народів:

*Великий прийде день колись,
Великий день святої волі,*

.....

*З народом зійдеться народ,
З'єдна братерства цілий світ... [2, с. 194].*

Темою віри у «великий день святої волі» насичена також і оригінальна творчість українського поета. Зокрема, поезія «Темрява» (1892) демонструє віру Б. Грінченка у вільне майбутнє свого народу:

*І вже приходить час, щоб пута ті розбити
І волю із тюрми між люди повести... [2, с. 231].*

Переклади оригінальних творів Б. Грінченка польською, чеською та словацькою мовами значно розширили коло загальнослов'янських мистецьких взаємин. У чеському та словацькому літературному просторі художні твори Василя Чайченка («На розпутті», «Між добрими людьми» та «Підпал») представлені перекладами Фр. Главачека і були надруковані у виданнях Праги в 1896 році [312]. Цього ж року Й. Сво-

зіл видає переклади трьох оповідань Б. Грінченка у збірці під назвою «Sestra Hala»: «Сестриця Галя», «Каторжна» та «Без хліба» у часописі «Словацький Обзор» [6, арк. 50 зв.]. Такий літературний взаємообмін між українською, польською, чеською та словацькою літературами сприяв не тільки розвиткові обох літератур, а й глибшому розумінню соціально-політичної ситуації у підневільній Україні на зламі століть. У збірці наукових статей «Міжслов'янські літературні взаємини» наголошено, що указ 1876 року, яким було заборонено українську мову, «мав певний резонанс і в поневоленій Чехії», та «в цілому чеська, як і словацька, громадськість в цей час ще дуже невиразно уявляла собі політичне становище українського народу у складі царської імперії» [7, с. 184]. Саме на роз'ясненні громадсько-політичної ситуації в імперській Росії і зосередив свою увагу І. Франко у статті «До відома панів чехів» (1887) [7, с. 184]. Та найбільш красномовними щодо становища народу в підневільній Україні були переклади творів національних письменників чеською і словацькою мовами, що сприяли рецепції української тематики та адекватному сприйняттю соціально-політичної атмосфери тієї доби. Тема України входить у творчість європейських письменників К. Гавлічека-Боровського, Фр. Главачека, Р. Майєра, Й. В. Фріча, С. Чеха та ін. [7, с.184] й завдяки перекладам оригінальних творів Б. Грінченка.

Отже, перекладацька та оригінальна творчість Б. Грінченка розширювала потенційні можливості українського літературного мистецтва в рамках загальнослов'янських літературних взаємин та продовжувала розвиток попередніх мистецьких здобутків. Наприкінці XIX – на початку XX ст. ця позитивна тенденція літературного взаємообміну у слов'янському культурному просторі, стимульована перекладацтвом, знову активізувалась, а це, у свою чергу, сприяло розвиткові літературного процесу того часу та вводило національну літературу до європейського літературного кола активним учасником.

Список використаних джерел

1. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 130. Б. Грінченко. Од. зб. 33. Листи Б. Грінченка до Ф. Ржегоржа, 1894. 14 арк.
2. Грінченко Б. Твори : у 10 т. / Б. Д. Грінченко. Х. : Кооп. вид-во «Рух», 1929. Т. 10, кн. 2 : Поезії / [ред. і прим. С. Єфремова], 1929, 284 с.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. І. Літературні матеріали. Спр. 33561. «Teatr maloryski w Warszawie» : [стаття], 1902 р. 1 арк.

4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. І. Літературні матеріали. Спр. 32263. Борис Дмитр. Грінченко. Чеському музеєві в Празі на Ф. Ржегоржа : перелік творів. 1894. XII, III, 2 арк.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. І. Літературні матеріали. Спр. 31195. Чайченко Василь [Грінченко Борис]. Вірші, казки, оповідання. [Власні твори автора та переспіви з Гейне, Гете, Шиллера]. Автограф-чернетка. 1886–1888 pp. 142 арк.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. І. Літературні матеріали. Спр. 32234. Грінченко Борис Дмитрович. «Книги, постачені сім'єю Грінченків. 1883 – ...». 73 арк.
7. Міжслов'янські літературні взаємини. К. : Вид.-во АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 1961. Вип. 2. 322 с.
8. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства. *Літературознавство : доп. та повідомл. [IV Міжнар. конгр. україністів, Одеса, 26-29 серп. 1999 р.] / Міжнар. асоц. україністів [та ін.] ; [упоряд. і відп. ред. Мишанич О. В.]*, К. : Обереги, 2000. Кн. 2. С. 42-50.
9. Погрібний А. Г. Борис Грінченко. Нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1988. 268 с.
10. Чорновол І. «Червоний прапор». Болеслав Червенський. Львівська Газета. 2007. № 73. URL: <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2007/04/27/23202/>.

Анотація. У статті розглядаються творчі контакти Б. Грінченка у контексті загальнослов'янських літературних взаємин, перекладів польської, чеської та словацької поезії, які розширювали потенційні можливості українського літературного мистецтва в умовах тотальних заборон російською імперською владою (Емський Указ 1876) перекладів європейських авторів українською мовою. Наприкінці XIX – на початку XX ст. ця позитивна тенденція літературного взаємообміну у слов'янському культурному просторі, стимульована перекладацтвом, сприяла розвитку літературного процесу того часу та ввела національну літературу до європейського літературного кола активним учасником.

Ключові слова: переклад, цензура, українська література, польська література, чеська література, словацька література.

Annotation. The article focuses on the problem of actuation of B. Hrinchenko's translator practice in the context of Ukrainian-West Slavic literary connec-

tion, Polish, Czech and Slovak literary areas in the context of the author's creative contacts and Ukraine's cultural life around the turn of the century, which is characterized by cruel censorship. Despite the prohibition (according to Emskyi Act of 1876) to publish translations of European writers in the Ukrainian language, B. Hrinchenko created skillful translations of poetry written by European writers to increase general European literary relationships.

Key words: translation, censorship, Ukrainian literature, Polish literature, Czech literature, Slovak literature.

Abstrakt. Артыкул poświęcony jest twórczym kontaktom B. Hrinchenki w kontekście ogólnosłowiańskich stosunków literackich, przekładów poezji polskiej, czeskiej i słowackiej, które rozszerzały potencjał ukraińskiej sztuki literackiej w warunkach ogólnego zakazu przez rosyjskie władze cesarskie (dekret Emski 1876) przekładów autorów europejskich na język ukraiński. Pod koniec XIX – na początku XX wieku ta pozytywna tendencja do wspólnej wymiany literackiej w słowiańskiej przestrzeni kulturowej, stymulowana przez przekład, przyczyniła się do rozwoju procesu literackiego tamtego czasu i wprowadziła literaturę narodową do europejskiego kręgu literackiego jako jej aktywnego uczestnika.

Słowa kluczowe: przekład, cenzura, literatura ukraińska, literatura polska, literatura czeska, literatura słowacka.

УДК 930.25(477.43)

**ПОЛЬСЬКА РОДИНА ОРЛОВСЬКИХ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ПОДІЛЛЯ
У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.
(на матеріалах Ярмолинеччини
Хмельницької області)**

Юрій Хоптяр

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри архівознавства,
спеціальних історичних та правознавчих дисциплін
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Yurii Khoptiar

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Archival Studies, Special Historical and Legal Subjects Department,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine)*

Jurij Choptiar

*Ph.D, docent katedry Archiwistyki, Historii i Prawa
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Андрій Хоптяр

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри
готельного господарства та туризму
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Andrii Khoptiar

*Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer
of the Hotel and Tourism Business Department,
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Andrij Choptiar

*Ph.D, starszy wykładowca Katedry Hotelarstwa i Turystyki
Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Україна, ставши на шлях становлення та розвитку дійсно суверенної і незалежної держави, неухильно орієнтується на визнані світовою спільнотою демократичні та гуманістичні за своїм змістом і спрямованістю міжнародні стандарти. В умовах сьогодення розвиток держави має будуватися на глибоких знаннях історичних процесів, злагоді, організації і здійсненні діяльності органів і посадових осіб у повній відповідності з правовими настановами. Важливого значення, в зв'язку з цим, набуває переосмислення історичного минулого, врахування уроків історичної правди.

Після утворення Подільської губернії у 1795 р., Ярмолинці стали волосним центром у складі Проскурівського повіту. За переписом тут нараховувалось 266 будинків і за кількісними показниками Ярмолинці поступались Городку, Зінкову, Солобківцям та іншим містечкам. На той час Ярмолинці належали Гнату Михайловичу Сцибор-Мархоцькому, який одержав їх у спадщину від свого бездітного дядька. У 1798 р. Ярмолинці, внаслідок обміну на с.Маліївці і Слобідку-Малівецьку, перейшли у власність до заможного польського шляхтича Івана Орловського і з того часу, впродовж більше 120 років, аж до 1917 р., історія містечка була пов'язана з цим давнім польським родом [1, с. 82]. Родо-

від Орловських започатковується ще з 1547 р., про що вказує запис у родовідній книзі [2, арк. 338].

На початку XIX ст. Орловські володіли значним економічним потенціалом, зокрема трьома фільварками з 4,3 тис. кріпосних селян, великою пасікою, пивоварнею, винокурним, вапняковим та двома цегельними заводами.

Одержання великих прибутків від підприємств, а також від ярмарків надало можливість Орловським збудувати у 30-х рр. XIX ст. великий костюл на зразок бернардинського у Варшаві, спорудити один з найкращих на Поділлі палаців у с.Маліївці, побудувати на ярмарковій площі кам'яні склади, відкрити суконну фабрику. Запрошені німецькі майстри розпочали тут виробництво тканини. Фабрика виробляла щомісяця 80 шт. сукна. Але нестача води примусила німецьких майстрів перебратися до м. Дунаївці [1, с. 81].

Через містечко пролягав стратегічний Кучманський шлях у напрямку Бар – Меджибіж до західного кордону, тому тут часто проходили військові частини. У квітні 1808 р. побував у містечку фельдмаршал М.І.Кутузов, що формував війська для походу на російсько-турецьку війну. Війська потребували помешкань для розквартирування, а проживання солдат давало певний прибуток тому Орловські щорічно будували житло. Поступово містечко розросталось і у 1830 р. кількість дворів досягла 333 [3, с. 11].

Важливе економічне значення в системі внутрішньої торгівлі мали базари і ярмарки. На них реалізовувалась сільськогосподарська продукція, промислові та ремісничі вибори, укладалися договори на виробництво, постачання і збут товарів, вивчався їх попит у населення.

У 1817 р. в Подільській губернії, не враховуючи сільських, збиралося 250 ярмарків (10,6% від усіх ярмарків країни). Більшість їх приурочувались до релігійних свят і тривали ярмарки 1-2 дні, а іноді і тиждень. В Кам'янець-Подільському відбувалось 16 ярмарків на рік, Проскуріві – 13, Літині – 11, Ярмолинцях – 8 і т.д. [4, с.119].

Помітний вплив на економічний розвиток Ярмолинець мало переведення сюди у 1835 р., за сприянням А.Орловського, з м.Тинни Ушицького повіту найбільшого в Подільській губернії Петропавлівського ярмарку, який проходив щорічно з 29 червня по 15 липня. Крім того, у грудні кожного року протягом тижня відбувався ще і Миколаївський ярмарок. Для участі у Петропавлівському ярмарку щороку приїздило близько 500 купців, які привозили товару в окремі роки на суму

3,2 млн. крб. В зв'язку з великим об'ємом торгівлі Петропавлівський ярмарок належав до першої, найвищої категорії ярмарків [5, с. 61].

Петропавлівський ярмарок давав значні прибутки для родини Орловських, оскільки щорічно вони отримували до 20 тис. крб. чистого доходу. Протягом 40-80-х рр. XIX ст. розширювались під нього площі як на Грабині, так і в інших районах містечка. Сюди приїздили купці з Кам'янця, Бару, Балти, а також Санкт-Петербургу, Нижнього Новгороду і навіть із Західної Європи та Середньої Азії. За таких умов відбувалось інтенсивне спілкування багатонаціонального населення, що сприяло взаємозбагаченню народних культур, додавало особливий колорит і створювало у містечку піднесену святкову атмосферу. Для більшості учасників, а саме купців, міщан, ремісників, селян, ярмарки служили важливим засобом спілкування та обміну новинами. На період проведення ярмарку Орловські, багаті євреї інші мешканці Ярмолинець, навколишніх сіл Грабини, Буринець, Боснячини, Писарівки надавали купцям свої будинки. На час торгів населення Ярмолинець значно зростало і приводило до того, що в криницях не вистачало води і її продавали по ціні одна копійка за кухоль.

Петропавлівський ярмарок, як і великі ярмарки першої категорії мали свою процедуру відкриття. Ярмаркові веселоці зростали поступово. Традиційно, в день відкриття ярмарку, вранці в міському соборі відправляли службу, в якій обов'язково брали участь родина Орловських, представники місцевої влади та численні прихожани. Після закінчення служби урочиста процесія здійснювала з церкви хід на ярмаркову площу, де духовенство її освячувало. Урочиста частина першого ярмаркового дня включала і деякі додаткові заходи, що розраховувалися на те, щоб підкреслити важливе значення цієї події, як наприклад, святковий обід. По закінченню урочистих церемоній на ярмарку розпочиналася торгівля і з'являлися ярмаркові розваги. Тут виступали кращі музиканти, фокусники, дресирувальники, гімнасти, акробати. Неодноразово виступали на Петропавлівському ярмарку клоуни та звірі відомого цирку Дурова. Воду для циркової звірини набирали з ставка, що і сьогодні зветься «Звіринцем».

Значний внесок у розбудову Петропавлівського ярмарку зробив граф Адам Іванович Орловський. Будівництво магазинів, складів, готелів, ресторанів, їдалень та шинків потребувало будівельних матеріалів. Зокрема, будівельний камінь добували кріпосні Орловських у каменоломнях «Безодня» с.Сутківці. Тут же випалювали вапно, а у с.Грабині викопували пісок, внаслідок чого утворилось провалля глибиною біль-

ше 30 м. Так, за сприяння родини Орловських розрослося містечко, в якому у кінці 30-х рр. ХІХ ст. зусиллями кріпосних селян побудували вісім рядів крамниць.

В перші роки торгів на Петропавлівському ярмарку не вистачало не лише відповідних приміщень, але й ремісників: столярів, каменярів, теслярів, ковалів, боднарів та інших майстрів. За таких обставин Адам Орловський надіслав своїх вербувальників у Польщу, для добровільного переселення ремісників до Ярмолинець. В такий спосіб у містечку та селах Проскурівського повіту з'явилися родини Будницьких, Бялковських, Долінських, Радецьких, Рутинських, Пшелуцьких, Сідлецьких, Сіцінських, Туженських, Фабіжевських, Шедловських, Янковських, Ясінських, Ястремських та інших. Таким переселенням граф допомагав матеріально, роздавав землі, будував приміщення для житла та роботи. Саме в такий спосіб виникла майстерня Качуровського, в якій працювали більше 80 чол., що виготовляли карети, фаєтони, брички. Саме із спеціалістів цієї майстерні утворився і тривалий час виступав, відомий у повіті, духовий оркестр [1, с.83].

Завдяки ярмаркам поступово зростав економічний потенціал Орловських, яким належало в середині ХІХ ст. 1578 дес. землі. Їх маєток складався з п'яти фільварків, що знаходилися у м.Ярмолинцях, селах Глушківці, Соколівка, Нове село, Томашівка, у яких працювало близько 5 тис. кріпосних селян, а у містечку діяли до 10 підприємств. За інвентарем 1845-50 рр. Орловським належало 667 дес. польової землі, на якій працювали тільки в Ярмолинцях 35 тяглих і 108 піших селянських господарств [6, арк. 1-16]

Важко доводилося працювати кріпакам Орловських, що відробляли по 182 дні щорічно. До того ж для виконання таких робіт як прядіння, обробка конопель, ткання полотна, садіння городини вимагалось два дні на тиждень з кожного тяглового господарства і один день з пішого. Урочна система важко відбивалася на селянстві, яке відробляло панщину фактично не 182 дні, а набагато більше, оскільки за день потрібно було накосити півтори копи озимого хліба, зібрати сіно з десятини та інше.

Адам Орловський з родиною чимало часу проводив за кордоном, зокрема вони володіли будинками та майном у всевітньовідомому курортному місті Ніцца (Франція). Однак, це не стало на заваді здійснювати Орловським широкомасштабне будівництво у Ярмолинцях. Причому окремі будинки збереглися до сьогоднішнього дня, зокрема приміщення

санепідемстанції, відділення ощадбанку, управління праці і соціально-го захисту та інші.

У червні 1835 р. Адам Орловський подав до подільського дворянського депутатського зібрання прохання про прийняття родини Орловських до російського дворянства та направлення у департамент Герольдії відповідних документів [7, арк. 1]. Через рік 20 серпня 1836 р. указом Герольдії №7859 Орловських прийняли до російського дворянства [8, арк. 11].

У 50-х рр. XIX ст. в м.Ніцца помер Адам Орловський, але поховання відбувалося у Ярмолинцях біля костюлу Петра і Павла. Дозвіл на поховання біля цієї культової споруди нащадки отримали від папи Римського. Після цього вся власність перейшла до єдиного спадкоємця – сина Олександра Адамовича. Пройшовши армійську службу, Олександр вступив у шлюб із заможною нареченою з с.Підгайці і незабаром у них народився син. Подружжя проживало переважно у Варшаві, тому веденням господарства займалися керуючі, економі, орендарі та інші.

Продовжуючи традиції батька, Олександр у 1859 р. розпочав будівництво у Ярмолинцях нового палацу. Поштоvhом до цього став майбутній проїзд Олександра II, з яким Орловський був особисто знайомий ще з часів військової служби. Невдовзі на місці заїжджого двору виріс одноповерховий палац довжиною у 50 м. і шириною – 25 м. Пізніше біля палацу побудували кілька приміщень службового і господарського призначення на тому місці де знаходиться сучасний районний універмаг. Частина тих давніх споруд збереглася донині. Того ж 1859 року у новозбудованому палаці відбулася зустріч двох Олександрів – російського імператора і польського шляхтича, в ході якої, крім спогадів про армійське минуле, велася мова про необхідність проведення аграрних реформ. Ця проблема стала предметом обговорення широкого зібрання у губернському центрі куди відправився Олександр II [3, с.12-13].

Поміщики тоді виявили протидію ідеям реформування, однак реформування все ж розпочалося. Щоправда маніфест 19 лютого 1861 р. не давав селянам особистої свободи, прирікав їх на розорення. Уставна грамота від 27 червня 1862 р. зазначала, що в Ярмолинцях було 280 селянських господарств, з них 45 тяглих, 211 піших і 24 городники. Ці господарства за 1297 дес. орної і 178 дес. садибної землі мали виплатити протягом 49 років 48 160 крб. Крім того, в період тимчасовозобов'язаного стану (з 27 червня 1862 р. до 30 липня 1863 р.) селяни повинні були виплатити оброку 5802 крб. та податків 1021 крб. [9, с. 643].

Селянство Ярмолинеччини у 1863 р. виступали проти обов'язкового викупу землі, тому за розпорядженням губернатора до Ярмолинця направлялась 6-та сотня 11-го Донського козачого полку для придушення цих виступів. Невдоволенням селян реформою намагалися скористатися окремі поміщики, котрі підбурювали селян, однак О. Орловський повстанців не підтримав. В цей час він розширив свої володіння, прикупивши села Вербку-Муровану, Татаринці. Особистий капітал помітно збільшився після укладення другого шлюбу О. Орловського з французькою княгинею, внаслідок чого отримав титул графа. У новій сім'ї незабаром народилося три сини: Михайло, Мечислав, Ксаверій (1.12.1862). Вони одержали чудову освіту у престижних університетах Європи і більшість часу проводили за кордоном.

Після смерті О.А.Орловського, відповідно до заповіту, вини отримали багату спадщину. Так, весь Ярмолинський ключ, включаючи Нове Село, Татаринці, Томашівку, частину Соколівки, отримав Северин (син від першого шлюбу); волинський маєток – Михайло; Слобідку-Малівецьку та Маліївці – Мечислав; Вербку-Муровану, Глушківці, Слобідку-Глушковецьку передали Ксаверію.

Однак, після розподілу спадщини молоді графи не поспішали у свої маєтки. У листопаді 1911 р. Ксаверій Олександрович Орловський з сім'єю виїхав на постійне місце проживання до Варшави де обіймав посаду російського дипломата, а з відродженням Польщі у 1917 р. став послом у Бразилії, а пізніше Іспанії [10, арк. 13]. Михайло постійно проживав у Відні. Мечислав одружився з американською громадянкою, але, заборгувавши своїм кредиторам, змушений був продати батькову спадщину, яку на щастя викупив Ксаверій.

У 70-80-х рр. XIX ст. спостерігалось поживлення економічного життя, що сприяло подальшому зросту населення Ярмолинця, і якщо тут у 1882 р. проживало 4130 чол., то у 1905 р. – 5723. З 1882 р. у містечку функціонували телеграф, пошта.

Після більшовицького перевороту у Петрограді селяни Ярмолинця 11 листопада 1917 р. захопили і розгромили маєток Орловських. Саме тоді безслідно зникли з палацу Орловських всі цінності в тому числі картини відомих художників. Колишні власники Орловські змушені були, рятуючись від переслідувань нової влади, емігрувати на терени Європи.

Так XX ст. входило бурхливою ходою, вносячи політичні і економічні зміни у життя краю, через що пройшли мешканці Ярмолинця і їх колишні власники – родина Орловських.

Список використаних джерел

1. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХО). Ф.230. Оп.1. Спр.15. Арк.338.
2. ДАХО. Ф.230. Оп.1. Спр.4791. Арк.1.
3. ДАХО. Ф.230. Оп.1. Спр.4791. Арк.11.
4. ДАХО. Ф.230. Оп.1. Спр. 4791. Арк.13.
5. ДАХО. Ф.241. Оп.1. Спр.1093. Арк.1-16.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. К., 1971. 706 с.
7. Нариси історії Поділля / За ред. Л.В.Баженова, І.С.Винокура, С.К.Гуменюка, О.М.Завальнюка та інших. Хмельницький, 1990. 230 с.
8. Обзор Подольской губернии за 1886 г. Статистический сборник. Спб., 1887. 287 с.
9. Снігур О. Ярмолинці (короткі історичні нариси). Хмельницький, 2000. 64 с.
10. Хоптяр Ю.А. Родовід Хоптярів (вісім поколінь). Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. С. 82.

Анотація. У статті робиться спроба розглянути вплив чотирьох поколінь родини Орловських, власників Ярмолинець на соціально-економічний та культурний розвиток Поділля. З початку XIX ст. Орловські володіли значним економічним потенціалом, зокрема трьома фільварками з 4,3 тис. кріпосних селян, великою пасікою, пивоварнею, винокурним, вапняковим та двома цегельними заводами. Одержання великих прибутків від підприємств, а також від ярмарків надало можливість Орловським збудувати у 30-х рр. XIX ст. великий костюл на зразок бернардинського у Варшаві, спорудити один з найкращих на Поділлі палаців у с.Маліївці, побудувати на ярмарковій площі кам'яні склади, відкрити суконну фабрику. Запрошені німецькі майстри розпочали тут виробництво тканини.

Ключові слова: містечка, фільварки, Поділля, польська династія, родина, ярмарки, виробництво.

Annotation. The article focuses on the presence and life of representatives of Polish nationality in Ukraine in the Podillya region, in particular in Yarmolyntsy region for one and a half centuries. The authors take as a basis a series of historical sections related to the Polish Orlovsky family dynasty (four generations), which were rich landowners and owners in a large number of settlements in Podillia. Counts of Orlovsky contributed to the development of the Podillia region, which was manifested in the construction of temples, manufactories, the formation and establishment of the Peter and Paul Fair in Yarmolyntsi, one of the largest in

the Russian Empire, Highways and railways were built with their support, which contributed to the development of the Podillia region.

Key words: prisoners of war, violence, Podillia region, Poles, Polish family dynasty, repression, Stalinist leadership.

Abstrakt. W artykule podjęto próbę analizy przebywania i życia przedstawicieli narodowości polskiej na Ukrainie w regionie Podolskim, a zwłaszcza w regionie Jarmolinieckim przez półtora wieku. Autorzy biorą za podstawę historię polskiej dynastii rodzinnej Orłowskich (cztery pokolenia), którzy byli dużymi właścicielami ziemskimi i właścicielami w wielu miejscowościach na Podolu. Hrabowie Orłowscy przyczynili się do rozwoju regionu podolskiego, co ujawniło się w budowie świątyń, manufaktur, tworzeniu i rozwoju Targu Piotropawłowskiego w Jarmolińcach, jednego z największych w Imperium Rosyjskim. Dzięki ich wsparciu budowano drogi i koleje, co przyczyniło się do rozwoju regionu podolskiego.

Słowa kluczowe: jeńcy wojenni, przemoc, Podole, Polacy, polska dynastia rodzinna, represje, władze stalinowskie.

УДК 811.111'38

РОЛЬ ЕПІТЕТИХ СТРУКТУР У ТЕКСТІ П. БРІГГС «У ЧЕРВОНОМУ І ПЕРЛАХ»

Дарія Хохель

*кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри англійської мови*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Dariya Khokhel

PhD, Assistant Professor, Department of the English Language

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)

Darija Chocheł

Doktor nauk humanistycznych, starszy wykładowca Katedry Języka Angielskiego

Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijienki w Kamieńcu Podolskim

(Kamieniec Podolski, Ukraina)

Дослідження структурно-синтаксичних і формальних особливостей епітета здійснювали І. Гальперін [2], В. Москвін [4], Т. Онопрієнко [6], О. Потєбня [8], Л. Турсунова [9] тощо. У розгляді епітета з різних точок зору ці вчені визначали й аналізували численні типи епітета за різними параметрами: відповідно до частин мови, якими виражено

означення й означуване, синтаксичних та кількісних особливостей означення тощо. О. Волковинський пропонує підхід до комбінації означення й означуваного як єдиної неподільної системи: «досить жорстке архітектонічне та семантичне утворення, що виникає як результат поєднання-злиття означення й означуваного, пропонується називати **епітетною структурою**, під якою розуміється як зовнішньо-конструктивне (архітектонічне) поєднання компонентів, так їхній, скажімо, агрегатний стан, що зумовлюється специфікою функціонування цієї структури як складової ще більшого системного утворення – літературно-художнього тексту» [21, с. 13]. Цей підхід є доцільним у рамках цього дослідження, оскільки саме дослідження такої характеристичної єдності дає змогу здійснити аналіз одиниць у тексті оповідання П. Бріггс. Метою цього дослідження є аналіз функцій епітетних структур, вжитих в оповіданні «In Red, With Pearls».

Оповідання П. Бріггс «In Red, With Pearls» («У червоному і перлах») опубліковане у збірці оповідань, дія яких відбувається у художньому світі, створеному у двох серіях романів – «Мерсі Томпсон» і «Альфа і Омега». Головними героями цього оповідання є другорядні персонажі серії «Марсі Томпсон» Воррен Сміт, вервольф і бета зграї, та його партнер Кайл Брукс – людина, адвокат за професією.

У зв'язку з цим однією із значних груп епітетних структур в оповіданні є такі, що увиразнюють їх приналежність і неприналежність до спільноти фантастичних створінь. Зокрема, діалог між Ворреном і Кайлом, у якому Воррен просить того зателефонувати по допомогу відьмі, розпочинається наступним чином: «Call Elizaveta – her number is under w.» Under *witch*; he'd figure it out, he was a smart man. «Tell her we have **an incident, a her kinda incident**, we'd like some help with». Епітетна структура «a her kinda incident», стилістично виокремлена повтором і таким чином наголошена, зрозуміла виключно у контексті пояснення того, що «her» означає атрибуцію інциденту до сфери діяльності відьми «*witch*». Реакція Кайла на це прохання описується наступним чином: «“**Your kind of thing?**” Kyle asked obliquely. **Something supernatural**, he meant». Пара епітетних структур «**Your kind of thing**» і «**Something supernatural**» вжито з метою їх взаємного пояснення, а також увиразнення образу приналежності персонажів до різних пластів художнього світу.

Фантастичний пласт художнього світу також увиразнено у внутрішньому монолозі Воррена, який розмірковує над витоками ситуації нападу зомбі на Кайла: «The zombie was **pretty strong evidence** that

it was someone from **my world, my world of the things that live in the dark corners**, and not Kyle's; he was as human as it got». Епітетна структура «my world of the things that live in the dark corners» виокремлена повтором означуваного. У цій епітетній структурі фантастичні створіння названі «things», що увиразнює ставлення до них не як до рівних людям. Також підкреслена їх приналежність до маргінального соціального простору.

Починаючи з назви оповідання, яка являє собою епітетну структуру «In Red, With Pearls», вони слугують для іронізування щодо відомих літературних кліше. Окрім іронічних описів зомбі «In Red, With Pearls», «a young woman in a sleek red dress with a big string of pearls around her throat» в образі вишуканої світської левиці, є також характеристика звабливої поведінки зомбі: «the low-cut dress did what sleek little dresses are built to do in such circumstances». Усі ці шаблонні описи звабливої жінки слугують для подальшого ефекту неочікуваності, коли виявляється, що це зомбі, запрограмована на вбивство.

Є також іронічний опис робочого місця Воррена ті Кайла – розкішної адвокатської контори: «expensive offices, lawyers in suits, and private detectives in fedoras and ties». Кожна з трьох епітетних структур є стандартною характеристикою і вжита для увиразнення шаблонності образів співробітників.

Отже, епітетні структури в оповіданні вжито з метою увиразнення зокрема поєднання двох ключових для його художнього світу компонентів: моменту зіткнення двох світів – світу фантастичних створінь і світу людей – під час нападу зомбі, запрограмованої на вбивство, на людину. Розуміння подвійності цих світів та іронізування з їхніх кліше є важливою функцією епітетних структур в оповіданні.

Список використаних джерел

1. Волковинський О. Поетика епітета: монографія. Кам'янець-Подільський: Сисин О. В., 2011. – 350 с.
2. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 460 с.
3. Москвин В.П. Эпитет как предмет теоретического осмысления [Электронный ресурс] // Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». 2011 №4 (14). С. 1-5. Режим доступа к журн. : www.grani.vspu.ru.
4. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис... канд.

філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Онопрієнко Тетяна Миколаївна ; [Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна]. Х. : [б. в.], 2002. 19 с.

5. Потебня А. А. Теоретическая поэтика. М. : Высшая школа, 1990. 342 с.
6. Турсунова Л. А. К проблеме классификации эпитетов // Сб. научн. трудов МГПИИЯ им. М. Тореца. Вопросы романо-германской филологии / отв. ред. А. В. Кунин. М., 1974. Вып. 75. С. 67–87.
7. Briggs, Patricia. Shifting shadows: stories from the world of Mercy Thompson. 2014. URL: https://nls.ldls.org.uk/welcome.html?ark:/81055/vdc_100023491255.0x000001.

Анотація. У статті розглядаються функції епітетних структур в оповіданні П. Бріггс «In Red, With Pearls», зокрема з метою увиразнення зіткнення світу фантастичних створінь і світу людей у момент нападу зомбі-вбивці на Кайла, людину. Стилістично важливою є також іронія щодо кліше, які вживаються для стандартного опису очікуваного зовнішнього вигляду, і які виявляються невідповідними сутності описуваних персонажів.

Ключові слова: епітетна структура, іронія, фантастичний, художній світ, П. Бріггс.

Annotation. The paper examines the functions of epithet structures in P. Briggs' story «In Red, With Pearls», in particular their role in emphasizing the collision of the world of fantastic creatures and the world of humans at the time of the zombie killer attack on Kyle, a human. The irony of the clichés that are used to standardly describe the expected appearance, and which are inconsistent with the essence of the described characters is also stylistically important.

Key words: epithet structure, irony, fantastic, universe, P. Briggs.

Abstrakt. Autorka artykułu analizuje funkcje struktur epitetów w opowiadaniu P. Briggsa «In Red, With Pearls», w szczególności w celu podkreślenia zderzenia świata fantastycznych stworzeń i świata ludzi w czasie ataku zombie-mordercy na Kyle'a, człowieka. Stylistycznie istotna jest też ironia klisz, przy pomocy których standardowo opisuje się spodziewany wygląd, a które są niezgodne z istotą opisywanych postaci.

Słowa kluczowe: budowa epitetu, ironia, fantastyczność, świat sztuki, P. Briggs.

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ У ПРОЗІ БРУНО ШУЛЬЦА

Ольга Шаповал

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
германських мов і зарубіжної літератури*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Olha Shapoval

*Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer
of the Department of Germanic Languages and Foreign Literature*

*Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Olga Szapował

*Doktor nauk humanistycznych, starszy wykładowca Katedry
Języków Germańskich i Literatury Powszechnej*

*Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec-Podolski, Ukraina)*

Літературна творчість Бруно Шульца, непересічного поляка єврейського походження, який все життя прожив в Україні, є одним з центральних феноменів польської літератури першої половини ХХ століття. Трагічне, апокаліптичне світовідчуття споріднює твори письменника із найкращими зразками європейської модерністської літератури. У сучасному українському літературознавстві спостерігається стале зростання зацікавленості творчістю польського письменника, яке підживлюється проведенням Міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі, під час яких відбуваються літературні зустрічі, семінари, конференції, присвячені його творчості. Студіюванням творчої спадщини Б. Шульца займалися такі закордонні та українські науковці, як Н. Каменєва, Л. Мальцев, Є. Регурецька, Я. Гондович, Є. Яжембський, Є. Фіцовський, В. Меньок, Д. Дроздовський, Ю. Андрухович, А. Павлишин, А. Бондар та ін.. Літературознавчий пошук неодноразово спрямовувався у бік компаративного аналізу творів Бруно Шульца та інших представників літератури модернізму. І хоча спорідненість творчих світів Франца Кафки та Бруно Шульца неодноразово привертала увагу дослідників, найчастіше в центрі уваги опиняється лише один зі спільних аспектів творчості. На нашу думку, лише комплексний підхід

дозволить визначити шляхи рецепції творчості Кафки у творах польського письменника, що і визначає актуальність даної розвідки.

Відомо, що Бруно Шульц був не лише добре обізнаним у творчості Франца Кафки, але й займався перекладом його роману «Процес» (докладніше про це – [2]), і став автором ілюстрацій та післямови до цього роману. Аналізуючи метод Кафки, письменник зазначає, що той створює «паралельну, подвійно замінену реальність. Такого подвійного характеру своєї реальності він досягає за допомогою певного роду псевдореалізму», але разом з тим «ці пізнання, видивляння та проникнення», якими послуговується Кафка, не є виключно його власністю, вони є спільною спадщиною містики всіх часів і народів» [6, с. 123].

На думку Є. Регурецької, ці слова «повністю відповідають визначенню творчості самого Шульца» [3, с. 98]. Літературознавчі розвідки вказують на спільні риси у долях письменників: «обидва були з єврейських сімей, жили в багатокультурній і багатомовній Австро-Угорській імперії, всотували найкращі досягнення австрійської культури. Обидва жили в провінції (для Франца Кафки, німецькомовного письменника в чеському місті, Прага була радше духовною провінцією, як символ відірваності від метрополії, а рідне місто Дрогобич ..., мало «екзистенційне» значення для біографії Шульца» [3, с. 99]. Схожість в індивідуальному досвіді втілилась у подібність тем, образів, символів, світовідчуття, творчого методу. Кафкіанські алюзії легко прочитуються у центральних творах Шульца – «Цинамонові крамниці» та «Санаторій під Клепсидрою». Обоє митців споріднює тяжіння до міфологізації автобіографічного досвіду. Так, «Цинамонові крамниці» Б. Шульц атрибутував як автобіографічну повість: «Це автобіографія, або, радше, духовна генеалогія, позаяк являє духовний родовід аж до тієї глибини, де він криється в мітології, де губиться в мітичному маячінні» [5, с. 31]. Центральна тема обоє письменників – стосунки «батьків і дітей». За визначенням польського дослідника, батько Кафки був «домашнім тираном, який відчував презирство до культури, духовних цінностей і літературної творчості сина», тоді як батько Шульца був скромним власником мануфактурної крамниці, «симпатичним ексцентриком, але якому не щастило ні в щасті, ні в здоров'ї» [цит. за: 3, с. 99]. Фігура батька стає стрижнем для міфологічного світу дитинства у прозі Шульца. Перетворення батька у птаха, таргана, муху та краба у прозі письменника прямо корелюють із «Перевтіленням» Ф. Кафки. Проте, якщо у Кафки метаморфоза героя – це знак відокремлення, відчуження, конфлікту з сім'єю і суспільством, а його смерть сприймається як

полегшення, то у Шульца перевтілення доповнюється романтизацію образу батька і підсилює його культ, а його смерть є катастрофічною подією для оповідача.

Ще однією точкою дотику художніх світів польського та австрійського письменників є міфологізація образу міста. Рідне місто Б. Шульца – Дрогобич, перетворюється у прозі митця на міфологічний простір безперервної творчості: «Шульц відкриває світові Дрогобич так само, як Франц Кафка Прагу, Джеймс Джойс – Дублін, а Гюнтер Грасс – Гданськ» [8, с. 118]. Однак, на думку дослідників, напрямки міфологізації своїх міст у Шульца і Кафки полярно протилежні [4, с. 43]. Місто Кафки – ворожий, відчужений простір, де заплутав, загубився самотній герой, – представлене на рівні певної абстракції, де «міметичний простір свідомо заблоковано» [1]. Образ міста у Шульца, навпаки, закорінений у реальності, і хоча назва міста ніде не згадується, «кожен, хто знає місце народження письменника, стверджує, що з його повістями в руках можна проводити екскурсії по Дрогобичу, розпізнаючи вулиці, площі та храми» [7, с. 89]. Таким чином, конкретність і самоцінність міського полотна Шульца протилежна абстрактності й функціональності образу міста у Кафки.

Отже, Бруно Шульц не просто черпає теми, образи, мотиви з творчості Франца Кафки, а виступає самобутнім художником-міфотворцем, для якого діалог із Кафкою став імпульсом до власних художніх відкриттів.

Список використаних джерел

1. Белобратов А. В. Процесс «Процесса»: Кафка и его роман-фрагмент. *Кафка Ф. Процесс (восстановленный по рукописям)*. М., 2006. URL : http://www.e-reading.club/chapter.php/104796/19/Kafka_Process_vosstanovlennyy_po_rukopisyam.html. (дата обращения : 17.09.2020).
2. Каменева Н. Ф. Мифологическая проза Бруно Шульца. *Бруно Шульц: Библиографический указатель*. Гершарим, 1998. 134 с. URL : <http://www.philology.ru/literature3/kameneva-98.htm> (дата обращения: 27.10.2020).
3. Регурецкая Е. М. Кафкианский миф «превращения» в прозе Бруно Шульца. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. Киров : Изд-во ВятГУ, 2016. № 6. С. 98–102.
4. Регурецкая Е. М. Мифологизация города в творчестве Б. Шульца и Ф. Кафки. *Вестник Балтийского федерального университе-*

та им. И. Канта. Сер.: Филология, педагогика, психология. 2016. № 2. С. 41–47.

5. Шульц Б. Літературно-критичні нариси. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 176 с.
6. Шульц. Б. Цинамонові крамниці. Санаторій під Клепсидрою / пер. з пол. А. Шкарб'юк. Львів : Просвіта, 1995. 256 с.
7. Jarzębski J. Prowincja centrum. Przypisy do Schulza. Kraków, 2005. 147 S.
8. Nicieja S. S. Kresowe Trójmiasto. Truskawiec – Drohobycz – Boryslaw. Opole, 2009.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу творчості Ф. Кафки на творчість польського письменника Бруно Шульца. Визначено, що рецепція творчості Ф. Кафки виявляється у прозі Бруно Шульца на рівні тем, образів, символів, світовідчуття, творчого методу. Особлива увага приділена міфологізації автобіографії, темі стосунків «батьків і дітей», міфологізації образів батька та міста у творчості обох письменників.

Ключові слова: міф, міфологізація, рецепція, тема, образ, символ.

Annotation. The article deals with the influence of F. Kafka 's work on the prose of the Polish writer Bruno Schulz. It is determined that the reception of F. Kafka's work is manifested in the prose of Bruno Schulz at the levels of themes, images, symbols, ideas and creative method. Special attention is paid to the mythologizing of the autobiography, the theme of the relationship between «parents and children», the mythologizing of the images of the father and the city in the works of both writers.

Key words: myth, mythologizing, reception, theme, image, symbol.

Abstrakt. Artykuł poświęcony jest badaniu wpływu twórczości F. Kafki na twórczość polskiego pisarza Brunona Schulza. Ustala się, że recepcja twórczości F. Kafki przejawia się w prozie Brunona Schulza na poziomie tematów, wizerunków, symboli, światopoglądu, metody twórczej. Szczególną uwagę zwraca się na mitologizację autobiografii, wątek relacji między «rodzicami i dziećmi», mitologizację wizerunku ojca i miasta w twórczości obu pisarzy.

Słowa kluczowe: mit, mitologizacja, recepcja, temat, wizerunek, symbol.

ПОЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Поліна Шулик

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
германських мов і зарубіжної літератури*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Polina Shulyk

*PhD in Philology, Associate Professor of the Department
of Germanic Languages and Foreign Literature,
Kamienets-Podolskyi Ivan Ohienko National University
(Kamienets-Podolskyi, Ukraine)*

Polina Szulyk

*Doktor nauk humanistycznych, docent, docent Katedry
Języków Germańskich i Literatury Powszechniej
Narodowego Uniwersytetu imienia Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Нова українська школа спрямована на компетентнісний підхід до освітнього процесу, який на основі ключових (базових, основних) і предметних компетентностей формує особистість, громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності,

Навчання шкільного предмету *Зарубіжна література* спрямоване саме на такий підхід, адже він сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу і головне – визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами.

Вивчення творів, які належать до інших національних літератур сприяє формуванню як ключових, так і предметних компетентностей у сучасного українського учня. Помітне місце у цьому процесі займають твори польської літератури, які надійно увійшли до шкільної програми зарубіжної літератури із самого початку появи предмета в середніх навчальних закладах України (1991 р.).

Традиційне звернення до творчості А. Міцкевича в середніх («Сві-тязь») і старших («Кримські сонети») класах, поезій К. Галчинського

спрямоване на реалізацію однієї із *наскрізних ліній*, що забезпечують перехід до компетентнісного підходу до навчання – «Громадянська відповідальність». У методиці навчання зарубіжної літератури існує багато напрацювань з вивчення творів цих відомих авторів. У них наголошується їх значення для формування в учнів почуття патріотизму, любові до ближнього, розуміння загрози зникнення людства внаслідок війн на планеті Земля і переваг мирного співіснування народів світу.

Особливого значення набуває польська література із введенням у нові програми з зарубіжної літератури до кожного класу розділу «Сучасна література», який сприяє формуванню однієї із складових літературної компетентності – емоційно-ціннісної компетенції. У розділі представлені твори різних жанрів, актуальні для дітей та юнацтва, популярні в різних країнах і пов'язані з проблемами сучасної молоді, тенденціями розвитку сучасного літературного процесу і культури загалом.

У цьому розділі до програми увійшли твори сучасних польських письменниць, які одразу полюбилися українським школярам – «Буба», «Буба: мертвий сезон» Барбари Космовської; «Кава з кардамоном» Йоанни Ягелло.

Українським підліткам бракує вітчизняних книжок про них самих. А у творах Б. Космовської та Й. Ягелло в центрі – проблеми, які цікавлять дітей: стосунки в родині, перше кохання, музичні уподобання, відносини з однолітками тощо. І подані ці проблеми в пригодницькій («Буба») та детективній («Кава з кардамоном») формах.

Романи Б. Космовської «Буба», «Буба: мертвий сезон» пропонуються для вивчення у 8 класі. Хоча Б. Космовська пише не тільки для дітей, саме її твори для юнацтва принесли їй успіх. До речі, письменниця в одному із своїх «дорослих» романів звертається до української тематики. Книга «Українка» про долю української дівчини, яка шукає щастя в Польщі.

Ключ до вивчення цих творів можна знайти у висловлюваннях самої письменниці: «Книжка не може бути чимось на зразок підручника, який навчає певної ідеології. Вона не повинна штучно вчити, виховувати, давати приклади. Це – завдання школи, батьків, але не мистецтва. Якщо ми хочемо, щоб молоді люди читали, треба пробувати з ними розмовляти, а не повчати. Я ворог сліпого дидактизму. Переконана, що гарний роман повинен пробуджувати фантазію, схилити до роздумів, бути грою, пригодою» [2]. Тому важливого значення набувають прийоми, які наштовхують восьмикласників на роздуми і сприяють розвитку творчих навичок. Наприклад:

1. Створення проблемної ситуації.

Задумавши створення книг про Бубу, Барбара Космовська «...мала намір «зазирнути до польських шаф», де кожен із нас ховає власні проблеми, і трохи їх «провітрити». З'ясуймо, які ж саме «кістяки» зберігаються у родинних та суспільних шафах романів «Буба» та «Буба: мертвий сезон» Барбари Космовської.

2. Творчі роботи.

- Напишіть твір-мініатюру «Мій друг Буба».
- Напишіть електронного листа своїм батькам з порадою прочитати романи «Буба» та «Буба: мертвий сезон» сучасної польської письменниці Барбари Космовської тощо.

Вивчення повісті Й. Ягелло у 10 класі також вимагає від учителя звертання до таких форм роботи, які могли б і зацікавити, заінтригувати учнів (до речі, як показує практика, сучасні українські підлітки із задоволенням читають всю трилогію: «Кава з кардамоном» «Шоколад із чилі», «Тирамісу з полуницями»), спонукати їх замислитися і зробити певні висновки для себе.

І знову напрям роботи підказує авторка, яка так говорить про задум повісті: «Замислила написати книгу про перше кохання, про те, що переживає 13- чи 15-річна дівчина, котра шукає цього кохання, і що трапляється на її шляху. І спочатку моя героїня закохалася у старшого за себе чоловіка, потім з'явився інший хлопець... Але мені здалося, що цього замало, що потрібна якась сильніша інтрига. Та й хотілося охопити дещо ширшу і глибшу тематику – тематику непростой родини, в якій не все гаразд, в якій є свої «скелети у шафі» [1]. У цьому творі скелети шукає сама героїня. Включаємо у пошуки і учнів.

Доречно, щоб прилучити до творчості школярів, використати такий прийом, як фанфік (фанфік, або фенфік (від англ.fan – шанувальник і fiction – художня література) – текст, у якому використано ідеї, сюжет або (та) персонажі оригінального твору (здебільшого літературного або кінематографічного). Наприклад, завдання для фанфіків за повістю Й. Ягелло «Кава з кардамоном» (10 кл.):

- Придумати власну версію продовження твору «Життя Лінчиної сім'ї після розкриття родинної таємниці».
- Написати листа з порадами Лінці Барській, як їй далі поводитися з Адріаном.
- Описати момент розкриття родинної таємниці очима Касі Печериці (очима Лінчиної мами).

- Уявити особисту зустріч із Лінкою (з Касею) й записати уявну розмову з нею.

- Ввести до тексту повісті епізод про роздуми й почуття Адріана після того, як він сів до лондонського літака.

- Написати епізод «Життя Лінки Барської після 1-го вересня».

Форми роботи з творами польських письменниць, запропоновані вище, розвивають емоційний інтелект і здатність до емпатії, що відповідає естетичній природі предмету. Головне – вони цікаві для українських підлітків і своєю проблематикою, і формою викладу проблем, і завдяки цьому і доцільно організованій роботі з ними сприятимуть виробленню різноманітних як ключових, так і предметних компетентностей.

Список використаних джерел

1. Пуляєва Людмила. Йоанна Ягелло: «Діти читають книги не так, як дорослі, – їм не потрібно рецензій, їм або цікаво, або ні». URL : <https://wz.lviv.ua/interview/123265-yoanna-yahello-dity-chytaiut-knyhu-ne-tak-iaak-dorosli-im-ne-potribno-retsenzii-im-abo-tsikavo-abo-ni>(дата звернення 22.11.2020).
2. Семенченко Марія. Барбара КОСМОВСЬКА: «Я – ворог сліпого дидактизму» Польська письменниця – про новий роман «Українка», заборонені теми в підлітковій літературі та роль письменника в сучасному суспільстві. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/barbara-kosmovska-ya-vorog-slipogo-didaktizmu> (дата звернення 22.11.2020).

Анотація. У статті визначається місце польської літератури у шкільній програмі з зарубіжної літератури і її значення для формування ключових і предметних компетентностей.

Ключові слова: компетентнісний підхід, ключові компетентності, предметні компетентності, компетенція, польська література.

Annotation. The article specifies the place of Polish literature in school foreign literature curriculum and its importance in the development of key and subject competences.

Key words: competence approach, key competences, subject competences, competence, Polish literature.

Abstrakt. W artykule określa się miejsce literatury polskiej w szkolnym programie nauczania literatury powszechnej oraz jej znaczenie w kształtowaniu kompetencji kluczowych i przedmiotowych.

Słowa kluczowe: podejście kompetencyjne, kompetencje kluczowe, kompetencje przedmiotowe, kompetencje, literatura polska.

УДК 930.85(477.43)(=162.1)+821.162.1(477.43)

МІФОЛОГІЗАЦІЯ КРЕСІВ В ПОЛЬСЬКІЙ КУЛЬТУРИ ТА ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ПОДІЛЛЯ

Барбара Янушкевіч

Доктор гуманітарних наук Жешувського Університету

(Жешув, Польща)

Barbara Yanushkewich

PhD University of Rzeszów

(Rzeszów, Poland)

Barbara Januszkiewicz

Doktor nauk humanistycznych

Uniwersytet Rzeszowski

«Kresy» to wyraz dla Polaków ogromnie pojemny, lecz nieprzetłumaczalny na języki obce i trudno zrozumiały dla obcokrajowców¹. «Kresy» w sensie geograficznym to najpierw okolice Kamieńca Podolskiego, potem wschodnie rubieże Polski w granicach przedrozbiorowych, od środkowego Dniepru po Inflanty².

Nostalgiczną legendę «kresów» zapoczątkowali poeci epoki romantyzmu, a utrwalił w pełni Henryk Sienkiewicz w «Trylogii». Kudak, Kamieniec, Orsza, Zbaraż, Nieśwież, Żółte Wody, Beresteczko to w polskiej świadomości potocznej nie tylko nazwy geograficzne, lecz – bardziej – znaki czasów, w których kresowi rycerze byli ostoją cywilizacji, Rusini zaś, Tatarzy i inni obcoplemieńcy sprawiali kłopoty, więc trzymano ich żelazną ręką. Dla wspólnego dobra, ze zmiennym skutkiem³.

W dwudziestoleciu międzywojennym krystalizuje się nowe względem przeszłości rozumienie pojęcia «kresy». Kresy Mohorta⁴, ukraińskie, głębokie, odnoszone do terenów południowo-wschodnich przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, znalazły się poza nową granicą wytyczoną w postanowieniach traktatu ryskiego. Tym określeniem zaczyna się obejmować wschodnie ziemie odrodzonej po 123 latach zaborów Polski, często z dookreśleniem «kresy wewnętrzne», czyli województwa wschodnie II Rzeczypospolitej. Jednak w świadomości niektórych świadków epoki i działaczy niepodległościowych «prawdziwe» kresy (tj. zewnętrzne, historyczne,

mohortowe) znalazły się poza kordonem granicznym, stąd przekonywano, iż co najwyżej można mówić o tzw. kresach wschodnich⁵.

Najczęstszym sposobem opisu i interpretacji literatury kresowej jest jej postrzeganie w nurcie szkół literackich. Wyróżnić można zatem nurt szkoły litewsko-białoruskiej oraz nurt szkoły podolsko-wołyńsko-ukraińskiej, zwany czasem odpowiednio «szkołą Północy» i «szkołą Południa». «Szkoła ukraińska», zrodzona wcześniej niż litewska, mająca bardzo żywe tradycje z XVI i XVII wieku (sielanki Szymonowica i obu braci Zimorowiców) ujmowała zawiłe dzieje polsko-ukraińskie, pełne dramatyzmu, a zarazem uroku. To raj podszyty piekłem; to obraz pełen «róż i cierni». Pisarze «szkoły ukraińskiej» prezentowali świat przepełniony postaciami atamanów, Kozaków i lirników, rozgrywający się w scenerii «ikonosfery stepowej» (bujna przyroda, krzyże, mogiły i kurhany). Świat ten współtworzył wizje Matki-Ukrainy w wersji szlacheckiej i kozackiej, arkadyjskiej i buntowniczej⁶.

Podole, będące częścią «raju utraconego», tj. ziem kresowych, doczekało się również swoich piewców. Niebagatelną rolę w tworzeniu owego mitu, miał H. Sienkiewicz, opisując w «Panu Włodyjowskim» bohaterską batalię o zamek w Kamieńcu Podolskim.

Geograficznie i historycznie umiejscowienie granic Podola, nie jest zadaniem prostym. Trudność ta wynika z powodu, iż w powszechnym rozumieniu granice Podola zawsze pozostawały płynne, gdyż łatwo było zaliczyć do Podola tereny przed wieloma wiekami administracyjnie od niego odłączone, jak np. obszary całego dawnego, przedrozbiorowego powiatu trembowelskiego. Pod zaborem rosyjskim u schyłku XVIII w. obszar Podola powiększył się, bowiem za cara Pawła I w 1796 r. przyłączono do guberni podolskiej tereny na wschodzie za Latyczowem, Barem i Szarogrodem z dawnego przedrozbiorowego województwa braclawskiego. Podole to kraina, której granice niekoniecznie pokrywają się z tym, co mieściło się w obrębie województwa podolskiego, a także nie można jej ściślej umiejscawiać w obrębie dawnej guberni podolskiej, czy też na obszarze tak zwanego Podola austriackiego (galicyjskiego) i Podola rosyjskiego⁷.

Podole od czasów dawnych w świadomości Polaków jawiło się jako ziemia bogata, żyzna «płynąca mlekiem i miodem», jak też «szkoła rycerska», gdzie w ustawicznych potyczkach z najazdami obcoplemiennych hord hartował się duch narodu⁸.

Ów mit Podola – ziemi mlekiem i miodem płynącej, formował się już w dobie staropolskiej w licznych zapisach kronikarskich, od «Roczników»

Jana Długosza począwszy. W sposób zmienny kształtowali go także poeci w utworach o tematyce antyturskiej, zdeterminowanych wydarzeniami politycznymi: nieustannym naporem żywiołu tatarskiego i konfliktami zbrojnymi z Turkami⁹.

Mitologizacji ziemi podolskiej sprzyjały również obrazy, stworzone przez jej piewców, tzw. przedstawicieli grupy podolskiej. Do ich grona Barbara Czwońóg-Jadczaak zaliczyła Maurycego Gosłowskiego, Tymona Zaborowskiego, Franciszka Kowalskiego, Stanisława Doliwa Starzyńskiego¹⁰. Poetów łączyła przynależność regionalna, czas wystąpienia oraz wspólnota środowiskowa.

Maurycy Gosłowski w poemacie «Podole» status opisywanej przez siebie krainy określił następująco:

«Błogosław dobrym niebom, jeżeli ich wola
Dała ci żyć pod słodkim powietrzem Podola;
Jakie miłe życie!
Czego dusza zapragnie, płynie tu obficie.
[...]
Jakie dzisiaj Podole, takie było zawsze,
Jemu słońce chętniejsze i niebo łaskawsze;
Tu i miłsze dziewczęta, i chłopcy tu żwawsze»¹¹.

Podole przez XIX-wiecznych poetów było również postrzegane jako kraina «umęczona» i zdewastowana ciągłymi najazdami tureckimi. Przywołany Gosłowski, charakteryzując «właściwości» kraju podolskiego, zauważa, iż jego walory estetyczne («piękny»), a zwłaszcza – użytkowe («urodzajny», «bogaty», «żyźny») stały się przyczyną nieszczęść tej krainy. Ten sam motyw przywołał Tymon Zaborowski w cyklu «Dum podolskich za czasów panowania tureckiego», eksponując utratę dóbr na rzecz wrogów: «Czyż dla nich mnożą się te roje czynne?/ Czyż im te pola kwitną miódopłonne?/ [...] Imże się zbożem plenne kłosy złocą?»¹². Obraz Podola postrzegany jest przez romantyków, jako przestrzeni – z jednej strony doświadczonej przez wojnę i zniszczenie – z drugiej strony, zaś obdarowanej hojnie przez naturę, zagospodarowaną ludzką ręką¹³.

Wyjątkową rolę Polski (Ukrainy – Podola) strażniczki i tarczy Europy podkreślał Mieczysław Romanowski we wstępie swojego poematu «Łużycy», podkreślając osamotnienie Polski w tej walce: «Sąsiad spokojny zabawia się tanem,/ Kiedy ty harce zawodzisz z poganem, [...] A tyś mu tarczą od strzał poganina»¹⁴. Pod piórem romantyków Podole nabrało szerokiego wymiaru, stało się symbolem Polski walczącej z najeźdźcą ze wschodu i jednocześnie umęczonej pod jego jarzmem¹⁵.

Mit «kresów» i Podola pozostaje wciąż żywy w polskiej świadomości narodowej, bezsprzecznie do jego utrwalenia przyczynili się pisarze, tworzący w okresie zaborów Polski. Mit w swojej funkcji obejmuje przekonania wyrażane obrazowo i emocjonalnie, co sprawia, że nie zawsze ma on wyraźną postać. Wyraża przy tym zapotrzebowania jakiejś grupy społecznej na wytłumaczenie pewnego zakresu rzeczywistości społecznej, a w tym genezy, statusu i losu tej grupy. Wielu badaczy (a pośród nich może najdobitniej R. M. MacIver) uważa, że każda epoka, każdy naród, każda cywilizacja ma swoje charakterystyczne układy mitów, które stanowią o ich jedności, tożsamości i trwałości. Z kolei inni badacze (np. E. Mielecki) uważają, że są okresy nie tyle większej aktywności mitologizowania, ile większej roli przypisywanej mitom¹⁶.

Podsumowując, mitologizacja nie jest zakorzeniona w ludzkiej świadomości, lecz w stosunku człowieka do świata, w systemach wartości, w mechanizmach społecznej regulacji zachowań ludzkich. Mitologiczne obiekty otaczają człowieka w życiu codziennym, a jednocześnie nadają sens i przywiązują do świętych wartości¹⁷. Atrakcyjność mitologizacji «kresów», a w nich Podola wynika z uwarunkowań historycznych. Podole przetrwało w świadomości zbiorowej w postaci archaicznej i wciąż dla wielu jawi się jako ziemia urodzajna, bogata, zachwycająca swym pięknem. Kraina będąca ongiś przedmurzem chrześcijaństwa, niezłomnego męstwa i odwagi narodu polskiego. Mit ten utrwalany jest również przez historie Polaków, którzy opuścili ziemie kresowe w ramach wysiedleń i działań wojennych, jak też tych, którzy pozostali na tym obszarze, zachowując polskość, pomimo bezwzględnej polityki narodowościowej władz radzieckich.

Примітки

¹ Jakimowicz M., «Mit Kresów Wschodnich – pomiędzy historią a pamięcią», Seria «Культурологія». Випуск 16, s.282-283.

² A. Kroh, «Co pozostało z kresów», s.293; https://bon.edu.pl/media/book/pdf/Co_pozostaloz_kresow-AK.pdf.

³ Tamże, s. 293.

⁴ Pojęcie «Kresy» wprowadził Wincenty Pol w poemacie Mohort (1854).

⁵ S. Uliasz, «Problem Kresów w literaturze polskiej lat 1918–2018. Znaczące perspektywy interpretacyjne», Syntezy i rekapitulacje. Tematy i konteksty, nr 8 (13) /2018, s.19-20; http://ifp.univ.rzeszow.pl/tematy_i_konteksty/tematy_i_konteksty_13/03_uliasz.pdf.

⁶ Tamże, s. 28.

⁷ K. Wolski, «Podole Oskara Kolberga» w: Oskar Kolberg. Podole, Redakcja dzieł wszystkich Oskara Kolberga, Poznań 1994, s. V-VI.

⁸ W. Osadczy (2007), «Podole w polskiej historii i kulturze», Teka Kom. Pol.-Ukr. Związ. Kult. – OL PAN, s. 5; <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz2/Osadczy.pdf>.

⁹ R. Ryba, Staropolskie źródła romantycznego obrazu Podola (wybrane przykłady, Colloquia Litteraria UKSW 1/16, s. 159.

¹⁰ B. Czwornóg-Jadczyk, «Tymon Zaborowski (1799-1828)» w: Pisarze polskiego oświecenia, t. 3, red. Teresy Kostkiewiczowej i Zbigniewa Golińskiego, Warszawa 1996, s. 639.

¹¹ M. Gosławski, Wybór poezji, Katowice 2005, s. 27, 55; [https://sbc.org.pl/Content/61444/wybor_poezji_\(gos%C5%82awski\).pdf](https://sbc.org.pl/Content/61444/wybor_poezji_(gos%C5%82awski).pdf).

¹² T. Zborowski, Dumy podolskie za panowania tureckiego, Puławy 1830, s. 83.

¹³ R. Ryba, «Staropolskie źródła romantycznego obrazu Podola (wybrane przykłady)», Colloquia Litteraria UKSW 1/16.s. 162.

¹⁴ M. Romanowski, Łużeccy. Ustęp z wojen tureckich, Lwów 1856, s. 4.

¹⁵ B. Czwornóg-Jadczyk, op. cit., s. 169, 172.

¹⁶ M. Golka, Atrakcyjność mitu; s. 41; https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/2._marian_golka_-_atrakcyjnosc_mitu.pdf

¹⁷ Tamże; s. 42-43.

Список використаних джерел

1. Czwornóg-Jadczyk B., «Tymon Zaborowski (1799-1828)», w: Pisarze polskiego oświecenia, t. 3, red. Teresy Kostkiewiczowej i Zbigniewa Golińskiego. Warszawa, 1996.
2. Gosławski M., «Wybór poezji», Katowice 2000; [https://sbc.org.pl/Content/61444/wybor_poezji_\(gos%C5%82awski\).pdf](https://sbc.org.pl/Content/61444/wybor_poezji_(gos%C5%82awski).pdf).
3. Jakimowicz M., «Mit Kresów Wschodnich – pomiędzy historią a pamięcią», Seria «Культурологія». Випуск 16; http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoakl_2015_16_29.pdf.
4. Kroh A., Co pozostało z kresów; https://bon.edu.pl/media/book/pdf/Co_pozostalo_z_kresow-AK.pdf.
5. Osadczy W. (2007), «Podole w polskiej historii i kulturze», Teka Kom. Pol.-Ukr. Związ. Kult. – OL PAN; <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz2/Osadczy.pdf>.
6. Romanowski M., «Łużeccy. Ustęp z wojen tureckich». Lwów, 1856.

7. Golka M., «Atrakcyjność mitu»; https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/2._marian_golka_-_atrakcyjnosc_mitu.pdf.
8. Ryba R., «Staropolskie źródła romantycznego obrazu Podola (wybrane przykłady)», *Colloquia Litteraria UKSW* 1/16.
9. Uliasz S., «Problem Kresów w literaturze polskiej lat 1918–2018. Znaczące perspektywy interpretacyjne, Syntezy i rekapitulacje. Tematy i konteksty», nr 8 (13) /2018; http://ifp.univ.rzeszow.pl/tematy_i_konteksty/tematy_i_konteksty_13/03_uliasz.pdf.
10. Wolski K., «Podole» Oskara Kolberga w: Oskar Kolberg. Podole, Redakcja dzieł wszystkich Oskara Kolberga. Poznań, 1994.
11. Zborowski T., «Dumy podolskie za panowania tureckiego», Puławy 1830.

Анотація. Креси в польській народній культурі постають як легенда, пов'язана з ностальгією за втраченою Аркадією, а також болючими спогадами. Міф Кресів формувався в XIX ст. в польській літературі та народній свідомості. Історія Поділля є розповіддю про оборону християнства, яке захищали польські рицарі від східних насаджень ісламу. В перших десятиліттях XIX ст. образ «кресів» трансформується не стільки в оборону релігії, але цивілізації, де поляки протистоять східному варварству заради європейських цінностей і виступають гарантом «цивілізації, щастя та спокою Європи». Поети доби романтизму описують «кресів» як країну екзотичної природи, лісів, дібров, диких полів та «народного елементу». Міфологізації подільської землі сприяли також і образи, створені її співцями, так званими представниками подільської групи: Мауриція Гословського, Тимона Заборовського, Францішка Ковальського, Станіслава Доліна Стажинського. В період поділів Речі Посполитої міф Поділля набув нового статусу, створив своєрідну кар'єру. Генрик Сенкевич відобразив польську свідомість легенди «кресів» та богатирську оборону фортеці в Кам'янці-Подільському у своїй «Трилогії». Такі уявлення, що збереглися у літературі та живописі, мали важливий вплив і все ще залишаються досі актуальними.

Ключові слова: міфологізація, Поділля, «креси», вісники Поділля, функція міфу.

Annotation. «Kresy» in Polish national culture appear as a legend, connected with nostalgia for the lost Arcadia and painful memories. The myth «Kresy» was formulated in Polish literature and national awareness in the 19-th century. The Podolia history is a story of «the Christianity basement», which Polish knights defended against the eastern element of Islam. In the first decades of the 19-th century, this image is being transformed somewhat into a vision of the «kresów» as a basement not so much of religion but of civilization, where Polish people face eastern barbarism in the name of European values and are the guarantee of «civi-

lization, happiness and peace of Europe». Romantic poets shape the image of the «Kresów» as an exotic land of nature, forests, wilderness and fields, as well as a «folk element». The mythologization of the Podolia region was also supported by paintings created by its artists, the so-called representatives of the Podolska group are: Maurycy Gosłowski, Tymon Zaborowski, Franciszek Kowalski, Stanisław Doliwa Starzyński. During the partitions of the Republic of Poland, the myth of Podolia gained a new status and made a career of its own. In the Polish consciousness, Henryk Sienkiewicz recorded for good the legend of the «kresów» and the heroic defense of the Kamianiets-Podilski Castle in the «Trilogy» of Henryk Sienkiewicz. These images, recorded by literature and painting, had an enormous power of influence and are still alive.

Key words: mythologization, Podolia, «kresy», Podolia's predictors, myth's function.

Abstrakt. «Kresy» w polskiej kulturze narodowej jawią się jako legenda, łącząca się z nostalgią za utraconą Arkadią, a także bolesnymi wspomnieniami. Mit «kresów» formułował się w XIX w. w polskiej literaturze i świadomości narodowej. Historia Podola to opowieść o «przedmurzu chrześcijaństwa», którego polskie rycerstwo broniło przed wschodnim żywiołem islamu. W pierwszych dziesięcioleciach XIX w. wyobrażenie to przekształca się nieco w wizję «kresów» jako przedmurza nie tyle religii, ile cywilizacji, gdzie Polacy stawiają czoła wschodniemu barbarzyństwu w imię europejskich wartości i są gwarantem «cywilizacji, szczęścia i pokoju Europy». Poeci romantyczni kształtują wyobrażenie «kresów» jako egzotycznej krainy przyrody, puszczy, ostępów i dzikich pól, a także «żywołu ludowego». Mitologizacji ziemi podolskiej sprzyjały również obrazy, stworzone przez jej piewców, tzw. przedstawicieli grupy podolskiej: Maurycego Gosłowskiego, Tymona Zaborowskiego, Franciszka Kowalskiego, Stanisława Doliwa Starzyńskiego. W okresie rozbiorów Rzeczypospolitej mit Podola zyskał nowy status, zrobił swoistą karierę. W polskiej świadomości na dobre legendę «kresów» i bohaterskiej obrony zamku w Kamieńcu Podolskim utrwalił Henryk Sienkiewicz w «Trylogii». Wyobrażenia te, utrwalone przez literaturę i malarstwo, miały ogromną siłę oddziaływania i pozostają wciąż żywe.

Słowa kluczowe: mitologizacja, Podole, «kresy», wieszcz Podola, funkcja mitu.

ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЄВОГО ДИСКУРСУ

Інна Яремчук

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)*

Inna Yaremchuk

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer of the German language Department,
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
(Kamianets-Podilskiy, Ukraine)*

Inna Jaremczuk

*Doktor nauk humanistycznych, starszy wykładowca Katedry
Języka Niemieckiego*

*Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohienki w Kamieńcu Podolskim
(Kamieniec Podolski, Ukraina)*

Характерною тенденцією лінгвістичної науки, починаючи з другої половини ХХ століття, є підвищений інтерес до вивчення стилістичних й прагматичних чинників різних типів тексту та дискурсу, які розглядаються у взаємній обумовленості. Стилiстичні засоби обираються для реалізації певних прагматичних завдань тексту і одночасно кожний стилістичний аспект тексту обов'язково має прагматичне навантаження. Єдність розгляду надає підстави для виокремлення таких сучасних досліджень у прагмастилiстичній парадигмі (Волков В.В., Піхтовнікова Л.С., Гончарук О.М., Пільгуй Н.М., Богатирьова Є.В., Пюшель У., Зандіг Б.) Це виправдовує наш вибір напряму дослідження – прагмастилiстичний, що експлікує об'єктивно існуючу нерозривну єдність прагматичного і стилістичного векторів у лінгвістиці.

Нерозривна єдність стилістики і прагматики художнього тексту виявляється у кількох напрямках. Обумовленість певних стилістичних засобів остаточно визначається цілями тексту (виразити значущі ідеї у характерний для тексту спосіб) та способами їх реалізації (власне прагматика).

Цілі тексту та дискурсу обумовлюють вживання стилістичних засобів для вираження інтенцій у характерній для типу тексту манері.

У цьому епізоді ключовим є контраст на лексичному рівні. З одного боку – бородавка завбільшки з голубине яйце, з іншого – позитивно марковані поняття ‘*wdzięk*’, ‘*dziwna*’, ‘*wielka*’ і ‘*piękna*’. Те, що ми звикли оцінювати як бридке, автор чомусь характеризує як гарне. Таке поєднання несумісних за своєю суттю понять формує карикатурний, гротескний образ. Автор не намагається змінити наші уявлення про бородавки, він відверто знущається з персонажа і блазнює [3, с. 11]. Використання автором стилістичних засобів у повісті створюють прагматичний ефект на читача.

На думку І. В. Арнольд, текст є основною одиницею комунікації і разом із функцією передачі оцінної та іншої інформації має і функцію впливу. Прагматична спрямованість визначається тим, що текст будується за комунікативним планом відправника і реалізується стратегією комунікації між ним і читачем, отримувачем інформації [1, с. 54-55].

Наприклад, окличні інтонації мови Івана Огієнка створюють прагматичний ефект на читача. Автор дає змогу читачеві замислитися над проблемою та знайти її вирішення: *Рідна мова – то душа народу, і хто цурається її – той душі своєї цурається!.. ... Коли ти українець, але української мови не знаєш, ти українець мертвий!...* [4, с. 136]; *Взагалі, треба пам'ятати, що церква – основа культури літературної мови!* [4, с. 146]; *А між тим правило цієї зміни має десяток винятків!* [4, с. 152]; *А наші письменники нерідко грішать проти цього аж надто!* [4, с. 190]; *Аж надто штучний стиль!* [4, с. 195].

У мові Івана Огієнка є прийом, який пов'язаний з редукцією синтаксичних структур – апозіопезис. Суть редукції полягає в опущенні одного чи декількох необхідних членів речення. Одним із різновидів редукції є апозіопезис, що характеризується раптовим обривом думки в середині висловлення або не доведення її до кінця [2, с. 100]. Наприклад: *Коли загубимо мову – загине й українська нація...* [4, с. 138]; *Правда, такий пише й бог, господь, замість Бог, Господь...* [4, с. 369]; *І ці слова легковажно, а може й навмисне, перекрутили: христити, хрещення, христитися...* [4, с. 368-369]. Обрив думки слугує для акцентування неочікуваної зміни стану. Автор спрямовує увагу читача на важливість ситуації, але в той же час змушує читача замислитися над питанням: чому так сталося?

Отже, автор тексту здійснює вибір мовних засобів усвідомлено або не усвідомлено, але вимушено і завжди при цьому реалізує певну стратегію того чи іншого впливу, активізуючи при цьому різні сторони психологічного механізму сприйняття тексту читачем. Оскільки різ-

ні засоби реалізуються одночасно, то вони взаємодіють, підсилюючи, доповнюючи прагматичну силу впливу на адресата. Різноманітне поєднання мовних засобів в одному висловлюванні дає і різний ефект цього впливу, створюючи дискурс.

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. М. : Просвещение, 1990. 301 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. М. : Высшая школа, 1983. 272 с.
3. Моклиця А. В. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту (на матеріалі польської літератури ХХ ст.) : навчально-методичні матеріали. Луцьк, 2018. 143 с.
4. Огієнко І. Рідна мова. К. : Наша культура і наука, 2010. 435 с.

Анотація. У статті розглянуто художній текст в прагматистичному аспекті. Звернуто увагу на стилістичні й прагматичні чинники текстів, які розглядаються у взаємній обумовленості. Зроблено висновок, що автор тексту здійснює вибір мовних засобів усвідомлено або не усвідомлено, але вимушено і завжди при цьому реалізує певну стратегію того чи іншого впливу, активізуючи при цьому різні сторони психологічного механізму сприйняття тексту читачем. Наведено та проаналізовано приклади польських та українських текстів.

Ключові слова: вплив, мова, прагматика, стилістика, текст, комунікація.

Annotation. The article reviews the artistic text in the pragmastylistic aspect. Attention is paid to the stylistic and pragmatic factors of the texts, which are examined in mutual conditionality. It is concluded that the author of the text chooses language means consciously or unconsciously, but forcedly, and always implements a strategy of a particular influence, while activating various sides of the psychological mechanism of perception of the text by the reader. Examples of Polish and Ukrainian texts are given, and analyzed.

Key words: influence, language, pragmatics, stylistics, text, communication.

Abstrakt. Przedmiotem artykułu jest tekst literacki w aspekcie pragmastylistycznym. Pod uwagę zostały wzięte stylistyczne oraz pragmatyczne czynniki tekstów, które rozpatrują się we wzajemnym uwarunkowaniu. Zrobiono wniosek, że autor tekstu spełnia wybór środków językowych świadomie albo nieświadomie, ale wymuszono, i zawsze przy tym realizuje pewną strategię tego czy innego wpływu, aktywizując przy tym różne strony mechanizmu psychologicznego postrzegania tekstu przez czytelnika. Przytoczono i przeanalizowano przykłady tekstów polskich i ukraińskich.

Słowa kluczowe: wpływ, język, pragmatyka, stylistyka, tekst, komunikacja.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Абрамович Семен, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Баженів Лев, доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук (*м. Кам'янець-Подільський*).

Баженова Стефанія, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Білоусова Тетяна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Боднарчук Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Бонусяк Анджей, доктор гуманітарних наук, професор, директор Інституту Історії Жешувського університету (*м. Жешув, Польща*).

Вишневська Людмила, асистент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Галайбіда Оксана, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Голубішко Ірина, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Дворницька Наталія, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Добринчук Ольга, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Зданюк Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Калинюк Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Кеба Олександр, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Крецька Юлія, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Кулаковска Малгожата, доктор, директор Полонійного Центру Жешувського Університету (*м. Жешів, Польща*).

Никитюк Світлана, старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Петрова Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Ринда Вікторія, асистент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Сліпачук Наталія, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Стахнюк Наталія, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Столярчик Александра, доктор гуманітарних наук, філолог, лектор польської мови як іноземної, вчитель польської мови та культури, вихователь, Торунський Інформатичний Ліцей (*м. Торунь, Польща*).

Трофименко Анастасія, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Уманець Антоніна, кандидат філологічних наук, доцент (*м. Кам'янець-Подільський*).

Фоміна Галина, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (*м. Київ*).

Хлебовська Рената, доктор, директор Відділу освіти у Ярославі (*м. Ярослав, Польща*).

Хоптяр Алла, кандидат філологічних наук, декан факультету іноземної філології, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Хоптяр Андрій, кандидат історичних наук, старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Хоптяр Юрій, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри архівознавства, спеціальний історичних та правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Хохель Дарія, кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Шаповал Ольга, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Шулик Поліна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Янушкєвіч Барбара, доктор гуманітарних наук Жешувського Університету (*м. Жешув, Польща*).

Яремчук Інна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (*м. Кам'янець-Подільський*).

Наукове видання

**КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ
СУЧАСНОЇ ПОЛОНІСТИКИ**

**Матеріали
Міжнародної наукової конференції
(10–11 грудня 2020 року)**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 7,91.

Тираж 100 пр. Зам. № ____.

Надруковано